

Pápay Aranka Örvények felett

Mercafor
Stúdió

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

Kiadja a Mercator Stúdió
Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője
A borító Kaskötő István terve alapján készült.
Szerkesztő: Kaskötő István (www.kalaka.com)

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 978-963-606-715-1

© Pápay Aranka, 2008

© Mercator Stúdió, 2008

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu és www.peterybooks.hu

T/F: 06-26-301-549

06-30-305-9489

Pápay Aranka

ÖRVÉNYEK FELETT

Mercator Stúdió
2008.

TARTALOM

Ozora	6
I. rész	8
Település, putritól a gangosig.....	9
Viselet és ranglétra.....	14
Jövőremény.....	23
Gyuri.....	30
Mariska.....	37
A háború szele.....	44
Magduska.....	51
A csapda.....	59
Csendes lakodalom.....	67
Késői ébredés.....	77
Sötét felhők.....	83
II. rész	91
Az oroszok már.....	92
Nők az örvényben.....	100
Háborúban az ember.....	109
III. rész	118
Amit a vihar lerombolt.....	119
A Per.....	130
IV. rész	142
Áthangolva... tovább.....	143
1. Lepergett évtizedek.....	143
2. Napjainkban Ozora.....	150
3. Záradék.....	155

Mottó

Részlet Bertha Bulcsu beszélgetéséből Illyés Gyulával

„...A falusi iparos maga volt a kultúrcsere. A legelőkelőbb bál Ozorán az iparoskör bálja volt. Iparosok, juhászok, béresgazdák együtt ültek. Már író voltam, Párizsból jöttem haza, de elhallgattam, ha egy iparos kezdett beszélni. Műveltek voltak. Mert mi a műveltség? Az ember árnyaltan meg tudja különböztetni a hamisat az igaztól. Aki a két kezéből megél, az nagyon független...”

Ozora

Laktak itt illírek, az őket leigázó kelták, majd a rómaiak. Pannónia jelentős része volt ez a település. Már az első királyunk által alapított pécsi püspökség határait megállapító, 1009-ben kelt okiratban is szerepel Ozora.

Neve eredetéről sok találgatás létezik.

Mocsaras vidék volt ez régen, a szláv uzor szó tó, láp, mocsár jelentéséből származhat a település neve: Uzor – Uzora – Ozora, ”uzra” nagyot, óriást is jelent.

További kutatások szerint:

uzor = mintakép, példakép. Mintaszerűen karbantartott vár vagy kastély, birtok.

Mondatba beillesztve: To je bila nasa uzora, kako treba nase imovanje, da izgleda = „Ez volt a mi példaképünk, hogyan kell a mi birtokunknak kinéznie”.

uzor = felszántott föld. Tako izgleda moja uzora = „Így néz ki az én földem”.

zora – hajnal. Tamo szamo u zoru mozse raditi = „Ott csak hajnalban lehet dolgozni”.

U zoru je divan izgled = „Hajnalban nagyon szép a látkép ”

A közkedvelt népi mondák egyike, hogy volt a várnak egy gyönyörű úrnője, akihez trubadúrok sóhaja szállt:

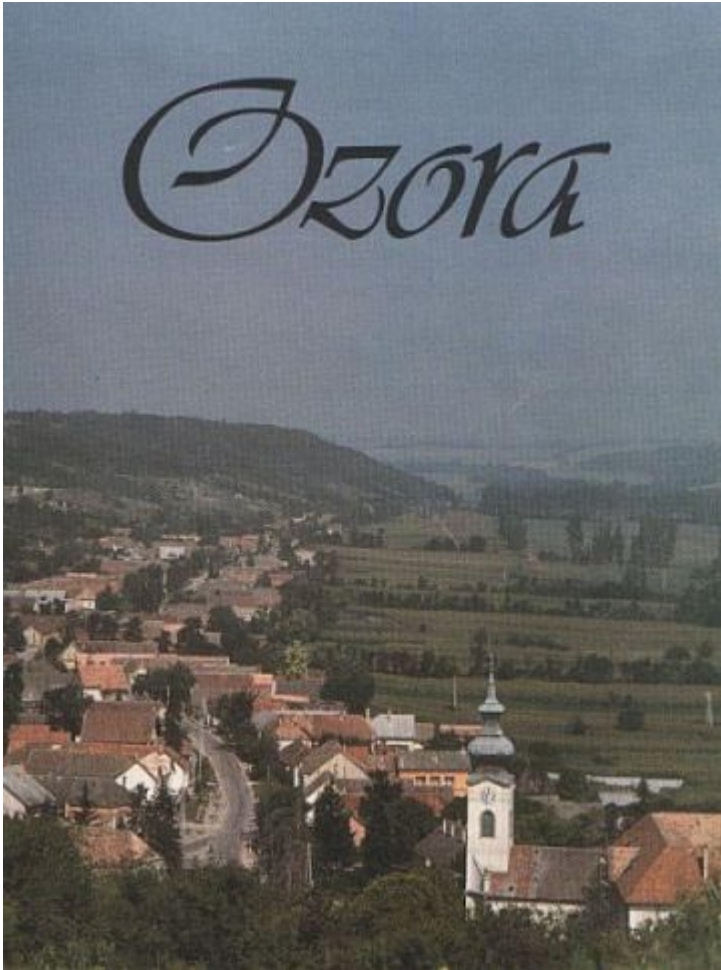
–„Ó, Zóra!” – a másik szerint aggódó édesapja siratta eképp’ eltűnt leányát; így kaphatta előbb a Vár, majd a település az Ozora nevet.

Tény, hogy szokásaikat, temperamentumukat emlegetve, a nép nyelvén még ma is így mondják: „uzorai bicskások”.

A birtok és Vár első tulajdonosai viselték az Ozorai nevet, és amikor a családnak csak Borbála nevű leányörököse maradt, őt fiúsították. Zsigmond király kegyeltjének, a firenzei Filippó Scolariinak szolgálataiért Borbála keze mellé nevét is és birtokát is ajándékozták, aki Ozorai Pipó néven vonult be a történelembe, a várat várkastéllyá építtette és a vásárjoggal bíró településből

virágzó mezővárost hozott létre, melyben olasz és magyar építészek dolgoztak, a kézművesek, mészárosok, molnárok, pékek és nagyszámú földműves alkotta lakosság száma a XV. században meghaladta az ezret.

A nemrég restaurált Vár körül ma is él a település, a sok-sok történelmi vihar elzúgott felette, természetesen nem minden nyom nélkül...

I. rész

Település, putritól a gangosig

Három oldalról védett völgyben rejtőzik a falu, ott, ahol a dunántúli dombok szinte letérdelve szelődülnek meg a Sió előtűnő szalagjánál, hogy a túloldalon elterpeszkedő Mezőföld felé, messze tekintsenek.

Ott, a szőlőkarókkal tüskézett dombok ölelésében, ahol a lejtők alján kevés, de jó termőföld ad életet, ott a finom borokat őrző pincék és prэшázak közül nem egyet úgy bővítettek ki, hogy azok kezdeti korban állandó, később alkalmi lakhelyül is szolgáljanak. Ez a valaha virágzó mezőváros, a szép település, történelme folyamán soha nem tudott a szegénységből igazán felemelkedni. Leggazdagabb lakói sem dicsekedhettek több, legfeljebb 10-20 hold földdel.

Talán az alföldi tanyák dunántúli változatának feleltek meg a szőlőhegyi *pincékne'* kiépített apró gazdaságok, azzal a különbséggel, hogy itt a dimbesdombos vidék adottságait kihasználva, a meredek löszfalba vájt prэшáz-pincék mellett újabb üregek szolgáltak lakhelyül, a *putrik*, még a II. világháború körüli időkben is. Az igényesebb szegények pedig elé építették kis házaikat.

A sárgaföld száraz volt, télen meleg, nyáron kellemesen hűs. Ha elé féltetőt emeltek, még barátságossá is tették. Úgy bővíthették újabb helyiségekkel, ahogy a család szaporodott. Ablakot, ajtót építettek be, vakablakokkal pótolták a szekrényt, még a tűzhelyet is csak kifaragták a földből.

Kimeszelték, szinte kibélelték téli estéken szótt rongyszőnyegekkel, berendezték egyszerű, helyben készített bútorokkal.

Az igényességet korlátok közé szorítva, inkább a praktikum, a kevésből is az elérhető megteremtése volt jellemző. A látszatot akarták szépíteni és szinte görcsös igyekezettel megtartani, a szorgalmuk mellett igen büszke emberek. Rátarti katolikusok.

A cifranyomorúság vigaszából táplálkozik, a felszín békés nyugalmáról szól az itt élő nép egész élete. A mélyben megbújva azonban hatalmas indulatok és küzdelmek dolgoztak és néha robbanásszerűen törtek fel. Néha nyomorúságos, néha tiszteletre méltó titkok jöttek napvilágra.

A község lakosainak egy része volt csak kisebb-nagyobb birtokkal a saját földjéből élő, annál több házban foglalkoztak kézművességgel is a földművelés mellett. Aránylag sok volt az iparos, a kiskereskedő, még több a

napszámos, a nincstelen. Házaik is a módjukhoz igazodott, nádfedeles *vertfaltól* és vályogtól, a téglából épült cseréptetősig.

A vert fal említést érdemel, mert amellett, hogy riasztó már napjainkban elképzelni, nagyon is megfelelt az a szegényes falusi céloknak. Az alapanyag olcsóan, helyben kínálta magát.

Negyven centis távolságra zsalurendszer vertek le a megásott egy méter mély alapárkok szélére. Onnét kezdve enyhén nedves, törekkkel (cséplésnél keletkezett szalmatöredék) kevert földet szórtak rétegesen, azt alaposan, csaknem betonkeményre ledöngölték körülbelül tíz centis vastagra, majd jöhetett a következő réteg a megfelelő falmagasságig ismételve. Amikor kellő magas lett, fűrésszel vágtak ablak-, ajtónyílásokat, amit téglával keretezve, áthidaló gerendával tettek erőssé. Ebbe helyezték a nyílászáró szerkezeteket. Náddal vagy nem egyszer cseréptetővel fedték, kívül-belül rászögelt nádszövettel burkolva vakolták. Ezek a kellő szellőztetéssel száraz, időálló falak télen épp' úgy megőrizték a meleget – nyáron pedig hűsen tartották a lakást –, akár a régi putrik.

Egyes családoknak tellett volna házikóra, azonban ott éltek le az egész életüket a pincesoron, mert inkább a földterületet növelték egy darabkával, minthogy a faluban építsenek, vagy készet vásároljanak.

Kivételt talán a Horgasnak nevezett völgy jelentett. Az itteni bunkerokhoz, azaz a putrikhoz nem tartozott földterület. Itt sorakoztak a pincelakások, szőlőbirtok nélkül, ahol a lösz olyan laza rétegekből áll, hogy néha megindult és akkor maga alá temetett akár egész családokat is.

Az ott olcsónál is olcsóbban lakó szegények mégis makacsul ragaszkodtak otthonukhoz, bízva a kegyetlen végzet kegyelmében. Ezek a *summások*, azaz napszámosok alkalmi munkából éltek, nem volt másuk, csak az a földbe ásott kis hajlék, ahonnét senki sem kergette el őket.

A nincstelenségből a kézművességgel volt a legkézenfekvőbb kilábalni, mert szabad földterületből nem bővelkedett a falu, a sok kőműves, takács, bogsnár, cserepes tette inkább önellátóvá.

A falusiak törekvése mégis a „birtokszerzés”, akármilyen kevéske földdel, csak a sajátjuk legyen. Aztán, ha elég ügyesek és szorgalmasak, sőt még szerencsések is voltak, akkor a kicsi terület is növekedhetett.

Az már bizonyos rangnak számított, ha sikerült úgy gazdálkodniuk, hogy a megszerzett földben meg is termett – a család ételmén kívül – a piacra való is.

A következő lépés a faluban vásárolt vagy épített ház lehetett. A nádfedelestől a *gangosig* vezethetett az út.

Azt, aztán nagy becsben tartották. Az egyszerű, hosszú parasztházakban is volt úgynevezett *”tisztaszooba”*, amiben nem laktak, azt csak akkor volt szabad használni, ha szült az asszony, hogy abban fogadhassa a gyerekágyast látogatókat meg a gazdagság látványosan kirakott és hatásosan elrendezett jelei ott megtekinthetőek legyenek. Ilyen volt a szép, a mivesebb bútor legfőbb darabja, az *almárium* (fiókos vagy alacsony ajtós szekrény) is, amin a díszes edények, kegytárgyak (kis keretes tükör, Mária szobrocska, kereszt a ráakasztott rózsafüzérrel) sorakoztak.

Minél rangosabb volt a gazda, annál értékesebb terítőn, annál drágább, finomabb tárgyakat gyűjtöttek össze rajta.

A családból kiinduláson nagyon sok múlt, a többi már a gazda életrevalóságától, nemegyszer kitörési vágyának fokától vált eredménnyé, vagy – valamin zátonyra futva – kudarccá.

Gazdához a szolgalegénynek, cselédlánynak *beházasodni* majdnem lehetetlennek, de mindenképp a gazda szégyenének, nem egyszer a többiek megvetését kiváltó dolognak számított.

No meg a büszke öntudat sem volt ismeretlen fogalom, a summások világában sem. Sok, ebből adódó tragédiáról szól az emlékezés. A *„suba a subához, guba a gubához”* – *„föd a földhő, vagyon a vagyonhó”* – házasodás azonban teljesen elfogadott gyakorlatnak számított, éppúgy, mint a nagy feltűnést keltő érdekházasságok sok-sok variációja is.

Persze legtöbbször nem a házasulandó fiatalok örömére, nem a szerelem javára.

Ez aztán jól meg is nehezítette az érzelmi alapon kötött házasságokat a nagyon különböző rétegek, a *társadalmi ranglétra* távol eső fokai között. Csakúgy, mint – egyes korokban – bárhol a világon.

Aki pedig megengedhette magának azt a luxust, hogy taníttathatta a gyerekét – legalább valami kézművességre –, azt már kitörési kísérletnek ismerték el, mert így a téli hónapokra is biztosították maguknak a bevételt hozó elfoglaltságot.

A legtöbb kézműves és kisiparos is félig földművelésből kényszerült élni. Legalább egy szőlőterülettel kellett rendelkeznie – még a valamire való értelmiségieknek is –, amit aztán az utóbbi napszamosok segítségével művelt, vagy műveltetett meg.

Volt még az uradalmi cselédség, de ezek életét a falusiak alig ismerték. Onnét kikerülni – minden bizonnyal – még kilátástalanabb lehetett, legfeljebb igazán ritka szerencsével.

Szolgáorból gazdává, iparossá, kereskedővé lenni, ritkán, azért mégis sikerülhetett. Feljebb lépni inkább gazdából lehetett, akinek volt lehetősége a gyarapodásra és nem csak megengedhette magának, hogy taníttassa gyermekét, de az egyel több segítő kezet el is engedhette otthonról. Ez viszont nem történhetett nagy közfigyelem nélkül. Néha irigységet, vagy tiszteletet, de valamilyen indulatot biztosan kiváltott a szülőfaluban.

Az iparosság vagyon nélkül pusztá rangot és némi tiszteletet azért jelentett. A jóléthez azonban jóval több szükségeltetett. A gazdák, nagygazdák gögös önérzettel hangoztatták: -„*Ha a paraszt nem termel, az iparos nem eszik!*” (A ”termel” helyett természetesen vulgáris szót használtak.)

Ezért aztán a vagyonnal nem rendelkező iparos szülők szívesen láttak módos parasztlányt fiaik mellé, míg a gazda iparos vővel emelhetette a család rangját.

A kereskedők, a *bótosok* inkább bevándorlók, „*gyütt-mentek*” voltak, csakúgy az értelmiség is, őket távolságtartással, idegenkedve tisztelte a község népe.

Aki *tanított* lett, akkor cselekedett okosan, ha idegenbe menekítette új, magasabb rangú életét. Abban a faluban, ahonnét elindult, csak akkor maradhatott, ha nem bánta, hogy majd örökké meg fog maradni *Nagy Pistának*, avagy *Kovács Jancsinak*.

A falusiak jól ismerték egymást, a szőlőhegyiekről keveset lehetett tudni, ha csak nem személyes barát vagy rokon élt ott. Onnét csak a boltba jártak be néha, és a vasárnapi misére, esetleg a nagykocsmá udvarán tartott bálba. Rendszerint a saját kemencéjükben sütötték a kenyerüket is.

A Főszegen, egy L alakban épült, tornácos ház utcafrontját a fodrász bérelte: benne az üzlete és a szoba-konyhás lakásuk. Folytatásaként, a hosszan hátranyúló udvari szárny a pék családjának lakása és a pékség, ahol úgynevezett „*steer*” sütést is vállaltak. Mire a nap felkelt, megsütötte az eladásra szánt kenyeret, aztán ismét felfűtötte a kemencét a házaknál dagasztottak sütésére, amit előre bejelentettek nála. Az volt a *steer*. Így aztán a két lakó közös udvarán állandó, nagy forgalom zajlott.

A helyiek bejelenteni jöttek, vagy hozták a sütni valót, nem jöttek ünneplőben, az asszonyok-lányok csak a liszteset cserélték le egy tiszta *melles kötényre* az otthoni kopott öltözetük fölé és rendszerint *tutyi*-ban surrogtak, vagy bőrpapucsban csattogtak el a pékhez.

A borbélyüzlet – sorukra várakozó, vagy csak a beszélgetés kedvéért ott időző – vendégei a hátsó, azaz udvari, nyitott ajtón kiláttak a pékséghez vivő járdára, és *”kibeszétek”* mindenkit, aki ott járt.

A híreszteléssel ellentétben a férfiak bőven tútesznek az asszonyokon, ha pletykáról van szó.

Ezt a lányka – mint borbélycsemete –, bizvást tanúsíthatta. Az üzletnek, a nyitott verandára nyíló ajtaja mellett töltötte a napjai legnagyobb részét, ahova kihallatszott a férfiak duruzsoló, nemegyszer vitába hevesedő beszélgetése.

Nem igazán egy kislány füleinek valók voltak azok, amiket néha hallhatott, de nem is érthetett meg minden elhangzót. Ám, az árnyékot is adó vadszőlővel befuttatott, széles gang volt legalkalmasabb, hogy levegőn is legyen és a jövő-menő embereket megfigyelhesse, beszélgethessen velük. Szívesen álltak meg mellette, mindenkinek volt hozzá egy-két kedves szava.

Mindent megfigyelt, mindenről tudott, amit nem is kellett volna! Körülvette magát a játékaival, képeskönyveivel, rajzolgatott és fülelt a világra.

Naponta láthatta, mégse tudott betelni már azzal a látvánnyal sem, ahogy a fiatal lányok és idős asszonyok egyforma, ügyes zsonglőrként egyensúlyozták a fejükre tett „tekeresen” vitt „szakajtót”. A hónuk alatt egy-egy hófehér vászon „szakajtorubába” behajtva, hosszúkás vagy kerek kosárkában a megkelt tészta, a harmadik a fejükön. Ha akarták se tudták volna megfogni. Nem is kellett, az soha le nem esett.

És ez még semmi...

Viselet és ranglétra

Amikor másodszor úszott az egész utca az aznapi friss kenyér mennyei illatában, akkor egy nagy, úgynevezett „*ebédes*”-be, azaz vékába könyökölve és azt a csípőjükön ringatva, újra megjelentek az asszonyok, lányok.

A három malomkeréknyi veknit abba a kosárba állították, azt a fejükre tett „tekercsre” emelték – néha ezt segítséggel – és úgy libegtek el a gyereklány bámuló szemei előtt, mint egy királynő, a koronát viselve. Tartással.

Néha, olyik egy karjával azért tartotta kicsit a vékát, de ahhoz, hogy a járás libbenése ellenére a fején cipelt teher meg se mozduljon, a lent hagyott, sőt csípőre tett karok jobban segítettek egyensúlyozni.

A tekercs védte ugyan a fejtetőt – egy színes kartonszelvényekből varrt, szorosan kitömött kis párnakarika –, de a súly és a terjedelem attól még nagy maradt.

Olyan is akadt, aki a „csipölére”(csípőjére) támasztva ringatta hazáig a két illatos korongot, vagy ha egyet süttetett, a tekercsre egy kenyeret fektetve ringott el az udvart átszelő járdán.

A ringás természetes járása volt akkor a falusi nőknek. A rövid „bőszoknya” mint egy harang a kondulásra, a lépteik nyomán ritmusra mozgult jobbra-balra és szép lengésének a koreográfiáját nem csak anyáik tanították. Ahhoz, hogy a fejük ne mozduljon oldalra a teher alatt, a testükkel kellett manőverezniük.

Még a „slampos”, hosszabb, kevés szoknya is ritmusra csapódott erre-arra.

Ha a lányok vasárnap templomba vagy délutáni sétára indultak, egymásba karoltak ketten, hárman sőt legtöbbször többen is, akkor egy idősebb asszonynak jutott a feladat: *beindítani* a szoknyák harmonikus, együtt-lengését.

Ünnepen virultak ki igazán a hétköznapi szürkéségből!

A viseletükről, ami a két világháború közt – akárcsak a polgári divatban – nagyon átalakult, tette igazán mutatóssá őket, jól leolvasható volt róla a falusi nők rangja is.

A hosszú vagy féllábszárig érő szoknyák egyre *kurtultak*, épp csak takarták a térdet és a bekötős réklik hosszan kiterültek a bőszoknyákra,

nyáron a rövid, puffos ujjuk láttatni engedte már a karokat. Néhány idős, vagy szegényebb asszony hordta már csak a régi, karokra omló ümög viseletet.

Tánciskolai csoport a régi óvoda udvarán a 20-as évek derekán. Magyarruhától a paraszti és iparos öltözetig.

Az egészen szegények ódivatú, hosszabb, nemritkán szakadozott szoknyáival takart alakja, a napszitta fejkendő mögé rejtett szomorú, vagy éppen kíváncsi szemek, a szürke, időtlen jelentéktelenségbe bújva, de nagyon is jelen voltak.

A jelentősebb iparos és polgári családok nőtagjai városiasan öltöztek vidéken is, a szolid egyszerűtől a legfinomabb, kosztümös, kalapos eleganciáig. Falun, a legmutatósabbak mégis a nagyobb- és középbirtokosok lányai voltak, akiket a szegényebbek is utánozni igyekeztek.

Még a háborús évek nyomorúsága sem akadályozhatta lányok „*öltöztetését*”.

Azt nem engedhette meg magának senki, hogy rangjához képest alulöltöztesse, főleg az eladó lányát. A megtermelt, vagy nehéz summás munkával szerzett búzából annyit el kellett adni, amennyi egy *öltözet* ruhára futotta. Karton a fiatalok, kékfestő (*kartony és kékfüstő*) az idősek hétköznapi viselete volt. A sötét, aprómintás, felső bőszoknyáikat belül keskeny, piros anyaggal szegték fel az idősebbek és ezt a meghajlásnál jól látni is lehetett. Az ő alsószoknyáikat kevésbé keményítették, gyakran vásottabb, színes kartonból vagy épp’ flanellből varrták.

Módos özorai menyecskekék selyemben-bársonyban a 20-as években

Az özorai templom

Ünnepen – a templomba menet – illett a legszebb ruhákat felöltetni, amire csak tellett. Olcsóbb selyemben, drága brokátban, tarka kasmírban és sima, vagy „*ómás-bársonyban*”, (nyomott, kerek, nagy pettyekben fénytöréses, de egyszínű bársony) esetleg finom szövetben pompáztak a fiatal lányok és asszonyok, ugyanúgy az idősek is, de ők egészen sötét színárnyalatokban. Kezükben a kapcsos imakönyvön egy szál illatos rozsmaringágot fektettek keresztbe, rózsafüzérrel átfogva, alóla pedig hófehér, mutatósan hajtogatott zsebkendőnek (*kesz-kendőnek*) kellett lelógnia, sarkosan, amin a tulajdonosát minősítő hímzéssel lehetett némán dicsekedni.

A férfiak feketében, de hófehér, nyakig gombolt ingben, a mellény, kiskabát vagy téli bekecs alatt, fényesre pucolt csizmában feszítettek. Közülük csak kevesen, inkább az idősebbje – no, meg a legény, akinek volt kiválasztottja a lányok közt – járt rendszeresen misére. A legények mise alatt a kóruson álltak, míg a lányok a padsorok és a szentély-korlát közti térségen. A jobb oldalon álló lány – sok esetben titkos – mátkája a bal oldali kóruson – és fordítva –, hogy láthassák egymást...

A padokban az iparosok és családosok, hátul az idős asszonyok ültek, így ők elsőnek léptek ki a mise végeztével a templom elé.

Mire a nagymise „kiharangozása” megszólalt, a kis Ágnes igyekezett felkuperodni az utcai ablakba, ahonnan jól ráláthatott a templomra. Olyan látvány volt ez, ami megérte, hogy az ablakpárkányon ücsörögjön. Anyu a kemény deszkára egy díszpárnát dugott alá.

Valami azt súgta neki, hogy amit most lát, azt örökre az emlékezetébe kell vésnie, gondosan elraktározni, hogy amikor sok év elteltével gondolatban fellapozza majd élete képeskönyvét, pontosan értelmezni tudja azt, ami ekkor csak érdekes nézni való volt a számára.

Először a feketébe borult asszony nép szállingózott kifelé, ki frissebben, ki csak tipegve, aztán az ajtótól jobbra-balra leálltak, mint ahogy a téli varjúfelhő megszáll egy-egy fát.

Jólesett megállniuk egy kis friss pletykára, no és elsősorban az utánuk feltűnő, üdítő virágszálak szemrevételezésére, kibeszélésére.

Az ajtón akkor is csak egyenkint fértek ki a lányok és menyecskék, ha kinyitották mindkét szárnyát. A sok ropogós szoknyának kellett a tágasság és a kellő mustrára is időt akartak engedni.

Nem is maradt el semmi fontos momentum megtárgyalása a fekete seregben. Ők mindenkit ismertek.

- A Marink jobban tenné, ha igyekezne haza ebédet főzni, mer’ az anyja kezibül má’ kiesik a fakanál!
- Julinak meg miha kurtább lenne a szoknyaeleje, nem úgy talájjátok?
- A’ se különb, mint a nagyannya vót az ú idejibe!
- Nédd a! A Verus meg hogy kikupálódott a Prajdáékná’!
- Ja, ott van mit a téjbe aprittanyi!

Ilyen volt az ünneplő az 50-es évek táján

Az újmenyecske ruhái árulkodtak arról, hogy milyen „hele”, milyen sora van ipam-napam házában. Nem mindenhol volt szegénykének „gyöngyélete”.

Bizony, még sok háznál tartották a régi *regulát*, miszerint a menyecske a legkisebb jogú tagja a családnak. Neki mindenki parancsolt a háznál, elsősorban *apámuram*, azaz apósa, *anyámasszony*, vagyis az anyós és a *kisuram* is, ha volt férfitestvére az igazi urának. A családba befogadott *menyemasszonyt* igyekeztek legalább látszatra jól tartani, nehogy megszólhassa őket a falu.

A templomba felvivő, ívelt lépcsősor elszórt, hármas, négyes csoportba verődött, sűgő-bűgő, nevetgélő fehérszemélyekkel népesült be.

A sok, színpompás, szinte elrepülni kész szoknya, egy szétdobált, hatalmas, színes rózsacsokorra hasonlított.

Gyakran össze is beszéltek, hogy ne egyforma színekbe öltözzenek. Ott pompáztak a rengeteg alszoknyával, fehértől a pasztell minden színén át a sötétebb tónusú rózsává öltöztetett lányok, kis menyecskék.

A szép, de módosult viselet ma már csak jelmez

A hosszított, *kívülbordós* fehér, csipke vagy halvány selyem, esetleg a szoknya anyagából készült blúzok a sötétebb terjedelmes szoknyákra borultak, körülbelül a feléig.

Így valóban egy-egy lehajló rózsaszálra emlékeztettek. A színek orgiája addig gyönyörködtette a figyelő szemeket, míg a mise végét a kocsmában, a borbélynál, vagy a téren csoportokba verődve váró legények és újházás emberek meg nem jelentek a lépcsők alján és a kórusról leballagók is kiértek a templomajtón.

A menyecskék az urukkal, a lányok összekapaszkodva, a legényektől követve indultak haza. Út közben a délutáni találkozókra is lehetett homályos, vagy épp' nyílt célzásokat tenni. Ezalatt a fekete raj is szétrebbent, ki-ki a maga konyhája irányába, aztán számukra be is zárult az ünnepi szórakozás. Legfeljebb a koraesti *letánya* (litánia) maradt még.

Nem úgy a fiataloknak. Kora délután benépesült velük a vasárnapi Főszeg, a Piactér, a Sió-part. Annyi változás történt csak a reggelhez képest, hogy a keszkendőt nem a kezükben vitték, hanem a derekukon a maguk elé kötött,

lyukhímzéssel dúsan kivarrt, keményített, fehér „félkötény” korcába fogták. Az egymásba karolt sétáló lányok az úttestre mentek ki, mert ott érvényesült leginkább a sok habos-csipkés szoknya ringása.

A kisebb lány is, ha jól árult a *piharvon*, már színes selyempántlikára spórolt. A lányok egy vagy két „cicára” font hajjal, amibe ünnepen színes selyemszalagot kötöttek, a rozmaringból is került egy darabka a hajcsat mellé, a menyecskék pedig *pillével* jártak.

Hétköznapra kasmír, kis ünnepre pasztell, nagy ünnepre fehér színű pillét illett a kontyra tűzni. Ez egy olyan ékessége volt a falusi asszonyoknak, ami minden jelentéktelen kis teremtésből egy-egy parasztündért varázsolt.

Amikor a menyasszonynak „kikötötték a fejét” a lakodalma éjszakáján, a legcsábítóbb mozzanata, a fénypontja volt az asszonnyá avatás szertartásának, amikor először tűzték fel rá a pillét.

Ez is átalakulóban lévő darab volt, mert a régi „lelógós”, lágy esésű pillét az ékszerhez inkább hasonló kifeszített szárnyú pille váltotta fel.

A régi pedig valószínűleg a kendőből fejlődött ki, amivel lakodalmának fénypontján *kötötték ki* az immár menyecskévé lett menyasszony fejét.

Elérhető vagy elérhetetlen, de álma volt ez minden falusi lánynak.

A szegényebbnek is volt legalább két ilyen fejdísz, a tehetőseknek – a legváltozatosabb színekben – több is. A magasra tűzött kontyra erősített, anyaggal bevont *skatula*, (keménypapír-dobozka) lefele ferdére metszett fenekéről két, felívelőre formált, csepp-alakú szárnyacska állt ki jobbra-ballra. Lepkére emlékeztető alakjáról kapta a nevét. Alóla a fejre simult egy babaszoknyácska formájú kis főkötő. Ez készülhetett a pille anyagából, de fehér madeirából, vagy csipkéből is. Az egész fejdísz sűrűn kivarrták csillogó ezüst-arany, hosszúszerű gyöngyökkel és flitterekkel, amiket népi egyszerűsítéssel „*somnak*” és „*cintányérnak*” neveztek el a formájáról.

A legegyszerűbb változatot bárhová felvette az újmenyecske; piacra, boltba vagy pékhez menve, az első gyerek megszületéséig. Ha nem viselte, akkor „*megszóhatták*” mert akkor – feltehetően – valami nem rendjén ment az új otthonában. Ha a gyermek késlekedett, vagy egyáltalán nem érkezett, akkor az évek meghozták a kötelező – a többé le nem tehető –, „*keszkenyő*” (fejkendő) viselését, jelezve a szomorúságot is. Az, a falú népének sajnálkozó, esetleg megalázóan kaján pillantásait vontta magára és az idő múlásával lett egyébként is egyre sötétebb színű, mert az úgy volt illendő.

Kivétel – hideg vagy esős időben –, a fiatalok pilléjére kötött keszkenő, ami különlegesen, csinosan állt.

Ellenkező esetben, a „megesett lány” amíg tudta, szorosán elkötötte magát, aztán meg ki se bújt többé a szégyenével. Akkor a pántlikát egyenesen a kendő váltotta fel a lehajtani való fejen.

Asszonyoknak, lánynak tehát ritkán volt felhőtlen élete falun. A jobb férjhezmenés érdekében kellett erősnek, egészségesnek lenniük, de legalábbis látszaniuk.

Az alsószoknyák tették igazán széppé a parasztos viseletet, ráadásul azt viselni is tudni kellett. A csípő és a bokornyai szoknya kiemelésére úgynevezett „*pufándl*” is szolgált: egy kitömött, kifli alakú párnácska a soványka lánynak a dereka alá, hogy hiányzó formái ellenére nőnek nézhessék.

A sima, rövid „*péntő*” (pendely) volt a legalsó. Erre öltötték az egyre szebben slingelt és „*nyersűtt*” (keményre vasalt) gyolcs szoknyákat, ötöt, hetet. Nyersen lereszelt krumplicsavarított levébe áztatták és vizesen vasalták, amitől úgy ált meg a földre állítva, mint egy lefordított porcelán csésze.

A legfelső alsószoknya tenyéryni, varrott, „*slingűtt*” vagy horgolt csipkében végződött és hajszálnyt ki is villanhatott a felső selyem vagy bársony, dúsan húzott vagy inkább apróra rakott ünneplő alól. Aztán picit meghajolva, a térdig érő összes slingelés láthatóvá vált a formás térdeket körülveve, mint a porzóit óvó, dús virág szirmai.

Ha csak egy alsószoknyára futotta a lánynak, hát azt nyersűte ki, de meg kellett tanulnia annak a módját.

Ha valamit sajnálhatott az a lány, aki iparoshoz ment feleségül, akkor az a „kivetkőzés” lehetett. Nem is történt az egyszerre, hanem előbb ráncos szoknyába járt a feleség, ami alá már nem vette fel az alsószoknyákat, aztán szép fokozatosan tért át a „*slafrok*” (az egybevarrt szoknya- és felsőrészes ruha) viseletére.

Még akkor is, ha titokban, szemérmesen vágott az „iparosos ötözetre”.

Havas időben szalmával bélelt, fából készült klumpába bújtak a nyers színű gypjából kötött zoknis – azaz, ahogy itt a kézi kötésű zoknit nevezték – „*kapcás*” lábak, de ez inkább a férfínépre volt jellemző.

Télen, meg a nagy sárban a *módosoknál* előfordult a női csizma is. Olyankor a nők berliner kendőt kötöttek, festetlen nyersfehér színűtől a rozsdaszínen át a feketéig. Elöl keresztben átvetve, hátul a derekukon kötötték meg.

A tutyi egy sötétre festett gypjából horgolt vagy inkább kötött cipőcske, aminek aljára puha bőrből varrtak talpat, az orrára kis színes virágokat hímeztek és néha ki is bélelték. A bőr papucsot vagy a gombos fekete cipőt – ha volt – csak ünnepi alkalomra vették elő.

Egy koratavaszi napon kopogós, gombos cipőjében határozott léptű fiatal nőre lettek figyelmesek a borbélyüzlet kuncaftjai és a kis Ágnes. Hogy feltűnt, azt az akkori – már az új, a parasztlányok rövidebb szoknyás – félig ünnepi viseletének köszönhette. Annak a büszke tartású lánynak a formás lábszárán „bütykös *barisnya*” feszült. Ez akkor már ritkaságszámba menő darabnak számított. Maguk fonta, finom gyapjúból kötötték maguknak a lányok.

Bokától térdig, sorban futó kis félcseresznye alakú gombocskákat hurkoltak bele, amitől erősebbnek látszott a vékonyka lábszár is. Hát, ha még színesre is festették!

No, ezt a tüneményt Ágneske alaposan szemügyre vette és a később gyűjtögetett tapasztalataival együtt, jól az emlékezetébe vésve, szép sorban elraktározta.

Jövőremény

A büszke tartású, ismeretlen fiatalka lány sem a hóna alatt, sem a fején nem hozott szakajtót, úgy tűnt, csak valami elintézni való ügyben jár. Egyenesen a pékség felé tartott. De mi dolga lehet ott? Magabiztos, majdnem dacos arca kipirult, és „dicsértessék”-kel köszönt be a pékhez.

Károly és Aranka – a fodrász és ifjú neje – napi kapcsolatban álltak Karas pékékkal, hisz egy udvarban éltek. Mióta bejelentették, hogy el akarnak költözni, tudták, a község új péket (sütőt) keres.

Azt is beszéltek a fodrásznál megforduló kuncaftok, hogy valami idegenben tanult fiatalember akarja megszerezni a bérletet, meg hogy az valamelyik *felkapaszkodott* szőlőhegyinek a fia. Egyesek a nevét is emlegették, mások tudni vélték sok mindent: Hogy nem egy *gyütt-ment familia* ám ez, csak eddig keveset hallattak magukról. Meg hogy szinte *észrevétlenül* szedték meg magukat.

A hír aztán nem állt meg az üzletben; terjedt, mint futótűz a száraz avaron.

Amint hamar kiderült, a lány nem egyedül jött, csakhamar a nagybajuszos édesapja is végigbaktatott a járdán, fényesre tisztított, puhaszárú csizmában és az elmaradhatatlan kékfestő férfiköténnyel, kezében hozva a kalapját. A borbélyüzletben azonnal igazolni látták az addigi pletykákat:

– Ez tényleg a sárallási Plávics. Ennek a fia tanult Romhányban péknek. Biztos haza készül. Miből akar ez itt bérletet váltani a fiának? Hiába vett el módos lányt, egy ágyat se kapott staférungba.

– Ahun törekvés van, ott rávaló is lesz – szölt a falusi, bölcs kérdezz-felelek.

Az úgynevezett „Sárallásnál” – ahol valamikor kiszáríthatatlan, marasztaló sártenger lehetett, Ozorához öt kilométerre – Plávicséknak szép, nagy szőlőjük volt.

Nem csak konyhakert volt a „lapján”, azaz a domboldalra telepített szőlőültetvény alatti lapályon, hanem az úttest másik oldalán pár holdas kukoricaföldet is hozzá vettek az idők folyamán, amin sok más is meg tudtak termelni. A gazdaság, ahol tehén, malacok és baromfi nyüzsgött, tejjel, túró-tejföllel és tojással, a kert pedig zöldségfélével küldte be a fehérnépet a falu csarnokába meg hetipiacára.

Gyuri bácsinak a felesége tehetős családból jött, magasabbra törő, büszke urát könnyűszerrel húzta magával a feljebb lépés irányába. Lányuk, a cserfes Margit volt a kisebb. Ő majd megcsinálja a szerencséjét egy kis szülői segédlettel. Az „*esszem gyereket*” azaz egyszem – mert ugye a másik „*csak lány*” – fiút, azonban iparosnak szánták. Magda néni testvérbátyjánál találtak is neki való tanulást.

Mihály Romhányban jómódú, *olvasott* pékmester és egészséges gondolkodású volt, már rég nem paraszti életformában élt. Unokaöccsét saját fiaként nevelte és taníttatta tovább. Ráadásul a „nyersanyag” alkalmasnak is bizonyult a formálásra. Az eszes, jóvágású parasztfiúból, falusi kortársainál kiműveltebb ifjú férfi kupálódott.

A romhányi kenyérboltban naponta megjelent egy szép szolgálólány. Egy szomszédos, kis palóc faluból jött el és ő sem buta kis cselédnek bizonyult, hanem inkább a felvágott nyelvű, értelmes, mindent megtanulni akarók fajtájába tartozott. Szolgálni is azért állt be, hogy egyedül is megéljen, közben az *urak* életéből ellessen, amit csak lehet, amit majd hasznosíthat a maga teremtette kis világában.

Gyorsan meg is szerették az ügyes kislányt, aki rövid idő alatt beletanult az úri elvárásokba és keze nyomán ragyogott minden.

Ápolt volt, városiasan öltözött, természetesen illett rá minden, amit viselt.

A takaros cselédlány és a nyalka péklegény hamar felfigyelt egymásra és a nagybácsinak egyáltalán nem volt ellenére az alakuló románc. Mégis arra intette az öccsét, hogy az otthoniaknak mindezt csak óvatosan szabad adagolni, időt kell engedni, hátha más az elképzelésük a fiuk jövőjéről.

A mestervizsga után is magánál tartotta Gyurit, hogy az önállósodásra spórolhasson. Jól sejtette, otthon valóban más és bizony határozott terveket szövögtettek a szülők...

*

A postai borítékon Margit gömbölyű betűivel ez állt: „*ifjabb Plávis Györgynek*”. A címzett örömmel nyitotta fel, aztán olvasta a rövid levélben a hibátlan írást:

„*Kedves Gyurink!*

Tudatjuk veled, hogy mink jó egészségben vagyunk, amit néked és Mihály bátyjának is tiszta szívből kívánunk.

Édesapám helyett írom, hogy megszereztük néked a bérletet, mostmár hazavárunk. Küldj értesítést, mikor mehet eléd kocsi az állomásra.

Csókol szerető húgod: Margit”

– Öt kilométerért kocsi? Mi a fene! – hümmögött a legény gépiesen. Aztán forgatta kezében a szűkszavú üzenetet, és rossz érzés nyomta el azt az örömet, amit éreznie kellett volna. Hiszen erre várt, alkalmazottból a maga urává akart válni. Föl se fogta azonnal, hogy mit is jelent ez az egész. Töprengett:

A terveit mégis közölni kellett volna az otthoniakkal, mielőtt helyette döntenek, mert ő nem akart végleg visszamenni, hanem feleségül venni Mariskát, aztán Romhányban építeni fészket.

– Rossz híreket kaptál? – állt meg mellette Mihály bá'

– Még azt nem lehet tudni bátya – vakarta meg a búbját Gyuri a félretolt, fehér sapka alatt.

– Apád akar valamit?

– Kibérelte nekem a falusi sütdét és hívnak haza.

– Ez tényleg nem jó hír nekem, mert akkor itt hagysz engem. De mi lesz Mariskával?

– Csak azt tudnám, hogyan mondom el nekik Mihály bátya, hogy én vinném őt is.

A kimondatlanra gondoltak mind a ketten. Talán nem kellett volna halogatni azt a „beadagolást” az itteni tervekről. Rosszat sejtetett velük ez, a hirtelen jött gazdagság, meg az otthoni gondolkodás ismerete.

– Sehogy. Ha a sógor eladott valamit a pékségért, akkor annak ára lesz. Kinéztek volna neked egy módos lányt? – fogalmazta meg Mihály bátya a kézenfekvő kilátást. – Mert Ozorán vagyont *”szerezni”* csak hozománnyal lehet.

– Most mi legyen? – nézett fel a hosszúra nyúlt legény, mint egy megszeppent kisfiú.

Ránézett a másik gondterhelt, de higgadtabb férfi:

– Előbb csak egyedül menj. Vagy akarsz, hogy én elkísérjelek?

– Ne. Megyek magam. Most előbb Mariskával kell beszélnem – indult az ajtó felé, mert a boltban már ott illatoztak a vevőkre váró friss kenyerek.

*

A lány arcán szétfutott az eleven pirosság, amikor Gyuri megszólította.

– Ráérsz egy kis időre Mariska?

– Most? – Csodálkozott rá a szokatlan idő miatt. – Nem ér rá délutánig? Vár az asszonyom... reggelit kell készítenem, tudja.

– Elkísérlek, mert az sürgős, amit mondani akarok. – Hadarva elmondta mit írtak otthonról, és közben gyűrögette sapkáját a fiú...

Nagy, könnyes szemekkel nézett fel rá a lány.

– *Mágoat soha többet nem engedik ide vissza* – érezte meg a fenyegető jövőt. Enyhén palócos kiejtését mindig elragadónak találta, most még jobban el is gyengítette vele Gyurit.

– Beszélek velük, aztán visszajövök érted Mariska... Ha meglátnak, úgymégszeretnek, nem szakíthatnak el minket.

– Abban én nem bíznék Gyuri. De várni fogok, aztán ha később is úgy gondolja, engem itt megtalál. De én azt a szégyent nem élném túl, hogy engem kinézzen a maga büszke családjá. Nem mindenki olyan ám, mint Mihály bá'!

– Nem rossz ember az apám, jót akarnak nekem. Különben sem kényszeríthetnek semmire, amit én nem akarok.

– Persze – sóhajtott Mariska –, menjen csak haza, nézze meg azt a híres pékséget.

Becsukta maga után a vaskaput és sietve fordult is, hogy elrejtse az ijedelmét.

– Várj... este még beszélünk, csak holnap utazom el – szólt utána Gyuri és megmarkolta a hideg vasat. A lány a kezével jelezte, hogy hallotta. Nem fordult hátra, felszaladt a vadszőlővel befuttatott veranda lépcsőin, eltűnt a szárnyas ajtó mögött. Az előszoba csipkefüggönye védelmében aztán kilesett. Látta, milyen súlyos léptekkel indul el onnét Gyuri.

Este a szokottnál is szebbnek, csinosabbnak látta őt a legény. Olyan volt, mint egy vidéki postáskisasszony. Mariska nem sírt. Két kezébe fogta a fiú arcát, úgy nézett az átható kék szemekbe. Kezének finom, szappanillatát akkor is érezni vélte Gyuri, amikor csak gondolt rá.

– Ha mégis visszajön, akkor tényleg szeret engem... Én megvárlak, te *uzorai* legény – tette még hozzá nyomatékkal. Ami eddig valahogy nem állt a szájára, az most jött magától..., először mondta ki, hogy TE....

*

A rügyező bokrokkal benőtt kerítésnél megállt Gyuri, kicsit nézte az apró ablakon kiszűrődő lámpafényt. A kutya először tétován vakkantott kettőt-hármat, mintha tűnődött volna, hogy csakugyan a kisebbik gazda szagát kapja-e el a szimatoló orra, vagy el kell zavarnia egy késői látogatót. Aztán boldog ugatásba fogott és rögtön el is árulta vele a némán leskelődőt.

– Ki van ott? – tartotta magasra a petróleumlámpát a kilépő öreg György.

– Én vagyok édesapám! – nevetett az ifjabb és megemelte, megforgatta az apjuk mögül a nyakába ugró hűgát.

*

Karaus pék jól megnézte magának a határozott kézfogású, szép szál legényt, aztán végigvezette a lakástól a pékségen át – a hátul mély *öltőárok*kal lezárt – előtértől a hátsó kamrákig.

A kibetonozott árok végeiből két kemence nézett egymásra. Boltozatuk messzire elnyúlt, balra az előkészítő, dagasztó helyiségbe, jobbra pedig az egyik lakóhelyiségbe, ami után még egy nagyobb, udvarra nyíló szoba tartozott a pékséghez. Ballra még két kőpadlós kamra nyílt az udvarra, jellegzetes liszt-illatot árasztva.

Gyuri mögött ott tolongott a kellően öntudatos, de azért illendően csendes család; aptya, anyja – ahogy ők hívták egymást – és húga, Margit. Együtt mentek át a szomszédba is a község egyik legszebb, sokszobás házába, a „pékház”gazdájához.

A nagykereskedő Nemes Gyulának ezeken kívül még az áruház épülete és más tulajdona is volt a községben.

Egy remek humorú, közvetlen modorú ember volt a tulajdonos, nem játszott a pöffeszkedő uraságot, megmaradt annak az embernek, aki volt, amikor sok éve gabonakereskedőként a faluban letelepedett. Az akkor még „bőruhás” felesége kézen vezette az egyszál ingecskébe öltöztetett kisfiúkat.

Harminc év alatt Nemesnéből finom úrhölgy formálódott, de kedves közvetlen maradt, akit mindenki szeretett, a fiúcska orvosi diplomát szerzett, csendes fiatalember volt, verseket írogatott, aztán a fővárosból hozott magának törekeny feleséget. Apjából házak, boltok tulajdonosa, nagykereskedő és a jótékonyágáról ismert polgár vált, aki nem restellett parolázni a földet szántó paraszttal sem.

Nemes Gyula üzleteiben és áruházában sok alkalmazott talált munkát, nála mindig volt hitel és alkalmi leértékelések. Elismerést vívott ki magának nem csak az egyszerű nép, de a polgári lakosság körében is. Gyakran ült a falu első embereivel és megbecsült iparosaival egy asztalnál az olvasóköriben, nagy ültipartikat is rendeztek ott. Az egyleti teadélutánokon is az ő anekdotáin derült az asztaltársaság.

– Olyan a fiam, mint a ”nyócastü” – mondta, tettetett panasszal.

– Milyen az?

– Hosszú és bökös! – közölte, miközben legyezővé nyitotta kezében a neki osztott kártyalapokat.

Ő előre tájékozódott, tudta már, hogy a Községháznál is szívesen fogadták az ifjú péket és a legnagyobb jóindulattal volt kész egyengetni új bérlőjének ígéretes jövőjét. A papírjait rendben találta, a bérleti díjban is megállapodtak.

Gyurit vitte a sodrás, mire észbekapott, már nyakig merült a ráháruló felelősségbe.

Munkába állhatott, családja pedig csak a régi mester kiköltözését várta, hogy elfoglalhassák a lakást is ebben, a Főszegen álló gangos házban, még ha ezért minden segédmunkát maguknak kellett is végezni. Gyuri bácsi mellét feszítette a büszkeség. Ezt akarta, mióta apósa úgy megalázta őt, a szolgálégényt. Végre megmutathatja felesége gőgös nagygazda rokonságnak, hogy képes vinni valamire ő is, fiából a falu élén járó iparosa lesz. Lelkesen fűtötte a kemencét, zsákolta a lisztet és hordta a vizesvödöröket a Szentháromság téri artézi kútról.

Egyelőre nem beszéltek költségekről, összefogó család voltak, mindenki egy célért hajtott.

Margit is felkelt az éjszaka közepén, ment ő is a pékségbe és úgy állt a dagasztóteknő mellé, mintha rögtön meg akarná tanulni a finom pékáruk készítésének titkait. Sürgölődött, kézhez adott, felírta a bejelentett kenyereket, bevetéskor ragasztotta rájuk a névcédulákat.

„Kisinasom”-nak szólította őt a bátyus. A jó munka öröme, a jópajtási viszony még közelebb hozta őket egymáshoz. Mégse kockáztatta meg Gyuri, hogy Margitot beavassa titkaiba. Pedig az idő elviselhetetlenül telt Mariskától így elszakadva. Gondolatai folyton messze jártak, gyakran írt is, de otthon az őszinte beszélgetésre alkalmat még nem talált. A leveleire jött választ mégsem akarta tudatni és utána magyarázkodni. Személyesen vette fel a postán.

A nagy tervezgetéseket látva egyre kínosabbnak érezte azt, hogy itt semmit nem tudnak még Mariskáról.

Aztán amikor kimeszelték a szobákat, és azt méricskéltek, kinek hová tehetik az ágyát, bátorságát összeszedve előállt végre:

– Édesapám, várjunk még azzal a rendezkedéssel!

– Mire, te? – csudálkozott rá az apja és nagy bajuszáról lecsipentette ajkával az aranyló leves gyöngyét. Gyuri elszántan nézett szembe vele.

– Hát, én Romhányban elköteleztem magam...

– Hátaztán! Mivee? Kinek? A sógornak nem tartozunk, úgy tom.

– Neki nem is, de egy lánynak igen, akit el akarok hozni, hogy megismerjék.

– Aztán kiféle lenne az? – vetette oda csak úgy mellesleg az öreg, de erre már Magda néni megigazította a keszkendőjét.

– Nagyon rendes, dolgos lány, szép is, eszes is, én szeretem, és el akarom venni. Csak a maguk beleegyezése hiányzik és elhoznám...

– Nofene! – jegyezte meg az apja, mintha azt vette volna tudomásul, ami nem igazán fontos, hogy eleredt kint a futó zápor. Kanalazott tovább.

– Városi? – élénkült meg Margit. Erre a szülők is várakozással néztek.

Gyuri pedig óvatosságát félretéve bizalommal sétált bele a verembe, aminek mélyén sötét célokkal kellett felvennie a küzdelmet.

– Most lehet mondani. De csak mióta ott szolgál.

Vészjóslóan, fojtott hangon szólt a kérdés:

– Szóógáll?! Hát cseléd?!!

– Nagyon jó, úri háznál... És csak addig, míg el nem veszem.

– Cselédet csak ágyba visz az ember – szögezte le, kanalazott tovább az apa. – Aztán az a móggya, hogy kifizeted a doktort, utána eefeletjtyük.

Legyintett is hozzá az öreg a nyomaték kedvéért.

Mintha darázs csípte volna meg, úgy pattant fel ültéből a fiú. Remegett a hangja.

– Apám, ezt maga csak azért mondhatta, mert az apám és még semmit nem ért. Mariska tisztességes lány, aki dolgozik, hogy az is maradhasson, és mi szeretjük egymást. Vár engem, én megígértem, hogy visszamegyek érte. Senki nem sértegetheti többet, mert a feleségem lesz. Ehhez a beleegyezését kikérem, de ha nem adja, anélkül is elveszem!

De erre már az öreg is felugrott. A szék kidőlt alóla, a kanál nagyot ugrott a lesújtó ökle mellől. Arcán, a mindig pirosuló két folt szétterült az egész fején. Ugrásra készen néztek farkasszemet:

– Cselédet akarsz behozni a családba, cselédet eevennyi, pékmester létedre? Te nem vagy eszedné! – ordította. – Urat akartunk belüled, mindent azér csinýálunk!

Magda néni egyik, Margit a másik oldalról kapaszkodtak a karjába, úgy csítítgatták.

– Nyughass aptya. Nem gondúta még meg a gyerek, tudod milyenek a fiatalok, eefeletji hamar, talál itt egy ujjára százat is. Hászen kapós legény lett a mi Gyurink...

– Anyám! – akart tiltakozni a fiú, de Margit az apja háta mögül némaságra intette.

Nyomott hangulatban, némán láttak munkához.

*

A fiatal borbélyal és nejevel eddig csak udvariasan köszöntötték egymást. A fiatal asszonyka kis idő elteltével megjegyezte, hogy ez a fiú túl csendes és nagyon különbözik a családjától.

– Valami nem stimmel náluk, én is látom – tette hozzá a férje.

Gyuri

A vasárnapi misére mind a négyen elmentek. A templom előcsarnokában Gyuri bá' megragadta fia karját és a kórus felé irányította magával. Margitot, a vadonatúj kasmír ruhájában kíváncsi szemek kísérték, amíg a padsorok közt előre lépkedett. Beállt a lányok mellé és felemelte büszkén a fejét. Azok végigmérték, összenéztek, összesúgtak:

- Ez ki?
- A sárallási Margit.
- Bekötöztek?
- Be.
- Itt a báltya is?
- Biztos.

Magda néni egy lánykori ismerőse mellé ült le, aki a többi asszonnal együtt fejbólintással tett eleget a befogadási kötelezettségnek. Még nem volt vélemény, vártak a fejleményekre.

– A második sor közepén az a szőke, magas. Azt nézzed meg jól fiam – tolt a könyöklőhöz Gyurit az öreg, aztán hátrébb húzódott, helyet hagyva a fiataloknak.

A második sorban egy szőke, nagyon mutatós lány állt, halványzöld brokát *ötözetén* széles csipkéből volt a gallér, aranyláncon súlyos Mária medál pihent a formás mellén. Bátran nézett fel a kórus könyöklőjére és pillantása találkozott a többiek közül kitűnő legény szemével, akit megelőzött már a híre.

Gyuri jól megnézte. A szemrevaló lányra biztosan figyelte volna figyelmeztetés nélkül is. De a sok cifra virágszál között ez is csak a szemét gyönyörködtette.

Gondolatban felöltöztette Mariskát ezekbe a selymekbe. Elmosolyodott. Az egyszerű flokon ruhácska és a vállig érő haj a két hullámcsattal vagy hátul összefonva is elég keret volt Mariska szépségének. Felidézte a friss illatot, ami mindig körülengte, látta az üde arccskáját, és hirtelen nem tudta, mit is keres ő itt egyedül, mikor nekik egymás mellett volna már a helyük.

Az oltár felé fordult.

„Istenem, ketté kell e szakadnom? Itt az apám mindent feláldoz a biztos megélhetésemért, ott Mariska és a biztos boldogság!”

Mire a szőke lány újra felpillantott, a délceg idegen már nem állt a könyöklő mögött.

– Meglássd, ez hamar kiveri a fejedből azt a bűdös kis cselédet... – szegődött elrohanó fia mögé az apja.

Gyuri megállt a kőlépcső egy fokával lejjebb, aki fölötte állt, azt mégsem rázhatta meg, pedig a görcsbe rándult keze már-már elindult...

– Édesapám, ezt ki ne mondja még egyszer! Nem is ismerik azt a lányt. Nekem Mariska nélkül nem kell a maguk péksége. Vagy idehozom, vagy visszamegyek hozzá.

És lefutott a lépcsősoron, Plávics alig bírta egy darabon követni, a távolság nőtt, végül csak utána kiálthatta:

– Tee! Agyonütlek. Tudod, mit attam ee miattad? Az se érdekül, hogy mink kinek köteleztük ee magunkat?

Megtorpant, de meg nem fordult a fia. – „Tudhattam volna” – dűnnyögte maga elé keserűen.

Gyuri nem a kapun fordult be, hanem fellépett a három utcai lépcsőn. A fodrászüzlet tele volt kuncsafttal. Minden szem feléje fordult, amikor csendesen köszönt. A borbély udvariasan hellyel kínálta a vendéget, rögtön látva, hogy sima az arca, a haja is nemrég láthatott ollót... – ”Ez a fiú csak bemenekült ide” – gondolta.

*

A beszélgetők is elmentek már, mert az ünnepi ebéd sem hűlhet el... De Gyuri még változatlanul a térdeire könyökölve, némán forgatta a kalapját. Aztán feleszmélve állt fel. Váltottak már szót, mint lakótársak, de csak a köszönés és bemutatkozás erejéig.

– Bocsánatot kérek, nem volt hol lehűtenem az indulatomat – nyögte magyarázatul. – Majd egyszer megmagyarázom. – És sietve elköszönt.

Többször be-betért az üzletbe beszélgetni. Egyszer aztán ellenállhatatlan vágyat érzett a fiú, hogy a nála alig idősebb férfinak – aki előtt zajlik majd az életük, feltehetően évekig szomszédja és bizonyára tanúja, ismerője lesz a veszekedéseknek, amit úgysem lesz képes elhárítani – kiöntse a szívét.

– Talán helytelen, hogy a bajommal terhelem Pataki úr, de nekem itthon nincsen senkim. Úgy gondolom, maga tapasztaltabb nálam, én nem tudom, mitévő legyek...

A férfi maga alá húzott egy széket.

– Mi a baj? Szívesen segítek, ha úgy gondolja, de tudok-e?

Aztán végighallgatta az ömlő panaszt, szíven is ütötte a vallomás. Hiszen nem is olyan régen került hasonló kenyértörésre kapcsolata az apjával.

– Kevésbé ismerjük még egymást, mégsem idegen a története. Hasonlót éltünk át mi is. Ez nem ritkaság itt falun – mondta csendesen.

– Igazán?

– Igen, az apám szerint a testvéreim szájától vontam el a falatot, mert én a szívemre hallgattam, nem vettem feleségül azt a lányt, aki sok hold földdel gyarapíthatta volna a családi vagyont, akit ők néztek ki nekem. Az apám sokáig szóba se állt velünk, árulónak nevezett, kitagadással fenyegetett. Nemhogy a testvéreim további életének megkönnyítésére gondoltam volna, inkább elhagytam a szülői házat, sőt nem áttalantam önálló, konkurens üzletet is nyitni, egy faluban az apáméval. Három évig felénk se nézett. Aztán később megenyhült, amikor belátta, hogy ők azért boldogulnak nélkülem is otthon, és mi is boldogok vagyunk. Amikor a kislányunk megszületett, akkor meg is bocsátott. Az első unoka minket újra összehozott, de ki tudja, hogyan tenne a maga családja?

– Hát az iparosoknál is? A szegénységből való kitörni akarás lehet nagyon erős itt, falun – sietett igazolást keresni Gyuri. – Ha nem állítanak kész helyzet elé, akkor én haza se jöttem volna, de kinek ne lenne csábító az önálló üzlet?! Azt gondoltam, beszélök az apámmal, aztán mehetek vissza az én Mariskámért. Látom már, a szüleim terveibe ő nem fér bele. Én meg tényleg nem tudom, hogyan hagyhatom itt őket? A pénzüket nem tudom visszafizetni... – vívódott tovább a legény.

– Várjon egy kicsit. Kérjen türelmet az apjától, és az idő talán hoz megoldást. Írjon a kislánynak, meg kell nyugtatnia őt, hogy változatlanok a szándékai. Ha szeretik egymást, az nem könnyen múlik el. Az én feleségem hét évet várt rám...

– Mennyit? Én nem bírnék ki hét hónapot se!

Nemsokára benyitott a borbély felesége, megnézte, miért nem tállhatja még a vasárnapi ebédet. Ott is ragadt, őt is bevonták a beszélgetésbe. Este, egymás közt aztán sokáig fontolgatták, mit is lehetne tanácsolni ennek a komoly fiúnak, ebben a folyton, mindenütt ismétlődő, boldogtalan históriában.

– Kívánom neki, hogy tudjon helyesen dönteni, de nem szabad beavatkoznunk –, morfondírozott a férfi.

– A mi példánk talán segíti. Csak el ne veszítse a fejét – folytatta asszonykája.

Ettől kezdve a szomszédból jövő nagy csend is éppoly gyanús lett, mint a hangos szóváltás. Minden előttük zajlott.

*

A háború még egy távoli rémség volt, ami állandó beszédtema, de olyan hír volt, amiről egyelőre el lehetett hinni, hogy soha nem jön közelebb.

„Hiszen ez csak egy villámháború" lesz...

Aztán szerencsétlen kis országunk is hadba lépett. A sorköteles legényeket sorban behívták, de Gyurinak nem jött behívó.

A kuncsaftok ezt is megfajították és nem is tévedtek. Plávicz papa "megvette" a fia felmentését. Kiválthatta, ez akkor sikerült egy kis tehetséggel!

A pékség nagy forgalommal üzemelt. Nem volt nehéz igazolást kapni arról, hogy a falunak nélkülözhetetlen a sütő-legény.

Látzólag megnyugodtak a kedélyek. Margit a nyár elejéig úgy beletanult a rengeteg tészta készítésébe, hogy komoly segítsége lett a bátyjának.

Húga elvette a szakajtókat az asszonyoktól, kibontva a tésztát a hatalmas péklapára borította a nyitott kemence előtt, az árokban álló fiú végigsöpört rajtuk egy leheletnyi vízzel, attól lesz majd fényes a kisült vekni és így ráragadt a névcédula is.

A büszke öreg pedig lelkesen hordta a fahasábokat és fűtötte a kemencéket, csak a felülvizsgálatát hagyta a fiára.

A szőlőhegyen is volt kenyérsütő kemence az udvaron. Az ottani tapasztalatokat csupán ki kellett bővítenie. Különben meg azt gondolta, a vér nem válhat vízzé. Gyuri az ő vére, biztosan belátta már, hogy hol a helye, hamarosan eljön az ideje, hogy Gosztoláék Bözsikéjének bekösse a fejét. Ha iparosné lesz a lányból, akkor a nagygazdáék nagykanalával ehét a pék is. Családjának, nekik meg kijár majd, az amúgy is megérdemelt tisztelet.

Csakhogy a fiatalokat össze kellene már hozni valahogyan, erre érlelődött az idő.

A szülők segítésére játszottak a „véletlenek”.

Egy nap a szőke Bözsike ringott be kopogós papucskájában, hóna alatt két szakajtóval, fején a harmadikat egyensúlyozva.

Öreg György sietve elszólitotta Margitot a liszt kiméréséhez, hogy ne ő legyen, aki elveszi a szakajtókat a lánytól. A bejelentett kenyerek névsora nem keltett gyanút Gyuriban, csak akkor nézett fel a kemence elől, amikor az első névcédulát ráragasztotta a lapára borított, szépen kelt kenyérre. A vizes kefe egy pillanatra megállt a levegőben. A szemrevaló szőke lány állt ott fenn, az öltőárok szélén.

– Jó napot Gyuri! – köszönt rá Bözsike, míg a másik szakajtót bontotta.

– Jó napot – nyúlt a céduláért a legény.

A lány közelről még csinosabb volt. Szemérmes mosolya mögött a pillantása kihívónak tűnt.

Gyuri gyorsan a kemencébe „öltötte” a kenyeret és jöhetett a következő kuncsaft.

Az öreg elégedetten dörzsölte össze a kezét.

– Ha érte is ú gyün, segélhecc néki hazavinnyi.

– Miért tenném, apám?

– Mer nem vagy egy nyámnyila.

– Az valóban nem vagyok, éppen azért nem kísérgetem ezt az idegen lányt. Értse meg végre apám!

– Dehogyan fogod! Eztán mindig te fogod késérnyi. A gyerekek vagy! Ezt a lapátot is én adtam a kezébe. A kötényedde is nékem vagy adósom... mindenünket ezér áldoztuk!

– Édesapám! Ne akarja nekem megmondani, mit kell tennem. A gyerekek vagyok, de nem gyerek. Amivel tartozom, azt visszakapja. De az életembe nem szólhat már bele. Én már választottam. – Lecsapta a sütőlapátot. Kiugrott az árokból.

Próbált higgadt maradni.

– Azt a nőt ide nem hozod. Inkább lássalak kiterítve!

– Vigyázzon apám, nem tudja, mit beszél!

Míntha semmit nem is mondott volna a fia, az öreg dölyfösen pödörte meg a bajuszát.

– Vasárnap megvárgyuk a mise végét, aztán ha kigyüttek a lányok, te hazakéséred Bözsikét. Gosztoláék behínak, azt én má elrendeztem. A többi a te dógod. – Kimondta a szentenciát és ellentmondást, de még választ sem akart hallani.

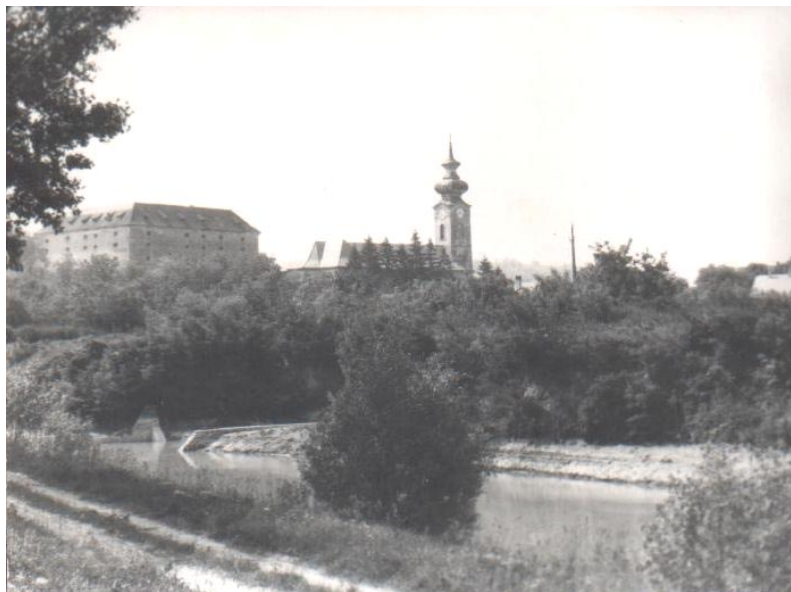
Nem is kapott.

Gyuri leakasztotta nyakából a lisztes kötényt, szó nélkül kiment. Ment a poros utcán, át a hídon, le a Sió partjára. Leült a lejtő bokrai közé és nézte a túlsó oldalról, a meder felé vékonyan csörgedező Cinca patak zöld mohás, levezető csatornáját.

Mélyre szívta a friss vízillatot és kezdett gondolatai közt rendet rakni.

A kis vízesésen meg-csillant a fény, megnyugtató csendes csobogását a bogarak zümmögésén kívül semmi nem zavarta. Szemével simogatón követte a partot. Megszerette ezt a falut. Szívesen hozta volna ide Mariskát, hogy megmutathassa neki, milyen szép innét a látvány. A víz felett a híd, a kimagasló öreg Vár, a templom tornya... Távolban még a malom kéménye is

látszik. Békésen, mintha alattuk nem is léteznének indulatok, kis és nagy háborúk, nyomorúságok.

A Sió-part

Kitisztult fejvel jutott a szerinte egyetlen lehetséges megoldásig. Leporolta nadrágját és elindult a kaptatón, vissza a faluba vezető híd felé.

Ismét a borbélyüzletbe lépett fel.

– Elhitettem magammal, hogy eljön az alkalmas pillanat, amikor szót érthetek apámmal. Már tudom, az soha nem jön el. Úgy döntöttem, visszamegyek és eljegyezem azt a lányt. Ha megöl érte apám, Mariska akkor is megérdemli. Ennél többet is érdemelne, de én már nem tudok mindenki kedvére tenni.

*

Este a nagy csendet zavaros kiabálások, zuhanó bútor puffanása, halk női sikoltás váltotta fel.

Reggel az ifjú György ünneplőben ment el otthonról. Amikor visszaért, akkor is a borbélyüzlet felől került a házba.

– Kedves Karcsi bátyám, én jelentkeztem a frontra.

– De hiszen ez öngyilkosság, Gyuri!

– Á, a háborúnak hamar vége lesz már, de apámnak elég időt hagyok ahhoz, hogy meggondolja magát. Gyorsított eljárással megesküszünk, aztán lesz, amit Isten akar.

Mariska

Mariska a forró, lúgos vízből egy bögrényit kiborított a padlóra, a derekába felgyúrt szoknyája alól kilátszó, meztelen térdei elé. Erős kis kezével szaporán körözve súrolta a deszkát, amíg a hab el nem szürkült. Utána a másik vödörben megemelgette a felmosórongyot, aztán lendületes félkörökkel felszedte a piszkos habot. Újra tiszta vizet vitt a frissülő foltra. Mozdulatai harmonikusak voltak, kihevült arcán nyugalom látszott, amikor a maga alá hajlított lábára ülve, végignézett a már patyolat területen, hogy nem „térképes”-e valahol. De ellenőrző pillantása nem jutott el messzire, mert megérezte a figyelő szemeket.

– Jaj! – sikkantott, felugrott, de nem felejtette el gyorsan betakarni a térdeit, azt se bánva, hogy a szoknya alja toccsant a vízben.

Gyuri állt oldalt az ajtóban. Eddig nem szólalt meg, előbb kigyönyörködte magát a hevült, de mégis üdén fiatal arcban és a mozdulatok szépségében, ami ezt a nehéz munkát is könnyednek hitette el.

– Hát visszajött?

– Megígértem.

Szelíden bontakozott ki a karjából:

– Menjen már, csurom vizes lett tőlem.

– Hát nem tegeződünk?

– De, dehogynem...csak, csak be kell ezt fejeznem...– simogatta le zavartan a nedves szoknyáját.

*

Amíg a súrolással elkészült a lány, Gyuri a pékségbe ment. Mihály bá' nyugodtan hallgatta végig, aztán szomorúan mondta:

– Azt elhiszem, hogy az apádat nem tudtad legyőzni. Sejtettem előre. Azt is megértem, hogy rendes gyerekük akarsz maradni. De azt mégse gondoltad meg, hogy mindenkit cserben hagysz, ha nem éled túl. A háború nem arra való, hogy oda meneküljünk.

– Bátyus tudja, hogy mennyivel tartozom az apámnak. Miattam adta el a büszkeségét, azt az egy pár szép ökrét. Amíg tartozom neki, addig azt hiszi, joga van parancsolgatni nekem. Megtilthatja, hogy azzal éljek, akit nekem rendelt az Isten? Akkor jobb is, ha ott maradok. Megtudja az apám, hogy nem lehet minden úgy, ahogyan ő elrendezné.

– Forró a fejed, a veszedbe rohansz.

– Nem tart már soká ez a háború. Majd az Isten elrendezi. Már nem másíthatom meg. Jelentkeztem. Vissza is fogok jönni, mert itt várni fog valaki.

Meg aztán döntött is már, apai áldás nélkül is lesz esküvő.

Zsebére tette a kezét, amiben kicsi doboz lapult. Hitt a jegygyűrűk varázserejében.

*

Úgy sétáltak, hogy a fiú átfogta a lány vállát.

– Amit mondani akarok, annak egyikünk se fog örülni. Otthon egyetlen szavamat se vették komolyan. Ők egészen másképp gondolkodnak. Tudom, hogy szeretnek engem, de rosszul. Apám azt hiszi, csak a gazdag ember lehet boldog, nagyon mélyről, cselédsorból tört fel, ragaszkodna ahhoz, hogy én azt folytassam. Anyám nem tud, vagy inkább nem mer neki ellentmondani. Én meg tőled nem tudok, nem is akarok elszakadni, de a szüleim hálátlan gyereke se lenni. Ezért kell elmennem, hogy ráébredjenek, mekkorát vétenek ellenünk.

– Miket beszél maga? Hová akar elmenni?

– Ahová most sok fiatal elvittek már...

– Jaj! Csak nem kaptam meg a behívót?!

– Azt az apámnak köszönhetően sose kapnám meg. Önként jelentkeztem.

Mariska picit megrogyott. Hirtelen hidegnek érezte a kellemes, május végi estét. Gyuri szorosabban fogta, de neki is a kemény dac adott csak erőt. Megállt és szembe fordult a lánnyal.

– Hoztam neked valamit, amivel örökre összekötöm veled az életemet.

A két kis karika megcsillant a tenyerén.

– Akarod-e? – kérdezte. – Akarod-e úgy is, ha most elmegyek?

– Akarom hát! – emelte rá nagy szeméit Mariska. – De özvegy menyasszony nem akarok lenni... Ezt én nem értem. Arra kér, hogy a mátkája legyek, mégis a halálba megy? Szeret maga engem?

– Az életemnél is jobban Mariskám. Azt akarom, hogy a feleségem légy. De én nem tudom kiváltani magamat, az apám csinálta adósságból.

– Maradjon itt, minek magának az a puccos pékség? Majd eladják, ha magukra maradnak. Meg aztán milyen szerelem az, amiből a biztos halálba megy inkább...?!

Gyuri kék szeme némán, szomorúan beszélt:

„Nem érted!? Te se érted?”

A lányban lassan derengett valami. Nézte az arcát... Kutakodott a fiú gondolataiban. Ez egy jó ember, hisz épp' ezért szeretett belé. A benne dülő fájdalmakat ki értse meg, ha nem ő? Az a kilátásba helyezett, távoli, de nagyon

ígéretes boldogság úgy látszott távolodni, mint egy pályaudvarról kiinduló vonat. Aztán gondolt egyet: Talán mégisincs veszve minden...

*

A kapu előtt szoktak elköszönni. Most Mariska kézen fogta Gyurit és csak mögötte csukta be a kovácsoltvas kisajtót. Elkerülve a bejárat előtti lépcsőket, félrehajtotta a lehajló vadszőlő ágakat, a ház hátuljához kanyarodó járdán, a kertre nyíló kis szobája felé húzta a fiút.

A csend többet mondott, mint a fogadkozások.

A függöny résén beragyogtak a csillagok és békés éjszaka borult a világnak – addig még – boldogabbik felé.

Alig világosodott, amikor Mariska ki akart szökni a szobából, de erős karok tartották vissza.

– Várj még kis jegyesem, sok éjszaka fog eltelni, mire megint veled lehetek.

– Ne csúfolódj velem... különben meg, nem akarom, hogy oda menj!

– Én meg arra nem akarok most gondolni, hogy majd hova megyek. Csak arra, ami végre most van, és ami még lehet, mielőtt behívnak. Ha az Isten szeret minket, akkor mindig így lesz nemsokára. Be kell szereznünk a papírokat és összeadnak minket soron kívül. Sürget az idő, te menj haza, beszélj a szüleiddel, nekem most még sok dolgom lesz otthon, megrendeltem a katonaládámat is...

– Mégse tudom hát visszatartani? – könnyesedett be a két fekete szem.

– Minket már nem választhat el senki és semmilyen háború, de nekem oda menni kell...

*

Az állomáson már nem sírt a lány. Egy kis ezüstláncot vett elő, elkérte Gyuri gyűrűjét és arra fűzte fel.

– Ezt itt viseld, ez majd megvéd és visszahoz – mondta, míg a nyakába akasztotta az *amulettet*.

Úgy nézett a vonat után, hogy a szívét valami jeges kéz markolta össze.

„Ott megy el a boldogság!”

*

– Karcsi bátyám, mindent elrendeztem, megesküszünk apai áldás nélkül – ült le Gyuri a borbélyüzlet lépcsőjére, az ott olvasgató fodrász mellé.

Mielőtt választ kaphatott volna, Margit fordult ki, sietve az udvarról:

– Gyere be gyorsan, téged várunk – aztán a bátyust maga előtt tolván, a válla felett visszaszólt:

– Meggyütt a behívó!

*

A pincehelyi állomáson táviratot adott fel a legény, akit igencsak megsürgetett a hirtelen jött felszólítás.

”M.....i Mariska

Tereske

Mariska holnap hét órára legyél a laktanyánál és együtt megyünk orvosi vizsgára

Gyurka”

Másnap hajnalban hadiparancs érkezett a laktanyába és Gyurit is a menetszázadba osztották be, amely azonnal indult a harctérre.

– Főhadnagy úr, engem itt, a kapu előtt vár a menyasszonyom, mert össze akartunk házasodni, mielőtt bevonulok...

– Majd kaphat szabadságot. Ez most parancs, nem adhatok kimenőt, máris indulunk.

És Mariska rémülten ismerte fel az előtte elvonuló katonák sorában a beöltözött Gyurit, kiáltását elnyomta a bakancsok ütemes csattogása és a vezényszó:

„Bal-jobb, in-dulj! Nó-ta!”

Másíroztak a messzi ismeretlenbe vivő vonathoz.

*

Megint tompa puffanásokra figyelt fel a kis fodrászné, vékonyka, síró könnyörgés követte, majd szitkozódó férfifordítás.

– Apám én nem tudtam, nekem nem mondott semmit! – vinnyogott Margit, mint akinek a haját húzza egy erős marok.

– Akkor szótá vóna, mikor még elejbe állhattam vóna, ennek az örült tettinek!

– Aptya! – szólalt meg a másik nő. – Úgyse haagatott ammä senkire! Bementé vóna a bíróhó megin? Minek? A gyerek kárt tett vóna magába. – Elgondolkodott. Aztán fojtott indulattal, de keményen folytatta:

– Efelejtetted, hogyan átá az vizesárok higgyán, mielőtt az esküvőnkre vitté? Hát nem emlékszö, hogy egy szál szoknyába engedett világgá az apám a gangos házbú, mer nincstelen cselédet választottam hites uramnak? Én tégedet választottalak, de te se űíté vóna bele a készbe. Egy szoknyába is köllöttem. Hát nem azér kuporgattunk azuta, hogy a mi gyerekünknek jobb legyen? Néked má nem ölég az, amink van? Ládde, a gyereknek ölég vóna. Meg aztán az majd hozzáteszi, amennyi köll még nékiük. De ha ott, a veszedelembe baja esik, én nem ismerlek eztán uramnak!

A nyugodt hang mögötti indulattal teli igazság úgy hatott, mint egy vödör jéghideg víz a nyakba. A néma csendet Margit halkuló sírása törte csak meg, aztán az is megszűnt.

Az öreg kilépett az ajtón. A másik lakás felé nézett, aztán halkan káromkodott egy cifrát és elfordította a gyűlölettel teli fejét.

– Ezek is csak uan tanácsot tunnak adnyi, amibe beledöglik az emberfia.

*

Mély hallgatásban várta eztán a család a közeledő háború rémisztö híreit. Hónapokig messzire kerültek a szomszédot. Meggyöződésel hitették el magukkal, hogy a rossz tanácsot a fiatal borbély adhatta csak Gyurinak. Magától ilyen istentelenségre nem vetemedik egy jóra való gyerek!

Jöttek is a hírek, a posta meg hozta a zöld, tábori lapokat csaknem minden házba, de a pékházba sokáig nem jött levél. Romhányba annál több érkezett és a válasz sem késett soha.

„...*Visszavár szeretö Mariskád*” aláírással.

Az egyiket aztán furcsa üzenettel küldte el a lány:

„...*Visszavárunk, csókol szeretö Mariskád*”.

Gyuri felnézett a szürke égre és már nem csak meghalni nem szeretett volna, de még megleckéztetni se akart volna senkit, hanem nagyonis hazajutni. Az ő akaratát azonban halálra ítélte egy elszabadult szörnyeteg, amit nem állíthatott meg többé kijózanodott, szelíd fohász.

– Uram Isten, mi a szándékod velünk?

Aztán leült és megírta az első lapot a szüleinek, amit a kisírt szemű Margit, ezekkel a szavakkal adott át a borbélynak:

– Írt végre Gyurink, de ez magának is szól:

„1942.VII./18 és 21-én.

Kedves Szüleim és Margit testvérem!

Hála a Jó Istennek jól érzem magam és egészséges vagyok ebbe a Szovjet paradicsomba. Kérem magukat, azonnal küldjenek sósbornyest, kockacukrot, pengét, pamacsot, egy kis kekszet és mosószipant.

Édesapám csicskás vagyok! Maradok hű szeretettel fiúk: Gyuri

Igen Tisztelt Karcsi Bátyám! A menyasszonyomnak legyen szíves írni, és megvigasztalni. Írjon az otthoni helyzetről. Találkoztam a Krémer Jánossal, Szajkó cipésszel, és egy szőlőbegyi Nyullal.

Írják meg a Rajna Gyuri tábori számát. Sokat írjanak!

Üzletről bővebben. Én és az Isten együtt masérozunk a Szovjet paradicsomba.

Isten Velük”

A tábori lap első oldalának felén a címzés és a másik felén bekeretezett hely a hivatalos feljegyzések számára, benne az -ELLENŐRIZTEM! – pecsét alatt ”Szabó ezredes” szignója.

A keret felett apró betűkkel:

”Magyarország kitartása és áldozatkészsége teszi győzelmessé fegyvereinket!”

Alul pedig a feladó:”Plávics György honvéd

Tábori posta száma: 230/54”

*

– Mariska jöjjön be fiam – szólta ki a konyhába a nagyságos asszony.

A megszólított felhajtotta köténye egyik csücskét a derekára és kezét kis pocakján felejtve lépett asszonya elé.

– Mondja, meddig akarja titkolni, amit ott takargat? Míg a háborúnak vége nem lesz?

Csend volt a válasz.

– Mi figyeltük magát. El nem tudom képzelni, hol szedte össze ezt a gyereket, hisz kimenőre se jár régen, ide se jön senki magához. A nyalka péklegény is eltűnt. De ez nem a mi dolgunk. Na, idefigyeljen fiam: a barátnőmnek a szakácsnője be akar magának mutatni egy derék embert. Az

nem kérdez, de hajlandó feleségül venni, mivel elmondtuk neki, hogy maga valójában egy rendes lány... volt vőlegénye is.

– Nekem van...– kezdte volna Mariska, aztán mégis inkább hallgatott.

– Ha elveszi, nem kell felmondanunk, de ha nem, akkor – beláthatja –, nem maradhat nálunk szolgálatban.

– Értem asszonyom. Még ma elmegyek.

– Ne legyen már ilyen sértődős! Ha nem, hát nem. Van más megoldás is. Szeretjük a munkáját, megszoktuk. Ha elmegy, megszüli azt a babát, utána visszajöhet. Majd szerzünk egy jó helyet a gyerekének. Mert ugye ide nem hozhatja. Magának is csak teher lenne...

Szavai súlyosan zuhogtak, de a lány nem akarta felfogni az értelmüket. Csak kifordult a hófehér, szárnyas ajtón és csomagolta is már a kis motyóját.

A pékbolt előtt egy pillanatra megállt. Aztán ment tovább, csak úgy, gyalogszerrel.

*

A kicsi faluban volt már „megesett lány”. Az a párszáz ember jól ismerte egymást. Tudta, ha hazamegy, a szüleinek is, neki is kemény időszak következik és nem csak a létfenntartás miatt.

– Ha nem csinálod meg a szerencsédet, ide ne gyere többet – engedte el otthonról a negyven évesen is korosnak számító, szegénységtől megkeseredett, palóc asszony.

Most mégis némán álltak egymással szemben, a nyitott pitvarajtóban, aztán ellépett az asszony és nyitva hagyta lányának a bejárást.

A plafon gerendáját könnyen elérte, a bevert szegről leakasztott egy bögrét.

– Csak savanyú tej van – mondta és a köcsögből töltött.

– Látom, hoztál vendéget is. De pap előtt még nem vótá – nyugtázta a jobb kezén látott gyűrűt.

A háború szele

A borbély apósa idegesen járt le-fel a konyhakredenc és az ajtó közt futó „rongyszőnyegen”.

– Edesapám, üljön le, már szédülök – fogta kétfelől fejét a lánya.

– Ha az USA segít, ide soha nem ér el a front.

– Papa csak ne bízzon annyira. Amerikának nem mi vagyunk a fontosak. Ennek a háborúnak a vége sajnos nincs közel, figyelje meg, részesülünk mi még abból – vitatkozott a vő. Ágneske figyelmesen ült a kiséken, gondolta, most nem szól közbe, majd később kérdezősködik. Hogy mi az az *usa*, meg a háborúból hogyan fogunk részesülni.

– Ugyan már! Churchill ezt úgysem hagyja, először is különbékét fog kötni Hitlerrel. Sztalin csak egy barbár. Az angolok úriemberek. Az angol előtt ő egy senki – füstölgött a nagyapa.

– Ne becsüljük le az oroszot. Nekünk, a csatlósnak úgyse lesz jó, bárki nyeri is meg ezt a háborút. De Hitler még előbb végigtarol minden országot. Mi meg ki vagyunk szolgáltatva neki.

Rémülten hallgatta a kisgyerek, a neki zavaros szóváltást és sehogy sem értette, hogy mi is lehet a mindennapi vita tárgya. Biztosan tévednek a felnőttek, mert az lehetetlen, hogy jönnék a repülők és mindenki meghalhat...

*

Ezalatt Tereskén Mihály bá' kicsit meghajlott, hogy a szemöldökfába fel ne akadjon. A máskor mindig csinos Mariska kócosan ült egy kecskelábú széken. Zavartan állt volna fel.

– Maradj. Ez a Gyuri gyerek üzenete – dobta le a zöld lapot a tiszta, súrolástól kopott deszkára, a hóna alól elővett vekni kenyér mellé.

”Kedves Mihály Bátyám!

(Előbb egy sor fekete csík, amit takar az olvashatatlan, alább pedig ez a szöveg.)

Menjen el az anyámboz és mondja meg neki, hogy bocsásson meg a fiúk engedetlenségéért, Isten bocsásson meg nekik, Mariskámat meg vegye pártfogásba, mert ő az én mindenem.

Szerető öccse Gyuri a messze Szovjetúnióból

Kedves kis menyasszonyom, Mariskám! Megkaptam a fényképedet, amit a szívem fölött őrzök. Küldjél az anyámnak is belőle. Meglássd, a Jó Isten hazasegít és leszünk mi még egy pár!

Csókol Gyurka”

Mariska mellére szoritotta Gyuri kézírását a sokat utazott papíron.

– Gyurikám, engem csak a jó Isten vehet pártfogásába, aki reád is vigyázzon és vezéreljen haza!

Mihály megsimogatta a lány szokatlanul csapzott fejét.

– Megyek Ozorára. Az én néném tűzbe fog menni az unokájáért. Nem éheztek? Rosszul nézel ki lányom!

– Semmi bajom Mihály bá’ – háritotta Mariska.

– Nincs hát, csak a falu...! – szólt bele az anyja.

– Mi van a faluval?

– Ne figyeljen anyámra! Beszélnek...

– Annaira, hogy meg is kergetik – vetette oda keserűen az asszony.

Mariska nem szólt. Inkább elhallgatta volna, hogy mi történt a kútnál, alig egy fél órával előbb. Hogy a régi leánypajtások mostanában csak összesúgtak, majd szétrebbentek előtte. De ma az egyik meg is állította:

– Mért nem maradsz otthon Maris ekkora hassal? Nem kéne szégyenítened a falut. Köllött néked az idegen péklegény, hát most edd meg, amit főztél! Miközöttünk nincs mán heled. Nem vót öleg jó ez a falu, hát menj oda, ahun ezt összeszedted.

Akkor csak kinyitotta, aztán becsukta a száját. Mit válaszolhatott volna? Megfordult az üres kannával, előbb lassan lépkedett, aztán egyre szaporábbra vette. A kerítések mögül vélt vagy valóságos leskelődő szemektől hajtva, futva érkezett a kicsi házba. Úgy rogyott le a deszka asztal mellé, mintha megtépázták volna...

*

Plávics a Község háznál járt. A bíró megállította a minap, merthogy a pékség nem maradhat sütőlegény nélkül.

És meghirdették a megüresedett helyet. Az egyezés úgy szólt, hogy „*amíg ifj. Plávics György vissza nem tér a frontszolgálatból...*” Mert az biztos, hogy vissza fog jönni...!

Aztán sietett, hogy harangszóra hazaérjen, akkor kell kiszedni a kenyereket a kemencéből.

De nem szólalt ám meg a harang!

Az egyházi harangozót is behívták katonának, a felesége meg csak a sekrestyési teendőket merte vállalni. A harangkötél neki túl nehéz jószágnek bizonyult.

Gyuri bácsi hiába várta a „levesnótát”.

Főszeg, baloldalon a kiemelkedő szép Nemes-báz mellett, a fák takarásában a pékbáz

Baj mégse történt, mert Margit beugrott az öltőárokba és hozzáfogott menteni a kisült kenyereket. Fiatal, lányereje azonban, bármilyen elszántan bizonyítani akart is, bizony végesnek bizonyult.

A borbélyüzlet udvari ajtajánál pihegett csakhamar a kétségbeesetten:

– Pataki úr, bocsánat! Senki más sincsen, akit híhatnék, tunna nékem segíni?

– Miben Margitka?

– Készen vannak a kenyerek, én meg egyedül vagyok itthun...

Károly ritkán mondta valamire, hogy „nem tudom”. Most se mondott nemet.

Mire Gyuri bácsi beballagott a házba, a kenyerek ott illatoztak a polcokon. Kicsit tétován állt, nem igazán tudta, most mit is kell csinálni, hisz ennek az embernek a színét se látta szívesen. Aztán a foga közt szűrte:

– Köszönnyük szépen.

– Szívesen szomszéd – válaszolt az és levette a hirtelen maga elé kanyarított kötényt, meg fejről a Gyuri gyerek kis fehér sapkáját, aztán otthagya őket a zavarukkal.

Másnap reggel, amikor a fiatalasszony kiöntötte a mosdóvizet a kert melletti árokba, Gyuri bácsi halkan ráköszönt:

– Jó reggelt ténsasszony.

– Magának is Gyuri bácsi, de engem Arankának hívnak, ezt egyszer már, úgy emlékszem, megbeszéltük.

– Meg...

*

„Pantallós” vendég érkezett Plávicsekhoz.

– E meg ki? – néztek kíváncsian a borbélyüzlet vendégei.

– Alighanem a Magda testvére, a Madurka Miska.

– No, akkor ez hírt hozott!

– Majd kiderül...

Kialakult már a faluban a közvélemény; *”annak a szegény fiúnak nem kellene az orosz fronton lennie...”*

Kiszűrődő, halk beszéddel kezdődött a vendég ottléte. Aztán hangos sírás, felcsattanó káromkodás hallatszott, azt pedig a vendég gyors megjelenése követte. Egyenesen a fodrászüzletbe tartott.

– Szeretnék beszélni magával. Úgy mondta az unokaöcsém, hogy jóbarátra talált itt... De a sógornak meg egészen más a véleménye. Mit beszélgettek maguk Gyurival?

– Elég sok mindenről...

– Ne kerüljessük a forró kását. Ezek azt hiszik, maga bízta a gyereket, hogy a frontszolgálatot válassza.

– Ezt rosszul hiszik, én soha nem mernék ilyen tanácsot adni senki ember fiának. Pláne, hogy én magam be se váltam. De arról sokat beszélgettünk, hogy a szülők mire akarták kényszeríteni, a szíve ellenére.

– Igen. Azzal a lánnyal az isten is egymásnak teremtette őket. De hát ezekkel... – és lemondóan legyintett.

Hosszú beszélgetés következett. Mihály jól sejtette, a kutya másutt van elásva, mégis tudni szeretete volna, milyen út vezetett a szerencsétlen döntésig. A családdal ő sem ment sokra, legalábbis az apával semmire sem, az hajthatatlan maradt. Az rögtön a sérelmeit kezdte feleleveníteni, hogy nincs elég bajuk, a gazdag sógor beavatkozása nélkül is, aki hagyta, hogy egy semmi kis cseléd elcsavarja a többre érdemes fiúk fejét... A nők hallgattak.

Ágneske apjától barátságos kézszerítással búcsúzott.

Aztán amikor reményvesztetten indulni készült, Magda asszony mégis megszólalt:

– Mikorra várja azt a gyereket az a nő?

– Azt a lányt Mariskának hívják... Az unokádát? Februárra, március elejére várja. Ha addig éhen nem pusztulnak ott.

*

A hó nagyon korán leesett orosz földön. Fölötte süvöltött a szél és a magyar baka fázott a vékony, posztó mundérban, a gyatra, papírtalpú bakancsban.

Senki nem tudta még, milyen is az igazi ellenség, *akit* később, majd úgy emlegetnek: „*Tél tábornok*”.

A hírek jöttek, az órás nagyapa minden híradást hallgatott, olvasott és veje még a kuncaftok hozzáfűzéseivel is gazdagabban volt ”jólértesült”.

– Az oroszok áttörték a német frontot, áttörték a románok arcvonalt, mi következhet ezután?

– Azok otthon vannak, papa kérem. Hozzászoktak az ottani nagy telekhez és az biztos, hogy annak megfelelően öltöztették is fel őket.

– Barbár horda. A harci eszközeik mégsem vehetik fel a versenyt a modern német páncélosokkal.

– Azt nem merném állítani. Hitler ezt így mondja, de hogy mi az igazság...!?

*

Ozorán Szent István napján van búcsú. Ezúttal augusztus 20-án csak a bazári sátrakat állították fel a piactéren, meg a „ringliszpil” és láncos körhinta működött, de – a valami okból még be nem rukkolt fiatalság nagy-nagy bánatára – a vígasság és bál elmaradt.

Horthy István kormányzóhelyettes repülőgépe lezuhant és ő maga hősi halált halt.

Az idős órás persze, azonnal merényletre gyanakodott...

*

Gyuri bá' a nyakába kanyarította a szóttas tarisznyát és a szőlőhegy, a pincék felé vette az irányt. A posta előtt megtorpant: jajveszékelés állította meg. Kivágódott a zöldre festett ajtó és egy asszony támogatott ki rajta egy másikat, kezében felbontott boríték. A rogyadozó teremtés már elnémult, úgy emelte arcát Györgyre, mintha átnézne rajta. Mégis motyogni kezdett hozzá:

– Hős, bátor... vitézi kitüntetést...hősi halott?

– Most tudta meg, hogy halála után vitézségit kapott az ura. Eddig nem hitte, hogy tényleg meghalt. De már biztos...– magyarázta a másik, és gyengéden megigazította a berliner kendőt a jajongó asszony vállán, aztán erősen átfogva indultak el a posta elől.

Plávicz mintha földbe gyökerezett volna. Először gondolta igazán végig, hogy ez az egész, nagyon rosszul is végződhet. Hogy a gyűlölet itt már semmire se jó, itt már csak az Isteni kegyelem segít, ha segít.

Bement a postára.

– Jó, hogy jött Gyuri bácsi – mondta Ilike postáskisasszony, a fodrász húga. – Gyuritól érkezett tábori lap. Magam akartam átvinni.

Ezúttal Lőke hdp. őrm. ellenőrizte a lapot.

„Valahol Oroszországban
1942.VIII/hó 16.

Kedves Szüleim és Margit testvérem! Minden levelüket megkaptam és a Zsiga levelét is. Neki külön nem írok, mert kevés a lap. Azért ő írjon nekem. A Rajna Gyurinak is írtam és a Horváth Lacinak. A tűzkeresztségen már átetem és hála Istennek én egészséges vagyok, amelyet maguknak is szívből kívánok. Pataki úrtól most nem kaptam levelet, írjon ő is. A Mariskától kaptam

fényképet. Nem tudom, maguknak küldött-e. Írjanak sokat és mindig küldjenek családi fényképeket. Maradok hű szeretettel fiúk

Gyuri”

A rádióból egy, eddig távolinak hitt fogalom is vészesen közelivé vált: *”Légiriadó, berepülésveszély”* – szólt egyre többször a hangszóróból könnyörtelenül.

Budapestet szeptember 4.-én elérte az első, iszonyatos bombázás.

A kislány döbbenettel figyelt és kérdezett:

– Minek kell ez a csúnya papír a függönyök helyett?

A lakásban sötétlila csomagolópapírokat teregettek szét. Szabták belőle minden ablakra az elsötétítés gyászos jelét.

Magduska

Az idő telt. Várakozáskor egy hónap már fájdalmasan hosszú tud lenni, de ezt nem tették szóvá Plávicsek. Csak sóhajtozott Magda néni és olyankor a konok aptya szeme is furcsán bepárasodott.

Margit megkérdezte a szomszédot, hogy hogyan lehetne érdeklődni a harctéren lévőkről.

– Jöjjön be Margitka, megfogalmazunk egy levelet a Vörös keresztnek – válaszolta Károly.

Szeptember elején aztán végre, sűrűn teleírt lapon mégis megérkezett a várva várt beszámoló:

„Valahol Oroszországban 1942. VIII/hó 27én.

Kedves szüleim és Margit testvérem!

Igazán nagyon örülök, hogy édesapám lépéseket tett az üzlet érdekében, ezt édesapáknál úgy is kell, csak vigyázzanak az üzletre. A levelet amit a vörös keresztetek írtak, megkaptam és nyugodjanak meg, nincsen semmi bajom ezidáig, mert a vasúti karambónál az én kocsim is feldűlt, de nekem semmi bajom nem lett. Azóta már voltam olyan tűzben is, hogy a térdemen a nadrágot elhitte a szilánk, gatyával együtt és a térdemnek nem lett semmi baja. Meg az oldalamon a zsebnél is szétszaggatta a szilánk a nadrágom. Eztet nem vigasztalásból írom, hanem ez úgy van csak legyenek nyugodtan, majdcsak megsegít a jó Isten és mint már megírtam, tisztí legény vagyok, a gazdámat Dr Nyitrai Gyulának hívják, de sokkal jobb, mint a régi.

Már csak a koszt végett is. Mára ettem először zöldpaprikát szalonnával, mézes kenyeret tejes kávéval.

Ez volt a reggeli, csak az a baj, hogy az ember ezalatt nem tudja, hogy ebédelni fog e, mert a háború nem életbiztosítás. Édesanyám ne sírjon, majdcsak haza segít a jó Isten, inkább írjanak minden reggel egy levelet, mert itten egy levél nagyobb öröm, mint otthon 100 pengő. Disznót vettek e? és hányat, milyen nagyok? Írjanak a gazdasági helyzetről is, pénzzel hogy állnak? Szólv milyen? Édesanyám tud e a segédnek főzni? Mindenre kíváncsi vagyok itt a szovjet nyomorban. Mert itt még rosszabbul van, mint nálunk a cigányok.

Eztet ne kívánja senki, inkább jöjjön ide aki mozogni tud.

Csókolok mindenkit.”

Ellenőrizve : Dr Nyitrai hdpörm.

*

Újabb pár hónap telt el.

A faluban nem is annyira a háború végső kimenetele okozott kétségbeejtő aggodalmat, hanem a doni katasztrófa híre. A saját honvédek feláldozásáról szólt minden beszélgetés.

Aki nem kapott hírt, az tudhatta, már aligha élhet a féltett gyerek, férj, apa...

Magda asszony szeme minden nap bedagadt a sok sírástól, amit már nem is titkolhatott. Már sokat beszélgetett is a két szomszédasszony és az idősebbik egyre jobban megnézte magának Arankát. Aztán egy délután bekopogtatott az üvegezett ajtón.

– Begyühetek? Kérni valóm vána...

– Tessék csak, kerüljön beljebb – mosolygott kedvesen a fiatalasszony és elé tölt egy széket a konyhaasztal mellett.

– Magáná mindig ilyen szép tisztaság van, nem hijába hímezte ide e, hogy „Rendes asszony gondja a szép tiszta konyha” –böngészte az asztal melletti pirossal szálvarrott, hófehér falvédőt. Mielőtt belefogott mondókájába, megkérdezte. – Ne tessék haragudni, ugye maga is gyereket vár?

– Igen. De hiszen még alig látszik, miből jött rá Magda néni?

– Asszony vagyok én, meg vót kettő nekem is...

És már emelte a köténye csücskét a szeméhez.

– Ne mondjon ilyent, van is kettő. Haza fogja vezérelni a jó Isten, meglátja.

– Aggya Isten, hogy magának legyen igaza, én csak imádkozni tudok érte, ha aptya nem látta. De most nem azér gyüttem. Hanem azt akarom elmondani, hogy unokám lesz, mink meg a lányommal elhatároztuk, ha megszületik, mink elhozzuk ide. Az engem nem érdekül, hogy az ember ehő mit szól. Errül engem má le nem tud állítanyi senki. De ne higgyék ám, hogy rossz ember az én aptyukom. Csak önfejű. Nékem meg se éjjelem, se nappalom. Meg aztán tudom én azt, hogy nincs a maga urának abba része, hogy Gyurink oda ment... Azt is az a makacs Plávics feje vitte. De mire visszagyün, a gyerekit itt köll, hogy találja. Meg aztán mutatnyi is akarnék ám valamit.

Félrehúzta a kötényét és a bősöknya ráncaiba rejtett mély zsebből egy fényképet húzott elő.

– Nézze má, ezt még az őszön kűdte az a lány...

Mariska és Gyuri "páros képe"

– Ó, milyen szép pár! Tiszta arcú kislány... vagyis inkább asszonyka! Nagyon helyesen döntött Magda néni, mégse akarok én ebbe beleszólni, hiszen mi egy házban lakunk, nem szeretném, ha továbbra is ellenségeknek tekintene a férje minket.

– Arrul mink má lebeszétük, de idő köll néki, amíg szóni tud majd. Ne haraguggyanak rá, csak arra kérem...

Amikor Magda néni kifordult az ajtón, az asszonyka sóhajtván nézett utána.

– Félek, nem is sejtjük, hogy mi az, amiben az a szegény fiú ott van. Hogyan is tudott így dönteni!? Csak visszajöjjen épségben!

És Ágneske olyan furcsán fátyolosnak látta anyu szemét...

*

Amikor a magyar védelmi vonalakat áttörte a Vörös Hadsereg, az a tél közepe volt a javából. Attól kezdve, hogy megfordult a kocka, a borbély apósa még idegesebben járt fel-alá, szidta a politikusokat, leginkább de Gaulle-t, (ő tudta, miért), meg a gyáva magyar kormányt, hogy miért kell nekünk mindig a rossz oldal csatlósainak lennünk. Egyre bizott még Horthyban és az angolokban.

Neki mindegyik oldalon voltak szimpatikus vagy épp szidni való politikusai, a gyereklány pedig semmit nem értett az egészből, se a vitáikból, se a világból.

Ahogy mindig többen jöttek feketébe öltözöttek az asszonyok, sírtak, úgy érezte, nem akar tudni semmiről, legyen már vége! Személyes bántásnak vette, hogy minden beszélgetés rossz hangulatba torkollt. Pedig az üzletbe be se hallgatózhatott.

Tél volt, hatalmas hó, kemény hideg. A nagy férfipletykákat felváltó hírcserék sem lehettek túl vidámak, jobb is, hogy nem hallotta, elég volt az is, ami elért gyerekfüleihez.

A front úgy tűnt, soha nem is ér véget, ahelyett ijesztően közeledett és vesztes meg ki lehet más, mint azok, akiknek fiai, férjei harcoltak, mindegy hol – gondolta, a gyermekek túl korán szerzett bölcsességével.

A mélyen zúgó égi morajlás rendszeressé vált, de azt megszokni nem lehetett.

*

Aztán egy nap Plávicseknál titokzatos jövés-menés kezdődött, Gyuri bácsi már nem kiabált, csak halk dohogása hallatszott, ám Magda néni erélyesre fordult válaszaik állították le azt is.

– Aptya, ezt majd én elrendezem, ölég legyen má’! – utána nagy csend lett, ami eltartott harmad napig. Addig a két nő nem volt látható...

Ágneske megállapította, hogy anyu biztosan tud valamit, mert kezdetben többször kinézett, amikor a posta elé szán állt be, este aztán hangosan meg is állapította:

– Már biztos, hogy messzebbre utaztak, gondolom, *oda*. Vajon, mit tud elérni Magda néni?

Másnap már az autóbusz érkezését leste. Aztán csak ennyit mondott megcsukló hangon, az ablaknál állva:

– Na, itt van a busz... Meg is hozták őket!

Mire átértek az úttesten, be a kapun, az üveges konyhaajtóhoz ment Ágneske, annak a függönyén keresztül látta, hogy Magda néni jött az udvari járdán elől, karjában egy nagy, bebugyolált csomag, utána két nőalak jól láthatóan sietve az útról letakarított, magas hókupac mellett. Egyik Margit a nagykendőjében, erősen átkarolva a másik ismeretlen, hosszú kabátot viselő, vékonyka alakot.

Lesett, míg eltűntek a járda már a látószögén kívül eső felén.

– Itt van hát a kisbaba – szögezte le anyja és úgy rándult meg a szája, hogy a szemén könnyet próbált eltitkolni.

A következő napoktól Sommer doktor bácsi naponta végigsietett a pékséghez vivő járdán. Később azt suttogták, ha ő nincs, a baba talán meg sem éri a keresztelőt.

Pár nap múlva aztán Margit kopogtatott be a szomszédba és kerülgetve a megszólítást, kicsit keményre sikeredett a mondandója.

– Anyám üzeni, hogy az unokáját má’ meg lehet nézni...

És a tűzhelyen hamarosan illatozó, hófehér felhők gőzölögtek, készült a leányka álmainak finomsága, a *madártej*. Hidegvizes edénybe állította anyu, hogy megsürgesse a hűlését. Aztán a legszebben gömbölyödő habgaluskákat a cakkos üvegtálba szedte és az ínycsiklandó halmokat bőségesen locsolta meg a selymesen sárgás mártással.

Nyelt egy nagyot a kis Ágnes, de tudta, abból csak a maradék lehet az övé.

– Tudod, a baba anyukájának most sok erőre lesz szüksége, tápláló ételeket kell ennie.

Ezt a madártejet később sokszor megemlegette Magda néni. Amikor visszavitte Arankának az üres tálat, megkérdezte, mialatt az asztalra tett egy hegyes, barna, cukros zacskót:

– Megcsináná ezt ennek a satnya lánynak, ha hozok hozzávalókat? Láta vóna, úgy ette, miha nem lett vóna eddig itt se mit ennyi. De mink nem tuggyuk ezeket, a nyalánkságokat... Piskótát is biztos jót tud sütnyi, ugye? – tette hozzá, félre nem érthető célzással.

Reggelenkint pedig éktelen segélykiáltásokkal csapkodta szárnyit az aznapra feláldozott tyúk, hogy belőle ”gyenge becsinált leves” kerülhessen az asztalra.

– Egyé, arany virágom, mer eevisz a bűjti szél – hallatszott át a szomszédba.

Ezután egy ideig gyakran vitte Arankának a zöldmázás köcsögöt a liter tejjel és a szép, nagy szemű tojásokat. Szállt a finom vanília illat. Mindig kapott Ágneske is egy tálkával, amíg azt nem mondta, hogy többé nem akar madártejet látni se.

Magda asszony alig várta az alkalmat, hogy nagy elánnal elmesélhesse Aranka asszonynak, amit Mariskáéknál látniuk kellett.

A búbos kemence sutjában, vékony takaró alatt találta a csontsovány lányt. A földpadlós homályban derengett a pislákoló lámpa, kicsi lángra csavarva, hogy ne sok fogyjon a méregdrága petróleumból.

– Hogy mit és mikor ettek ott utójjára, azt nem lehetett tunni – csóválta a fejét.

– Az édesanyja rítt egy kicsinyt, de nem tartóztatott bennünket. Azér egy kis lisztet otthagytunk néki.

És valóban, Mariskának jártányi ereje is alig volt, arcának a finom bőre sárgás, szemei beesettek voltak.

A babát csak sokára mutatták meg a kislánynak. A csipkés pólyából akadozó, nyávogó hangocska jött. Csöpp kis kezeket láthatott, vékony ujjacskákkal és nagy, kék szemeket a hegyes kis babaáll felett.

– Gyurink éppen ilyen vót – vette a karjába büszkén a nagyanyja, ütögette a csücskös párna alját, ringatta a színes, széles pólyakötővel keresztben-kacsban, szorosan átkötözött panaszkodót.

– Magduskám, angyalosom, kicsi szeme fénye a mamának!

Gyuri bá’ szót sem szólt, de az Ágneskét mindig elgondolkodtató bajuszát úgy törölte kétfelé, mint amikor egy finom ebédet fejezett be.

Látta, amikor evett és sehogyan nem értette, hová dugdossa az ételt, mert ha volt is szája, azt úgy beborította a hatalmas bozont, hogy azt csodálta, alatta hogyan találja meg a kanállal.

Szép régi szokás volt – a *gyerekágyas* asszonyokat a főzés nehézségeitől kímélendő, egyben a szoptatással járó energiapótlás besegítése céljából is –, hogy *komaebédet* hordtak a "betegnek".

Ez azt jelentette, hogy a rokonok, komák, barátok legalább két hétig beosztották egymás közt, ki mikor viszi a komplett ebédet. Be is jelentkeztek, nehogy főzzenek aznap, mert a vékák tartalma jóltartotta az egész családot. Ilyenkor nem ritkán a férj szokott meghízni. Versenyeztek a jól főző asszonyok, hogy ki visz bőségebb és szebben talalt kosztot, sőt a távolságot legyőzve lovas kocsival is képesek voltak érkezni.

Először a keresztkomának felkért asszonynak illett a megpakolt ebédes vékával megjelennie, aztán a közelebbi, majd a távolabbi rokonok, barátnők következtek.

A polgárházaknál és "iparoséknál" ezt úgy módosították, hogy a tisztelgő látogatáskor mindenki a kapcsolat szorosságához méretezhette ajándékát. Egy kis sütemény, befőtt vagy valami finom különlegesség, de komplett ebéd is lehetett ez.

Plávicsek rokonai is szép sorban megjelentek, ebédeseiket egyensúlyozva a fejükre tett tekercsen, már csak a kíváncsiságtól hajtva is.

*

Egy hajnalon a rég nem hallott, de inkább rémületet, mint meglepetést okozó össze-vissza harangszó ébresztette a falut.

– Tűz van? – Ugrott ki a borbély az ágyból. Önkéntes tűzoltó is volt, mint az édesapja is régen. Azonnal tárta is ki a szekrényt, az ott lapuló, bevetésre kész tűzoltó felszerelésért. A bejáraton azonban egy erőteljes kéz zörgetett. Aranka nyitott ajtót. Plávicics bácsi állt ott és ennyit mondott:

– A Horgasban megindult a föld!

A fiatal férfi tudta, ez katasztrófát jelent. Otthagytta a szekrényt, beleugrott a széken heverő ruháiba, megcsókolta asszonyát, kislányát, aztán a kamrába szaladt egy lapátért és a derengő, hajnali utcát benépesítő, futó kis csoportok egyikében elvegyülve tűnt el a szemek elől.

Ha omlani kezd a lősz (illusztráció)

Egész nap kisebb-nagyobb csoportosulásokat láttak az ablakból, kocsik vágattak le-fel az utcán, két vagy több asszony állt meg, súgtak-búgtak vagy jajveszékelték.

– Mi történt? – A harangot ki húzta meg? – Él még valaki? – Jaj, a Marink!!

A két szomszéd estefelé ért csak haza. A kapun belül kézfogással váltak el.

Aztán Károly csak lerogyott egy konyhai székre, az öltönyének a színére sem lehetett volna következtetni. Térde alatt hatalmas szakadás, vállán, arcán vastag, sárga por. Beszélt, halkán, mint aki látomást közvetít:

– Dél felé még élt az a szegény asszony. A férje egy méterre volt csak tőle...a szekrény dőlt fölé...az tartotta felette az omlást. Csak egy nagy halom

földet láttunk a ház helyén, amikor oda értünk. Egy darabig gerenda védte a nő arcát és amikor megmozdult, ráömlött a föld..., az megfojtotta... a férje hallotta a hörgését... – hadarta csendesen, maga elé meredt tekintettel.

– És a gyerekek...a férfi...? – kérdezte rémült hangon az asszonyka.

– Mindkét lába eltört, de él. Azt kiabálta, ne őt mentsük, az asszony még válaszolt neki, de a gyerekeket nem hallja...Aztán ott voltak sorban kiterítve az udvaron...A *reenben* (a tűzhely sütőjében) kinyúlva megtaláltuk még a macskát is...Kiterítették őket...egymás mellé, sorban, az útra...– nyúlt a homlokához fáradtan a fiatal férfi.

– Az ember könyörgött, hogy vigyük közelebb és ráborult a feleségére, azt sírta, ”...pedig úgy kértelek, hogy ne beszélj..., hogy tarts ki...szorosan zárd a szádát,...de te egyre a gyerekekért kiáltoztál!...”– idézte.

– Alig tudták lefejtetni róla a karját.

Egymás mellett lapátolt a faluban maradt férfiak apraja, öregje, Gyuri bácsi és Karcsi, a borbély...

Azt a kicsi házat teljesen a partoldalnak támasztva a régi putri elé építették, egyetlen szobácskából állt, a konyha, kamra pedig a földbe vájt üregekben folytatódott. Akkor arra döbbsent rá mindenki, hogy az ilyen lakásokat örökre meg kellene szüntetni...

A laza lösz ritkán, de időnkint mégis megindult és akkor könyörtelen volt...

A csapda

A keresztelőt sokáig halasztották, nem értette senki, hogy miért. Aztán arra is fény derült. Sőt, ahhoz képest még gyorsnak is mondható lett volna az eredmény:

Ugyanis az anyakönyvbe már „*Plávics Mária Magdolna*” néven akarták bejegyeztetni a kislányt. Az országban nagy volt a zűrzavar, ijesztően megszorodott a háborús árva gyermekek száma, az örökbefogadások körül se volt semmi világos és egyértelmű, ezt próbálták ”meglovagolni”. Hogy mégsem sikerült a névbejegyzés, az jó ideig napvilágra sem került.

És milyen a falu népe!?

– Ezt csakis azért csinýának, mer hadisegél jár majd, meg árvasági a gyerekeknek, *ha...*

Ám hadisegély egyáltalán nem jött, annak oka pedig az volt, hogy csak a kis Magdolna jogán vihette tovább az „üzletet” a gyermek anyja... Volt tehát megélhetése a kislánynak, „nem szorult segélyre”.

Ha meg is fordult a büszke nagyszülőkkel átalakult szigorú szülők fejében, hogy Gyuri nagy veszélyben lehet a fronton, vagy talán már oda is vészett, ezt igyekeztek önmaguk elöl is elhessegetni.

Ámították magukat, abban bíztak, hogy a bűnük már *jóvá lett téve*, Isten és a fiúk is megbocsát.

Minden nap szebb lett a ”kis menyük”. Arca kisimult, alakja kitelt. Hamar kiderült, milyen életrevaló. Nem sokáig kímélgette magát, mosott, súrolt, rendezgetett és kezdett beletanulni minden munkába, ami a pékségben adódott.

Nagyon jó inasnak bizonyult. Csakhamar ügyesen sodorgatta a formás kifliket, meg aztán akármit rá lehetett bízni, ha hivatalos ügyet kellett intézni, azt is...

Bánatos szemével Magda néni szívébe lopta be magát, mert tudta, annak a fiúnak a hiánya, az érte való aggodás fáj olyan nagyon Mariskának is. Gyuri bácsiban nehezebben engedett fel a konok fagy. De a napról-napra erősebb hangocska – ott, a ringó bölcsőben – csalogatta, el is csábította. Benne a kicsi Gyurit látta visszatérni. Elhitette magával, hogy mindent rendbe tud még hozni...

A sütőde teljes energiával üzemelt. Zsiga, a segéd, aki a hirdetésre jelentkezett, értette a dolgát, a két lányt is jól be tudta fogni a munkába. Margit is mindenben a keze alá dolgozott, a kútról ketten hordták a vizet.

Ki is doboltatták, hogy minden kenyér és kalács sütését vállalják, csak előre be kell jelenteni.

De, ha csak a dolgát értette volna a Zsiga...

Nagyon kellemes hangján énekelt a dagasztóteknő mellett, az öltőárokban és a délutáni aprófa-készítéskor. Közben Margit pillantását leste, kedvét kereste.

*

A falu egyik, de talán a legjobb kocsmája volt szemben, az utca túlsó során. Naponta ment át oda Gyuri bá' és visszafelé két-két üveg szódavízzel a két kezében, vonult végig az udvari járdán, mert a sápadt Mariska nem itta meg tisztán a bort, csak egy kisfröccsöt lehetett belediktálni a kiadós ebédek után.

– Igyá lányom, ez vért csinyál! – bízta az apósa.

*

– Látom, hogy az a legény nagyon kerülgeti a péklányt? – állította meg Arankát, az ugyancsak gangos házban terpeszkedő kocsmárosné. – Talán még be is nőszül?

– Azt nem tudom, de nagyon szép pár lenne belőlük – válaszolt gyanútlanul a fodrász ifjú asszonykája.

– Úgy?! Aztán a legény majd szépen énekel neki – villant kissé gonosz fény a kövérkés Katnitsné szemében.

Ezen elgondolkodott a megszólított, otthon aztán a férjével meg is fejtették nagy valószínűséggel a rejtélyt.

Katnits Viktornak volt egy felnőtt fia, aki mögött összesúgtak, aztán viháncolva rebbentek szét az eladó lányok.

Kálmánka örök gyerek volt, kövér és álmatag. Sem a söntéspultnál, sem a szőlőben nem vette sok hasznát az apja. Sőt, inkább a kárát látta.

Ha mégis ráfanyalodtak, hogy ő mérje a bort, akkor boldogboldogtalannak adott hitelt, amit úgy letagadhattak később, mint a pinty.

Ha meg a szőlőbe küldték dolgozni, anyja jól feltarisznyálta Kálmánkáját. Ahogy kiért, nagy pihenhetnékje támadt, le is telepedett a szederfa alá, szemügyre vette, mit rejt a tömött tarisznya. Addig nézegette, míg egészen üresre ette. Aztán leheveredett, egy kis sziesztázás végett. Mire felébredt, a nap magasan járt, már nem találta értelmét a megerőltető munkába belefogni.

Hát ennek, a férfivá soha nem növvő ifjúnak szemelték ki Margitot, az előrelátó szülők. Ha sokat nem is hoz a háztartásba, tűzről pattant menyecske

válhatik majd belőle. Ha meg unoka születne a házasságból, akkor nem hiába kapargattak Katnitsék.

Eleinte a furfang játszott főszerepet.

Egy szódavíz vásárlás alkalmával megkérdezték Plávicst, áteresztene-e Margitot hét végén, kicsit besegíteni, a sok vendég kiszolgálásába. György jóba akart lenni a tekintélyes családdal, persze, hogy igent mondott.

Margit pedig belesétált a csapdába.

Ahogy tavaszodott, már egyre kevesebb alsószoknya került a felső alá és nem a melegedő idő miatt. Margit csinosan, fűgén forgolódott a pult mögött is, a pékségben is.

Mariska is a "kivetkőzés" felé terelgette sógornőjét. Az meg – naivan a péksegédnek tetszeni akarva – csináltatott is már magának *slavrokot* (egybevarrt alsó-felsőrészes, "iparosos szűk ruhát") a Katnitsné varrónőjével.

Az ügyes besegítése miatt – a béren kívül – mindig, mindenben kedveskedett neki a kocsmáros is, az asszonytól meg kapott néha, valami kis ajándékot. Karkötőt, ami hasonlított az aranyra, selyemharisnyát, mellé biztatást, hogy bátran vegye is fel...

A falu élte a hétköznapjait, de már semmi nem olyan volt, mint békében, hisz egyre több családból hiányzott a férfi, akitől vagy kaptak hírt vagy nem. Állandó rettegésben éltek a katona-szülők és -feleségek. Mégis kellett az itthon maradt fiataloknak valami kis vidámság.

A falusi híradásnak egy jólbevált módja a *kidobolás*, amikor a "kisbíró", nyakába akasztott dobjával megy végig a falun, a kisebb tereken meg a nagyobb kereszteződéseknél megáll, és addig pergeti a dobot, míg össze nem szalad a ráérő népség. Akkor elkiáltja magát:

– Közhírré tétetik! Hétfőn a Vásártéren állat és kirakodóvásár lesz! – rövid dobpergés... – A Futurába be lehet vinni a fölösleges vetőmagokat is, most felvásárolják!

Hasonló hírei után újra megperdítette ütőit a dobos és folytatta.

– A nagykocsmá udvarán tánc lesz, vendég cigányzenészek érkeztek. Mindenkit, aki él és mozog, szeretettel vár a rendezőség.

Aztán ment tovább, másik utca elején kidobolni a friss híreket.

– Margitka, estére elvihetem a bálba? – súgta a kútnál Zsiga.

– Háát? Ha apám enged, tán még el is mennék, de nem köll engem vinni! – nevetett a lány a végre kimondott kedves szón.

Aztán dúdolgatott ő is egész nap, míg égett kezén a munka.

– Édesapám, tánc lesz a nagykocsmában. Elenged?

– Megbolondútá? Azt se tudod a bátyád él-e, hal-e, emenné ugráni? Meg aztán ki lenne a késérőd?

– Mariska elkísérhetne...

– Nem vagy eszednél! – volt a rövid elutasítás, de azon gondolkodott el az öreg, hogy Kálmánka oda nem megy, ha megy, az még rosszabb, mert csak nevetségessé teszi magát. Azt meg semmiképp nem lenne szerencsés megengedni, hogy egy ismeretlen legény komolyan megtetszen a lányának ott a táncban...

– És, ha mégis elmenek? – csattant fel dacosan Margit.

– Bezárlak, tee!

A kép csak illusztráció

Ozora arról volt híres, hogy alig lehetett bál, mulatság, búcsú, késelésig menő verekedés nélkül. Megyén túl is féltek az ”uzorai bicskásoktól”.

Forrófejű legények kaptak össze minden apróságon, de ha idegen legény tévedt be a falu multságába, akkor egyhangúlag, az előbb még csak egymással kötözködők hamar összefogva adták tudtára annak, hogy kívül a falun neki tágasabb.

Pláne, ha megbizonyosodtak, hogy a ”gyüttment” lánynézőbe jött, elriasztására előkerültek a bicskák! A késelés nem egyszer végződött halállal.

Margit még nem állt szóba itteni legénnyel, biztosan kerülgetnék. És most itt ez a péklegény is.

A vak is látja, mi a szándéka. Ennek a bálnak csak rossz vége lenne... Botrányt végképp nem akart Gyuri bá'. A kocsmárosék még meggondolnák magukat. Kibírja ez a lány egy kis tánc nélkül.

Mariska meg úgyis csak szomorkodna a vidám népség között. Hiszen itthon is hányszor csípte azon, hogy elbújva pityereg. Az se hiányzik, hogy szemet vessen ott rá valaki!

Tehát a bálról szótt álomból nem lett bizony semmi.

*

Az akaratos Margit és a szelíd Mariska hamar megszerette egymást. Ez az ő korokban és az adott helyzetben a világ legtermészetesebb dolga.

Egy ágyat osztottak meg, amiben összebújva sugdostak titkokról, szerelemről, vágyakról és félelmekről.

– Te Margit, ez a Zsiga fülig szerelmes beléd.

– Látom én, de apám nem nagyon lelkesedik...

– És te?

– Háát? Nekem tetszik. Nem is tudom...

– Ha szeretnéd, tudnád. Én tudtam. Ha az én Gyurkám ott hal meg, azt én sem élem túl – sóhajtozta Mariska és olyan megnyugtató, jó volt azon a vállon kisírnia magát, ami alatt a féltő, szerető testvérszív dobogott.

– Gyurink is nagyon szeret téged.

– Mondta?

– Mondta hát.

– Mit mondott, hogyan mondta?

– Úgy, hogy apánkkal majd megölték egymást.

– Mégis elment...

– Visszagyün, ne fédd.

Ahogy a Plávics szülők is a lányuknak tekintették már Mariskát, az Gyuri legszebb álmait valósíthatta volna meg...

Itthon várta őt egy összekovácsolódo család, a jól menő üzlet, és a gyönyörű, szőke fürtös kislánya, aki egyre jobban hasonlított rá.

*

Június végén aztán a szomszéd lakásban is egy másik, új kis élet sírt fel.

Ágnesének öcsikéje született, Árpika, a Pataki *trónörökös*.

A világban pusztított a háború, de a békére áhítozó otthonokban az élet élt, mert hisz az viszi előre a világot, nem az élettől elrugaskodott öldöklés.

*

A szembe-szomszédék biztosak voltak a dolgukban.

– Menjél már oda és udvarolj, légy kedves fiam, ehhez a lányhoz! – bízatta fiát Katnitsné.

– Eeküd az engemet...– vigyorgott Kálmuska.

– Légy férfi, te anyámasszony katonája! Nézd meg, milyen formás fara van – villant a Viktor szeme, stuccolt kis bajuszát végigsimítva.

– De ha pofon vág? – billentette oldalra a fejét aggodalmas szájhúzással az örök gyerek.

– Jobban jársz, ha ő ad egyet, mert nekem már nagyon viszket a tenyerem...

– Ne bosszantsd az apádat kisfiam, tudsz te udvarolni, ha akarsz.

Hát elindult Kálmuska udvarolni. Kövér nyakán gyöngyözött a félelem.

Margit tálcával lépett ki a pult mögül. Sok szoknyához szokott csípője ringott, ahogy a fiú mellett ellibeggett. Mintha ott se lett volna a szerencsétlen, pedig az már nyitotta is a száját, de árva hang nem sok, annyi se jött ki rajta. Laposat pislantott apjára, az biztatást intett... Muszáj volt már tenni valamit.

Margit mellé sündörgött, aztán váratlanul belecsípett a könyöke fölött gömbölyödő karjába.

A lány villámgyorsan fordult felé, emelte is a tálcát, hogy azzal sújtson le, szája már a hü...t– formázta, de ahogy a papírmásé alkalmatosság a levegőben, a becsmérlő szó a torkában rekedt meg. Az ő tekintete is Viktoréval találkozott...

Leejtett kézzel ennyit mondott:

– Maraggyá Kálmánka, mer megütlek – és megtörtént az a csoda, hogy szabad kezével megsimogatta a gyermekded arcot. Aztán ment tovább a dolgára.

Az meg felemelte tömzsi ujjait, a nemremélt megtiszteltetésben részesült arcához.

Ezután úgy a Margit nyomába szegődött, hogy az nem győzte félrekotorgatni, hogy ne akadályozza a sürgés-forgásban.

*

A *gang* három lépcsőjével szemben, a kocsiknak fenntartott csapás másik oldalán a kút mögött, kis konyhakertet ápolgatott Aranka. Karausné ebbe nem segített be, de Magda néni megkérdezte, hogy átengedne-e egy darabkát a zöldségeinek.

Egy nap aztán lovaskocsival érkezett a Sárállásból, a kocsi farában három dézsa szép leander hajladozott, aljában pedig magas kupacban jó termőföldből volt annyi, hogy azzal betéríthették a két soványföldű ágyást a kiskertben.

Ettől kezdve várhatták, hogy a rossz talajban addig csak kornyadozó zöldhagyma és a zöldjéért vetett, szegényes petrezselyem mindkét háziasszony hasznára próbál majd éledezni.

A dézsákat pedig letették arra a háromszög alakú kis térre, amit a gang és a bejárattól a pékségig vivő járda zárt be. Amíg a hajnali lehűlésekre lehetett számítani, a dézsákat minden este becipelték a kamrába.

Később egymástól egyenlő távolságra leültették a három fácskát. Tövéikbe is termőföld került és Magda asszony mindhármát, külön-külön a ganghoz kerítette. Élére állított téglákból, polyvás sárral bevont, patkó alakú kerítéske szegte a leanderek csöpp kis udvarát. Így az oda locsolt víz nem tudott elszökni és a sok kuncsaft se törhette, taposhatta le a féltett virágfácskákat.

– Ebbe a házba sok fehércseléd lakik, az udvar se legyen uan kopasz, hanem mutatós...– simogatta szemével a rózsaszín rózsácskákat a legidősebb, a hat "nő" közül.

Néha messziről, hosszan elnyújtott hang ismétlődött, és közeledve erősödött annyira hogy már érthetővé is vált, de a tapasztalt asszonyi fülek jóval előbb tudták, mit jelent az:

– Messzees! Meszeet vegyenek!

Mire odaért, az oldalán magasan kideszkázott, ponyvás kocsi, már kapuikban álltak vödörrel, fazekakkal. A tömbökben árult égetett mész messziről érkezett és nem is hozták gyakran. Ha néha felharsant, hogy "meszeet!" akkor mindenkinek gondoskodnia kellett a közeljövő meszelések alapanyagáról.

Egyszerre szaladt ki Magda néni és Aranka is, amikor ez a kiáltás közelebről hallatszott.

Ágneske figyelmesen kísérte szemével a félelmetes műveletet. Mindkét asszony kötényt kötött, keverőfával indult az udvarra. A jókora mészkeő darabokat nagy edényekbe rakták, vízzel leöntve *ohytották* és – nagy szakértelemmel őrizve az átmenetet – a piszkosfehér, porladó, sistergő, bugyborékoló anyagból, vastag, hófehér pép kerekedett.

– Miért kell kevergetni? – kíváncsiskodott a lányka.

– Vigyázok, hogy oda ne kozmáljon, mert akkor nem lesz szép fehér.

– És miért van a meszes kocsiján sátor?

– Ha ezek a kövek idő előtt találkoznak vízzel, netán eléri a kocsit az eső, akkor megeshet bizony, hogy kigyullad és leéghet az egész rakomány – mesélte az ámuló kislánynak anyukája. – Ne is gyere közelebb, mert ahogy forr, rád fröccsenhet. Ez erős maró mérge is, de fertőtleníti, ha kell – mesélt, mialatt kevergette tovább a fortyogó fehérséget.

Minden falusi asszonynak gondosan előkészített sűrű mész állt a pincéjében, hogy abból bármikor használhasson, amikor a konyhát, vagy nagyünnepek előtt a kis épületek *bázelejét* akarja majd frissíteni, akkor az ebből

hígított mésztejjel, hosszú nyelvű meszelővel varázsolhassa vakítóan hófehértisztává a falakat. Vagy a kert végében álló árnyékszékbe locsolva tudja azt fertőtleníteni.

Magda néni minden eső után javítgatta a leánderei kicsi kerítését, de még be is meszelte azt is, hogy fehér gallér körítse a virágait a nyitott folyosó szép tiszta, fehér fala előtt.

Csendes lakodalom

Hajnalban sietve öltözött a két lány. Zsiga este a kapuban – elég naivan, mit se tudva az itteni törekvés törvényeiről – azzal lepte meg Margitot, hogy másnap beszélni akar az apjával a kettőjük ügyéről, mert nehezen érti, a lányának miért kell minden lépéséhez engedélyt kérnie. Neki komoly és tisztességes szándékai vannak, vagyona nincsen, de jól érti a szakmáját, kenyér meg mindig kell az embereknek.

Margit boldogan, de egyben ijedten hallgatta szavait, és amikor Zsiga szorosabbra fogta a derekát, nem tiltakozott. Mégis azzal búcsúzott, hogy óvatosságra intette a fiút.

– Apámat nem könnyű kiismerni, azzal még várj. Előbb hadd beszéljek vele én.

És ezt jól érezte; nagy kerülőt téve is, veszélyes hadműveletnek bizonyult ennek a témának a megközelítése.

A vasárnapi misére teljes díszben ment Margit, rózsaszínű selyem réklije felett a több soros olcsó gyöngy tette ragyogóvá a magabiztos, hetyke tekintetét. Boldogságot remélt, méghozzá úgy, hogy az neki jár, nem hitte még, hogy az élet kegyetlen is lehet hozzá. Szemével Zsigát kereste, a tempломmal szemben – a *Cinca* túlsó partján – gyülekező fiatal férfiak között.

A mellette lépkedő sudár, szép asszonyka, akit a testvérkéjének érzett, visszavárja az ő szeretett bátyusát, akiért forrón imádkoztak mind a ketten. Ha Mariska épp az ellentéte volt is Margitnak, összekapcsolta őket az – a Gyuriért való –, aggódó szeretet.

Virágos ruhájában olyan volt ez a sem nem lány, sem nem asszony, mintha ő maga is egy szál tavaszi virág volna. Arcát a két hullámcsattal rendben tartani próbált fűrtök úgy röpködték körül, mint vékony alakját a könnyű krepdesin.

Hazafelé kísérőjüknek szegődött Zsiga. Már messziről látták, hogy a kapuban áll Plávics papa. Margit hátán végigfutott a borzongás: Ebből jó nemigen sült ki!

Ahogy közelebb értek, apja sarkon fordult, beballagott...

– Én előre megyek – segített volna Mariska, a párocskának magukra maradni.

– Jaj, nehogy itt haggyál! Apám valamire készül, ne legyen oka belém kötni!
– és gyorsan elbúcsúzott Zsigától.

– Dicsértessék az Úr, részük legyen a szentmisé...– csak eddig jutott Margit belépő köszönése. "Isten hozott" helyett, egy váratlan pofon vágta a szárfához.

– A falu szeme láttára köll néked avva, az éhenkórászaa édelegnyi?!

– Papa, az a fiú csak hazakísért minket...– emelte rá a rémült szemét Mariska.

– Te menny innenn, ez nem a te dógod! – Megfogta Mariska vállát, szelíden toltta el az útból.

– Akármit duruzsót ez a füledbe, semmi keresnyivalója sincsen körülötted. Ha ezt ü meg nem tuggya jegyezni, hónaptú le is út, föl is...Te meg most rögtön őtözz át, aztán várnak Katitsék. Ahhó a gyerekhe meg légy kedves, mer az lesz az urad! – Zord hangja vágott, mint a penge és súlyos léptekkel ment ki a lánya mellett, aki eddig a vállával kért támaszt az ajtókerettől és a még igencsak sajtó arcát simogatta.

Mintha darázs csípte volna, penderült meg Margit:

– Miii? Mít mondott apám? Ahhó az idiótáhó akar éngemet adnyi? Inkább a halál...

– Inkább? No, akkó rendűd meg a koporsódat. De előbb indujj át, mer vár a munka! – szólt vissza a vállán át.

A három nő dermedten állt a pékség betonpadlós előterében.

Semmit nem tanult ez a konok ember, a nemrégí múlt leckéből. Vagy pont azért makacsolja meg magát, mivel a másik gyereke erősebbnek bizonyult nála? Nehogy a gyereke is megleckéztesse őt? Pláne, mivel ez *csak lány*...

*

Katnits a szokásosnál is kedvesebben fogadta Margitot.

– No? Megbeszélted apáddal?

– Mit köllött vóna?

– Hogy mehetünk-e kérőbe?

A gyönyörű vasárnapi napsütés nem tudott eléggé elborulni a nemrég kapott pofontól és az azt követő fenyegetéstől. Ez a kérdés aztán elsötétítette a világot. Az erős lány megtántorodott. Katnitsné mellette termett, lenyomta egy székre.

– Ne rémüldözz gyönyörűm! Itt neked olyan helyed lesz, mint egy bárónőnek. Selyembe, bársonyba öltöztetünk, hogy olyant még nem látott Ozora. Úgy rendezed be a szobádat, ahogy álmodban se képzelted magadnak.

– Nem kell elsietni, szépen meggondolod, aztán szólsz, hogy mikor mehetek át Kálmánnal. Mellette úriasszony lehetsz – vette át a szót Viktor.

Margit ült, nézett fel hol egyikre, hol másakra, a két kerítőjére. Aztán csak felugrott, meg se állt otthon a szobájuk belső sarkáig. Ott ült Mariska, kigombolt blúzban, átszellemült arccal a babát szoptatva.

Álmatagon emelte rá a szemét, mintha nem is ott lenne, ahol...

Sógornője lekuporodott mellé, alulról nézett fel rá rémült tekintete:

– Eladtak engem má!

– Mit beszélsz? – élénkült fel a kismama.

– Azok má gyűnnek lánykérőbe...

– Csak nem tényleg a Kálmánkának ígért apád?

– De bizony hogy annak!... De én a kútba ölöm magam!!

– Dehogysis öölöd! Majd én beszélek vele – állt fel Mariska.

Margit kezébe nyomta a pólyást, begombolta a blúzáat, indult volna.

– Várj. Vidd ezt is – jutott eszébe a másiknak és visszatette karjába Magduskát.

Az unoka látványa eddig tényleg hatásos volt. Karján a gyerekekkel állt apósa elé Mariska.

– Ezt komolyan gondolta Papa?

– Mit te lány?

– Hát a Margit dolgát...

– Nékem köll tunní, mi a jó ünéki, ha ü magátú nem tuggya.

– De hát azt nem szereti...

– Maj megszereti.

– Kálmust -e?

– Azt hát, meg a bársony fotelt. Amibe ütetik.

– Vagy amit vele takarítatnak ki...– kockáztatta meg a lány.

– Anná több esze van azér. Nem köll fétenyi.

– De Papa...

– Na, haggyá éngemet. Te aztán ne mérgesíts fő!

Mariska jobbnak látta, ha ebbe tényleg nem avatkozik bele. Ezen – jól látszott –, már nincs meggondolni valója az elszánt apának. Ez konokul el van döntve.

*

Zsiga egymás után öltögette be a kenyereket, amit Mariska borított a lapátjára. Az Öreg folyton a közelben mászkált, nem lehetett tőle szót váltani. Mármint *olyan szót*, amilyent a hiányzó Margitról váltott volna szívesen a két fiatal.

Aztán az első adandó alkalommal Mariska odasúgta:

- Nehogy szóba hozza Margitot!
- Dehát hol van?
- Átküdték – intett fejével az utca másik oldala felé.
- Mára? – kerekedett Zsiga szeme.
- Eztán mindigre... – volt a titokzatos felvilágosítás.

A legény, miközben a betolt kenyér alól egyes mozdulattal kirántotta a hosszú nyelű falapátot, akkorát káromkodott, hogy az izzó levegő is belerezdült a kemence belsejében.

*

Megszokott sétája először mindig a lányához vezette az óras nagyapát, minden nap kétszer. Délben egyenesen a legkisebb unokája bölcsőjénél állt csak meg egy percre, megjegyezve:

- Na, már kicsit nagyobb, mint egy *pintes üveg* –, aztán tovább sietett.

Este tovább szokott időzni, beszélgetni, politizálni. De a fürdetést soha nem várta meg, látni se akarta a babát pólya nélkül, mert szerinte túl kicsi, az ilyen apróság nem is lehet életre való.

Soha nem tudta kiheverni a hajdan újszülött gyermekei bölcsőhalálát.

Egy nap mégse sietett el délben. A szokásos pózban állt meg a kredencnek dőlve, lábát keresztbe téve, aznapi kutyafejes sétabotját a karján lógatva. (Ugyanis ezekből, a botokból egyre gyarapodó gyűjteménye volt és naponta másikat választott a sétáihoz. Volt fém, csont, fa, sima vagy faragott fogantyúval, hétköznapi és vasárnapi, külön-külön.)

Arcán döbbenet látszott, amikor elmondta, hogy milyen furcsa „pár” járt nála.

– Ezek komolyan a Katnits Kálmánhoz akarják adni ezt, az életrevaló Margitot?

- Voltak talán jegygyűrűt venni?

– Bizony voltak, még hozzá hármásban. Viktor is elkísérte őket. Viktor és Margit válogatott, Kálmán csak állt, hagyta az ujjára próbálni a gyűrűt.

- Ezt én nem is értem... – tűnődött a lánya.

– Csak azzal magyarázható – válaszolt a nagyapa –, hogy Plávics most megmutathatja, ki parancsol.

– Margitot pedig Viktor meg fogja vigasztalni – tette hozzá veje furcsa grimasszal.

- Hogy mondhatsz ilyent Karcsi! – csattant fel naivan a felesége.

No, ezen is elvitatkoztak egy kicsit. Ágneske meg nem értette, miért kellene vigasztalni Margitot. Ha meg kell, azon anyu miért háborodik fel úgy?

*

A kocsmá mellett, a postától kétháznyira álló épület volt a szebbik, a két legtekintélyesebb főszegi, vagy hivatalos új nevén: Rákóczi úti ház közül. A pékház mellett lévő gyönyörű Nemes-ház csak a második. Az elsőnek tulajdonosa a zsidó, Barna – azelőtt Braun – nagykereskedő. Akkor magyarosította a nevét, amikor a lánya kikeresztelkedett és egy keresztény kereskedő-segédnek lett a menyasszonya. Az ő szép, díszteglás homlokzatú házukba csendőrőrs költözött be, miután parancsnokságuk a tulajdonosokat a ház hátsó, kisebb traktusába utasították, és bútoraikat zsúfolták. A főtörzs családja az üres termeket rendezte be magának.

Az őrs vezetője naponta borotválkozott. Ha ideje engedte, akkor átment a szemközti üzletbe, de ha sietős dolga akadt, üzent a borbélyért, hogy a lakásán borotválja meg.

Mindez, mindig korán reggel történt.

A napi találkozás, az egy-két elejtett szó, egyre nyíltabban bizalmas beszélgetéseket indított a két férfi közt. A csendőrtiszt nem titkolta az aggodalmait. Ő nem volt egy rettegett parancsnok, hanem szó szerint a csend és rend őre, aki kis ideje már csak a túlélést építgette. Rövid ismeretség után őszintén panaszkodott. Legényeit kordában tartani, helytállni – a nélkül, hogy a felettes tisztek kegyetlen utasításait szó szerint betartassa –, nem egy könnyű feladatnak bizonyult.

– Ezt a háborút már elveszítettük. Ha ideér a front, nekünk menekülnünk kell. Lesz néhány csendőrőrs, aki kiugrik a mundérból. Néhányan azért, mert el kell bujdosniuk a népharag elől, a rendesebbjének pedig már elege van a parancsokból. Így van ezzel Zsótér is, aki már le is szerelt volna, ha nem tartom vissza. Azzal tudtam maradásra bírni, hogy szükségem van jóindulatú, megbízható és nem vérengzést vágyó emberekre és ezt meg is mondtam neki.

Zsótér egyszerű, jó gondolkodású fiatalember lévén, végiggondolta; csak úgy tudhat gyorsan kiemelkedni a nyomorúságos életből, ha beáll csendőrnek.

Később jött rá, hogy ez milyen emberpróbáló, kemény élet, hogy milyen "nemszeretem feladatokkal" jár, amikor már aligha volt visszaút belőle. A parancsnokával hamar talált közös hangot, kapott megértést és biztatást.

*

Mariskáról mindenki tudta, hogy a pék Gyurinak a hites menyasszonya, csaknem felesége. Amellett az is elterjedt, hogy vele Plávicsek *megfogták az Isten lábát*. Már lassacskán úgy dolgozott a sütődében, hogy akár egyedül is tovább vihette volna az üzletet.

Gyönyörűen látta el a babát, aztán ott volt ügyes besegítése a háztartásba és még a szőlőben is szorgoskodott. Az öreggel együtt, hol egyik, hol másik

fehérnép indult a Sárállásba metszeni, kapálni, kötözni a bornak valót. Ebből se húzta ki magát Mariska.

Csak addig pihenhetett, amíg etette Magduskát. Karjában a kicsivel kiült a leánderek mögé, onnét leste a postát, ami már hónapok óta nem hozott levelet Gyuritól. Szoptatáskor elnézte a pici, hegyes állacskát, ami kicsinyített mása volt az apjáénak.

– Hol jár az édesapád, kicsi lányom? Él-e még? Visszajön-e hozzánk valaha?

Keményen dolgozott az egész család. Margit minden délután a Katits kocsmában segédkezett. Ha otthon bármi munka akadt vagy, ha boltba kellett szaladni – „...majd a Mariska...”-, ha elintézni valóval nem bírtak, „...majd Mariskával...” sikerült.

Az utcán nem ritkán köszönt rá a kakastollas, csinos Zsótér. Jól meg is nézte magának...

Egyik kezében kosár, másikban háncsszatyor, a hóna alól az átkötött nagy csomag – amiért a szomszéd cipészhez lépett be előbb – lecsúszott, amikor kifordult a Rózenspiczék vegyesboltjának ajtaján.

– Segíthetek? – ugrott oda a csendőr, aki véletlenül vagy inkább a sorstól terelgetve éppen akkor járt arra, sőt még észre is vette a felpakolt Mariskát.

– Köszönöm, elbírom, csak rosszul fogtam – mentegetőzött az, és sietősen hagyta volna faképnél Zsótért a járdán. De az a fránya becsomagolt cipő úgy döntött, hogy ennek a két embernek szót kell még váltania. Hangos csattanással landolt a kitéglázott járdán.

A fiatalember felkapta, mindketten nevettek, úgy mentek tovább, aztán a kapunál csak előre engedte a lányt és fordult is már be utána. Pláviccs először megriadva nézett; – ugyan mit keres ez a csendőr a házban –, aztán amikor az letette a csomagot, összevágva a csizma sarkát és elköszönt, akkor összehúzta a szemét, de megnyugodott.

*

Egy vasárnap estefelé Aranka felugorva a konyhaszékről, kihajolt az ajtón, hogy lássa, a szeme akarta-e megcsalni, vagy jól látott. Margit ment ott, hazafelé, kézen fogva Kálmánkával.

Fél óra telt el, akkor hozzájuk kopogtattak be, és köszönt a lány:

– Dicsértessék a Jézus neve!

Ami következett, arról később így beszélt a férjének:

– Nem hittem, hogy ébren vagyok. Meghívtak minket az esküvőjükre, ami csak szűk-körű, csendes lesz, de mi már majdnem a családhoz tartozunk, hát tiszteljük meg őket azzal, hogy részt veszünk...

*

Gyakran megcsodálta Ágneske a díszes lakodalmas meneteket. A komoly iparos esküvőkön a földig érő, hófehér ruhás menyasszonyt, ahogy gyönyörű fátyolával, aminek hosszú végét két koszorús kislány vitte utána a legkevesebb három rózsaszínű koszorúslány-ruhákba öltözött barátnője mögött, odafelé az apja, majd vissza az újsütetű férje karján lépegetett a nászmenet végén. Halkan, méltóságteljesen suhantak végig a járdán.

Nagyon szépnek, de kissé unalmasnak találta, annál érdekesebbnek a teljesen más paraszt esküvőket, amik zajos, látványos lakodalmi felvonulások voltak. Mintha nem is ugyanarról a szertartásról lett volna szó.

Ki is faggatta anyut, hogy amit nem láthatott, az hogyan is zajlik. Ami anyu szerint fontos, az nem igazán érdekelte, hogy a mátkapár feladatai a reggeli órákban kezdődtek, amikor két tanúval sietve aláírták a nagy anyakönyvet a Községházán. Szerinte, ami ezután következett, az sokkal lényegesebb. A templomban esketés, a háznál ajándékok, vacsora, torták, tánc, menyecskeavatás, öröm... alig valami különbség a népcsoportoknál, legfeljebb a más körökben szokásos, feltálat ételekben, zenében és a családok gazdagsága vagy szegénysége miatt több vagy kevesebb vendég.

Ezért aztán úgy képzelte Ágneske, hogy az igazi, nagy lakodalom Ozorán csak egyféle lehet: *trottyos banda* kísérettel, élükön Barkóciival, aki a nyakába akasztott, kifényesített, réz *bombarddal* ütemesen jó nagyokat recsegve bele a többiek zenélésébe, hogy minél messzibbre hangzón adja tudtára mindenkinek, itt ő és hangszere a legfontosabb tekintély.

Hosszú nászmenet, mesés *”pörkölttorták”*, azaz pörköltcukor és dió keverékéből készült tornyocskák, amiket a menetben, talpas üvegtálon egyensúlyoztak végig a hosszú utcákon, amikor kikérni mentek a menyasszonyt, majd torták nélkül a templomba. Aztán hazakísérték, végül este, a *”vőlegényes”* házhoz, néha már kissé ziláltan. Ő pedig mindezt az ablakból szokta megcsodálni.

A gyönyörű tortáknak megkülönböztetett becsben tartott asszonyok voltak művészi mesterei a faluban. Világosbarnára forrosított cukorba keverték a vágott dióbelet, azt vizezett deszkára borítva kisodorták, csíkokra felszelték és vastagfaló üvegre rakva formázták, dermesztették a grillázs szeletkéket. Ezeket egymáshoz ragasztva három-négy emeletesre építették, „ájz”-nak nevezett, hófehér tojáshabcukormáz mintákkal cifrázták.

Olyan karcsú-magasra, mint egy csipketorony, tetejére galambot formáztak vagy fiatal párt.

Színpompásan, látványos, de szigorú rend szerint vonult a násznép. Legelől négy vőfély, közülük az első kettő néha szembefordulva a menettel, rozsmaringággal a kezében vezényelte a lépések ritmusát. Énekeltek is a zenével. A másik kettő – a menyasszony és a vőlegény keresztapja – vezették a menetet.

A vőlegény családjából – a legutóbb házasságot kötött ifjú pár – a pillés menyecske volt a *nyoszolyóasszony*. Ők vezették legelől a templomig a vőlegényt és a hófehér selyembrokátba öltözött, mirtuszkoszorús menyasszonyt, egészen az oltárig. Utánuk mentek a selyemben, bársonyban pompázó *nyoszolyólányok* párjaikkal, majd a fiatalabb párok, aztán az egyre idősebb rokonok. A férfiak feketében, fehér virággal a gomblyukban. A vőlegénynek szíve fölött kicsi, fehér szalagcsokor fogta össze a mirtusz ágacskát. A sort sötét ünneplőbe öltözött örömszülőknek illett bezárni. Gyerekek szaladgáltak előre-hátra a vonulók mellett, az úton végig bámészkodók hada állt...

Az esketés után már az ifjú pár volt az első a menetben, őket követte a *nyoszolyópár*, majd a násznép.

Áhítattal hallgatta a kis Ágnes, hogy este a fiatalabb vendégek új otthonába kísérték a menyasszonyt, ott aztán éjfél után *kikötötték* a fejét, menyecskepillét tűztek fel a kontyára, és a nyoszolyóasszony asszonnyá avatta. Kezébe adott egy szál gyertyát, meggyújtotta, azzal kezében jött vissza a násznép közé és „kitáncoltatták” a menyasszonyt. Azaz a még „ártatlan” újasszony mindenkivel eljárt egy búcsúzó sort a menyecsketáncból, míg az ifjú férj meg nem elégette, el nem rabolta.

A lakodalom után, csak egy hét múlva látogathatta meg először a menyecske családja az eladott lányukat.

Ez volt a „*kárlátó*”, ők is vitték szép szakajtokba kötve és tányérokra a maradékot *nászekhez* az ott megmaradt finomságokkal együtt elfogyasztani. A fiatalok új életéről meggyőződnie mentek, hogy minden rendben történt-e, ahogyan annak lennie kell.

Valójában ez egy, a „nászebéd” köré kitalált, kedves, népi játék volt.

Ipam- napam eldugta az újasszonyt, letagadták, hogy valaha is ott járt. Szülei váltig állították, hogy ott kell lennie. Akkor egy rongyos ruhába bújtatott söprűt hoztak a nászék elé, hogy – „hacsak nem ezt keresik...”

Aztán egy fiú, vagy méginkább bajszos férfiember fejét kötötték ki menyecskekendővel.

Ozorai nászebéd (kárlátó) egy középbirtokos családban

A söprűvel is, a jelmezessel is roptak előbb egy-egy táncot, mire "rájöttek", hogy az mégsem az ő lányuk. Aztán, amikor végül pironkodva előjött a garantáltan asszonnyá lett kis menyecske, akkor volt nagy öröm, tánc és dalolás. A dúsan terített asztalnál pedig elpusztítottak mindent, ami a lakodalomból megmaradt, hogy semmi kárba ne vesszen.

*

No, de nem így történt Katnitséknál. Tényleg másképp zajlott minden. Semmi cécó..., még azt sem mondhatták, hogy „*úriasan*, mint iparoséknál”. Csendesen, szinte lopva, közben mindössze egyetlen emlékezetes dologgal történt. (Vagy kettővel?)

Az esküvőt megelőző napon a fodrász levágta Margit hosszú copfját és mind a két lánynak bedauerolta a haját. Aztán az esküvőre sötét kosztümöt kapott a menyasszony és ugyanolyant Mariska is.

Amikor a jegyespár, a szülők meg két tanú kilépett Katitsék kapuján és elindult a Községháza felé, az addig valami – mindent visszafordító – csodára váró Zsiga felemelte a lábához állított kis bőrdöngjét és elindult a nyomukban, de az ő útja csak a Kiss-utca végéig esett egybe a szerény nászmenetével. Aztán a Pincehelyi utca felé vette az irányt és gyalog indult a kilenc kilométerre lévő vasútállomásra.

Mert ami ezután következik majd, annak ő már nem akart szemtanúja lenni.

Egész délután ott volt Ágneske is a lakodalmas háznál, de nagyon elfáradt, elálmosodott, ezért hazavitték. A finom apuillatú vállra borulva, félálomban még a kapu felé is hallotta a gramofonból Karádi Katalin bűgő hangján:

"Holdvilágos éjszakán, miről álmodik a lány..."

Másnap megkérdezte, hogy egészen biztosan nem volt-e pillefeltűzés és finom volt-e a vacsora, mert pörkölttorta mégiscsak lehetett, hiszen egy darabkát hoztak belőle szülei a aprósütemény kóstoló mellé.

Késői ébredés

Az esküvő után folyton az újasszonyt nézegette a kis Ágnes, hogy változott-e valami rajta, amiért vigasztalásra szorulhat, de egy ideig csak a rövidre vágott haja tűnt fel és hogy munka közben nem énekelgetett a pékségben reggelente, mint azelőtt mindig.

Talán egy hét telt el nagy csendességben, amikor Margit – késő este – hangos sírással szaladt végig az udvari járdán és eltűnt a szülői lakásban.

Pár perc múlva Kálmán is követte, de ő zárt ajtóra talált. Kitartóan kopogtatott.

– Engedj be husi!

Egy darabig nem csak engedélyt, de választ se kapott, mire elkezdett könyörögni:

– Naaa! Ne izélj husi!

Bentről semmi.

– Husi, nem eresztesz be? Husiiii!

– Menny haza Kálmány! – kiáltott ki az ifiasszony.

– Husi, ne izélj...naa...gyere haza!

A válasz:

– Nem megyek, te menny innen!

– Naa! Husi...ne izélj mán, gyere haza! Naa, husi! Husi, gyere haza...

A következő, kihallatszó szóváltást nem lehetett érteni, de sikoltás követte, aztán Gyuri bácsi kemény hangja harsogott:

– A hités uradná a heled!

– Nem mék édesapám, ne kívánnya, ez hülye, én ezzee nem tudok, ezzee nem lehet éni!

És akkor Plávic bácsi leakasztotta az ajtófélfáról a kissé kopott, de széles fenőszíjat, amit nem olyan rég a szomszédától kapott. Az a borotva élezését hivatott szolgálni, nem azt, amit elkövettek vele. Margitot kékre-zöldre verte az apja, aztán kihajította, egyenesen a megkövült veje karjába.

Sokáig nem volt látható eztán Margit, de egy nap Mariska és az öreg György átballagtak érte.... A pékségben szükség volt a munkájára, mert Zsiga, a segéd világgá ment, a két fiatalasszonynak kellett a helyére állni, vagy inkább előlépnie mesterré.

Még mindig elszíneződött foltok voltak Margit arcán és kicsit óvatosan lépkedett, amikor végigment az udvari járdán.

– Hát képes volt bocsánatot kérni ez a konok paraszt, hogy visszaszerezze a jó munkaerőt! – méltatlankodtak a borbélyüzlet vendégei. Mariska pedig megsúgta Arankának, hogy sógornőjének a háta, meg a combja is csupa-csupa kék-zöld-sárga foltos...a szíj nyomán.

Na, ekkor már azt hitte a kislány, kezdi érteni, miért kell megvigasztalni szegény Margitot. Csak az nem volt világos neki, hogy erről a verésről tudtak-e előre apjáék, vagy van még valami titok, amiről ő nem tud...

*

Ősz közeledtével egyre többet suttogtak a falu vészjósló öregasszonyai:

– Aligha él ammál!

Plávicsek nagyon szerették volna teljesen a magukénak tekinteni Mariskát, de főként a kicsi Magduskát.

Az újságok gyakran közöltek tudósításokat a fronton lévő katonákkal kötött távházasságokról. Gyuri bácsi kerített is egy lapot, amiben benne volt „az” a hír, amire figyelmeztették, aztán eltűnődött.

– Ezt mink is elintézhethetnénk, csak megtanánánk azt a gyereket. Óvassátok, mit tanát a komám itt el! – adta Mariska kezébe a kölcsönújságot.

„...Ezeket ünnepélyes külsőségek mellett bonyolítják le.

A városháza dásztermében asztalra helyezik a vőlegény fényképét.

Kivonul a helyőrség, a Tűzharcos Szövetség, a Vitézi Szék és a Bajtársi Szolgálat küldöttsége.

A polgári esketést a polgármester végzi. A vőlegénnyel rádiótelefonon teremtenek kapcsolatot, tanúi fronton szolgáló bajtársai...

– A város 100 pengős betétkönyvet ajándékozik a menyasszonynak.

– Mód van egyházi távházasságkötésre is. Az Egyházi Törvénykönyv 1088-1089. szakasza szerint a távollévő katona meghatalmazottja útján köthet egyházi házasságot. Ehhez a fronton lévő vőlegénynek írásbeli meghatalmazást kell kiállítania, amit a tábori lelkész és két tanú hitelesít. A meghatalmazottnak személyesen részt kell vennie a házasságkötési, egyházi szertartáson.

A menyasszonynak ehhez írásbeli kérelem alapján püspöki engedélyre van szüksége.”

– De papa, előbb meg kéne tudni, hol van Gyurka! Hogy él-e? – emelte rá könnyes szemét a szomorú menyasszony.

Az Öreg meg kilincselte, intézkedett, leveleket íratott a borbély segítségével és a lányokkal.

Nem csupán a családszeretet vezette, sokkal inkább a csavaros észjárásának volt ez az eredménye, a pékség megtartásának érdekében lett ennyire serény. A külső szemlélőben bizony szánalmat keltett az elkésett, kétségbeesett ragaszkodása, amit a borbélyüzletben töviről-hegyire kitárgyaltak a kuncaftok.

Csukott ajtójuk mögött is sok mindenről eshetett szó, ami megviselte mindnyájukat.

Magda néni nem túl jól nézett ki, aztán egy kapálás alkalmával csak lerogyott a szőlőtöke mellé és Gyuri bácsi úgy támogatta haza. Orvost hívtak, aki a szívét találta rendetlennek, szakrendelésre küldte Tamásiba.

Szeptember végén lovaskocsit fogadtak és Kövesi fuvaros felrakta a féderes ülést, hogy kényelmesen ülhessen a beteg, de a családból elkísérni nem tudta senki, mert közben Gyuri bácsi és Mariska kimentek a szőlőbe, a bort lefejtetni, Magduska békésen aludt, nem lehetett magára hagyni őt se, a boltot se. Margit halkán tett-vett az előtérben.

Ekkor egy idegen érkezett, halkán köszönt be a sütödébe.

– Jó napot, ez a Plávic pékség?

Először nem hallatszott ki semmi válasz, aztán éles sikoltásra rohantak a szomszédék, a borbély az üzlet, neje a lakás felől.

Egy öregasszony somfordált ki két kenyérral a hóna alatt. Margit a mázsának támaszkodva, kezében egy tenyérnyi papírlapot bámult. Az idegen sapkáját szorongatva toporgott mellette.

– A fiam vót itthun, mer megsebesűt, azt kérte, személlessen hozzam a hírt... – magyarázta mentegetőzve.

Károly kivette a rémült Margit kezéből a kékkockás, gyanús-foltos noteszlap-darabkát, amin ez állt ceruzával írva, Gyuri kézírásával:

”Megsebesültem 1942 IX / 9 én” és az idegen helységénév.

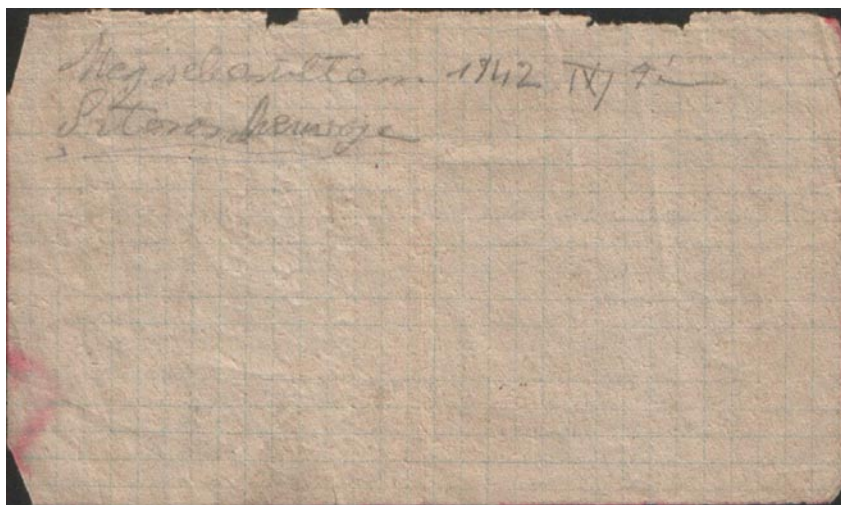
A dátum -é- betűje inkább -í-nek látszott, az -n- vonalként elhúzva... Alig kiolvasható, sosehallott helynév.

– Ne gondoljunk rögtön a legrosszabbra, valahol kórházban lehet...

– Karcsi bátyya, mikor vót e má!! – sírt el magát, a cetlit az arcához emelve Margit.

– Valahol kallódik a levele, mint ez a papír is hetel óta – magyarázták volna...

– Sajnálom, én se tudok enné többet – szabadkozott az ember –, a mi fiunk visszament a frontra, arrul se tudunk azúta.

Kintről kocsizörgés hallatszott be.

– Anyámnak ne szójjanak! – élénkült fel Margit.

Magda néni hátrálva lépett volna le, egyik lábával a kengyelt kereste, amikor az öregasszony a két veknivel megállt mögötte és megszólította:

– Na, meggyütté Magda? Aztán igaz, hogy megghaat a fiad?

Támaszt kereső lába a levegőt fogta, teste zuhant és összecsucodva ért földet a kocsli oldalánál. Margit a kérdést elfogva ért oda, nekiugrott az asszonynak.

– Vén varjú! Takaroggyon innend, mer megtépem!!

– Jóvan, na, mit tudhatom én, hogy tik mikor mongyátok meg nékie!

– Él a bátyám, ezt vegye tudomásul és tűnnyön má el!

A hazaérkező Plávics bácsi a hír olvastára csak szó nélkül kifordult az ajtón, megállt a gang szélén és földhöz vágta a sapkáját. Aztán nagyon csendes ember lett. Jó időre elfelejtette a szigort és az éberséget. Amikor Zsótér György hajnalonként két vödörrel segítette a lányoknak a vízfordást, már egyetlen kifogásolni valót sem keresett. Örült a segítő kéznek.

A két lány azonban változatlanul kiült a folyosóra, ha fúj, ha esett, leste a busz érkezését és rohant a postára a várt levélért, ami csak nem érkezett...

Magda néni sokáig lázasan feküdt, aztán sápadtan, némán kezdett járkálni a házban, mint az árnyék. Csak Mariska kezéből fogadta el az ételt, aki önmagának is hazudta a nyugalmat. A rádióval dúdolgatta álmatagon:

“Volt egyszer egy hádnagyocská,
fiátátal volt és bohó.

Tisztá volt a szíve-lelke...”

Jól látta ő, a csendőr nem pusztá udvariasságból veszi ki a kezükből a vödröket. Jó lett volna megmondani ennek a kedves fiúnak, hogy ne járjon őutána, úgysem szűnik meg visszavárni azt a másik Gyurit, aki nem halhatott meg, hiszen a nyakláncán azt a gyűrűt viseli, amit ő akasztott a nyakába, hogy megvédje ott a harctéren. A Jóisten nem veheti el az életét, mert még nem is látta a gyermekét. Még nem is tudja, hogy itthon már minden el lett rendezve, az értük hozott áldozata nem volt hiábavaló...

Mielőtt megszólította a számára idegent, megborzongott, mert azt a nevet viselte, mint az ő Gyurkája, de azt csak egy embernek akarta volna jószíval kimondani.

*

Az iskolába repülősort szállásoltak be és az utcán fess, magyar pilóták járkáltak. A rádióból tovább szólt a dal a hadnagyocskáról:

„...Aranyvégű cigaretta ...”

Aztán egyre gyakrabban hallgatott el hirtelen a zene.

”Adásunkat megszakítjuk, légiriadó, berepülésveszély!”

*

Az üzletben csendőrségi jelentésekről beszéltek, miszerint, október 14.-én elfogtak egy amerikai hadnagyot Ozora közelében, aki ejtőernyővel ugrott ki. Repülőgépe Fejér megyében zuhant le a Mezőszilas község határában.

Károly néhány ozoraival elment megnézni a repülő roncsait. Hozott belőle egy forgácsá görbült, valószínűleg alumínium-ötvözet darabkát.

Amikor nappal zúgott fel egy-egy repülőmotor, akkor rohant minden ember fedezéket keresni, de azt senki se gondolhatta komolyan, hogy ott valóban védelmet fog találni, ha majd az égből golyózapor helyett már bomba hull.

A Kálváriára éjszakai megfigyelő embereket állítottak őrnök... Szerencsére távoli robbanásokat hallottak csak és a híreket, amikre már nem az első napok ijedelmével, hanem valami háritó megszokással figyelt mindenki.

Ám a cukor kifogyott a boltokból, jegyre árulták a lisztet is és Ágneske kíváncsi szemétől követve anyja ügyeskedett, kovással ragasztgatta a kis színes kockákat egy füzetbe, ami a bevásárló-könyvecskéjük volt.

Nemesékhez hazaköltözött a betegnek látszó orvos fiúk, hozta a fővárosnál békésebbnek remélt faluba az ifjú feleségét, aki hamarosan egy kisfiúnak adott életet, és akit mind a három bérlő fiatalasszony meglátogatott.

Mariska és Margit együtt mentek, vittek Gyuri bácsi jóféle borából egy nagy demizsonnal.

Aranka pedig olyan magas piskótát sütött a gyermekágyas asszonykának, hogy addig nem nyughatott a kislánya könnyörgésétől, amíg az ő vasárnapi ebédjüket is olyannal meg nem koronázta a féltve kaporciózott cukorból.

Sötét felhők

Teherkocsik verték fel a port, csikorogva fordultak ki egy kapun. Gyuri ott menetelt karnyújtásnyira, nevetett is felé és ő hiába kiáltott, ajkán nem szólalt meg hang, hiába akart hozzá szaladni, lábai is mintha odanőttek volna a talajhoz. A zúgás egyre erősödött, elviselhetetlenné vált. Kínlódva akarta befogni a két fülét, de sehogyan sem érte el... Mintha ólomsúlyokat kellett volna emelgetnie. Aztán a katona hirtelen eltűnt a szeme elől, mintha elnyelte volna egy gödör...

Mariska úgy riadt a verejtékes álomból, mint akire rákiáltottak. A ház felett egy repülő zúgott el, fülsértő recsegéssel, olyan alacsonyan, mintha le akarná pöccinteni a kéményt...

Nemrég, amikor – a kovászolás után – kicsit végigdőlt az ágyon, rögtön el is aludt.

Most arca az átnedvesedett párnába fúródott, keze belekeveredett a takaróba.

Nehezen eszmélt. A szobában a derengés még csak erőtlenül próbálkozott körülrajzolgatni a bútorokat.

Lecsukta és összeszorította a szemhéját, hogy az álmot hozza vissza még, hátha úgy tovább láthatja még Gyurit. Hátha közelebb jön, megérintheti kicsit, csak egy kicsit... Csak érezni a teste melegét..!

De csak a mély sötétség a szemhéjak mögött..., és ez, a mindent átható lisztszag van, ami könnyörtelenül visszahozta a valóságba.

– Hol vagy most? – jaidult fel félhangosan. – Miért nem érzem, hogy gondolsz ránk? Talán már nem is élsz? Gyurikám, élned kell..., úgy hiányzol!

Ahogy a gépzaj eltávolodott, hallotta Magduska békés szuszogását, amin túl egy jellegzetes, surrogó hang kúszott be az udvar felől...

Lelépett az ágyról, elhúzta a függönyt. Az udvar ébredezett már az őszi derengésben. A Nemes-ház falával párhuzamosan, a kis zöldeges kert folytatásában sorakozó, két méter magasra, szabályosan keresztbe rakott méterfa előtt állt a fűrészbak és a rajta átfektetett hasábot egy fiatal férfi fűrészelte szépen, ütemesen, ahogyan kell: Egyik karjával a rönkre támaszkodott, a másikban a fűrész minden erőlködés nélkül, könnyedén dolgozott, akár, ha nem is fában, hanem egy lágy anyagban mélyedne

engedelmesen, egyre lejjebb-lejjebb. A földön a fűrészpor már hegyes kupacban...

Megdörzsölte a szemét: – Ez nem a Papa, de nem is egy napszámos... *Ez a Zsótér!* – döbbsent meg.

Megigazította a kislány takaróját és halkán kiment. Margit már a dagasztó helységben tüsténkedett.

– Te, ez mámeg hogy kerül ide? – intett Mariska a fűrészelő felé.

– Apám az este sokáig beszélgetett veled a kisajtóban. Hamarosan elmegy az őrs, de ez nem akar. Kiugrik. Munkát keres, meg akarná húzni magát minálunk.

– Pont itt?

– Mi bajod veled? Köll a segítség, mink egyedül úgyse bírjuk... Nem dógoztá eddig öloget?

– Én nem bánom! – vont a vállát Mariska.

Délután, ölében Magduskával, a szomszédék rádiója mellett ült. Mindig szívesen ment be hozzájuk hallgatni a zenét, és tetszett neki, hogy Ágneske kedves hangjával mindent a rádióval együtt énekelt. Mégis főleg a híreket várta nagyon.

A faluban kevés rádiókészülék volt, ahol volt, ott kitették az ablakba és az emberek az árok partján ülve hallgatták a híreket, amíg a front közeledtével be nem kellett szolgálatni a készülékeket. Aki "böcsülettel" bevitte a község házára, annak nem volt mit az ablakba rakni. Aki meg nem szolgáltatta be, az nem tehetette ki többé...

Bemondták, hogy babakelengyét gyűjt a *Zöldkereszt* a magyar apróságoknak, mint ahogy meleg alsóruhákat a Vöröskereszt, a kemény orosz télben harcoló katonáinknak. Azt is, hogy tollkabátokat varnak nekik szorgos asszonykezek...

Arankával együtt meghallgatták, meg is beszélgették. Aztán kicserélték a kicsik fejlődésérnek jeleit, újdonságokat, tudnivalókat: Hogy a *feles tejet* (vízzel hígított erős tehéntejet) hogyan fogadták, meddig kell pancsolni még, mikor kaphatnak már *teljes tejet*, és mit kell tenni, ha jön a foguk... Aztán amikor elindultak a kicsik, az első lépéseik, az első érthető szavuk örömet. Milyen kár, ezekben nem gyönyörködhet Magduska apja! Minden beszélgetés Gyurinál kötött ki.

– Azt remélem, hogy egyszer csak bemondják, hogy a sebesülteket hazahozták és azután pár nap múlva itthon lesz. Amíg nincs holtta nyilvánítva, addig én várom, de még annak se hinnék, pedig már nem érzem annyira azt, hogy él.

Gyuri húsz évesen

– Addig mindig van remény, amíg nincs róla értesítés. Valahol egy kórházban lehet... ki tudja, mekkora volt az a sebesülés? – tűnődött a másik asszony.

– Gyűlölöm ezt a háborút! Bárhová ment volna, csak oda ne!

– Elhoztam azt a fényképét, amit még 39-ben csináltatott Romhányban. Tessék csak megnézni, Magduskát le se tagadhatná:

Egy öntudatos, dacos, ifjú ember nézett rájuk a képről.

– Csakugyan, mennyire hasonlít! Istenem, milyen fiataalka! Reméljük Mariskám, hogy egy napon betoppan. Ehhez a gyönyörű hajasbabához! – emelte karjába a pici lányt, akinek aranyszínű, göndörödő haja volt és ugyanolyan arcocskája, beszélő szeme, mint annak a fiúnak, ott a képen.

– Soha többet nem látom én már!!! – Mariska hirtelen olyan zokogásban tört ki, hogy anyu kiküldte Ágneskét játszani:

– Semmi baj, kislányom, csak Mariska régen kapott levelet. Ha azt meghozza a posta, megint veled fog énekelni...

*

Árpika és Magduska együtt növekedtek, voltak napról-napra okosabb, értelmesebb babák. Egyforma fehér *mackót* kaptak *nyuszjűles* sapkával, amiben inkább kis fehér bocsokra hasonlítottak, ahogy együtt estek-keltek. És azonnal legörbült a kis szája a másiknak, ha az egyik sírni kezdett.

Mariska gyakran vitte át a lányát, hogy Aranka felügyelete mellett tudja biztonságban, mert miután neki mosni, vasalni, takarítani kellett, és a

pékségben előforduló mindenféle dolga mellett még papával a szőlőbe is mentek, késő estig ott kapálni, kötni.

*

Úrnapi körmenethez készült a falu. Minden évben ugyanazoknál a házaknál építettek virágsátort a bejáratok elé. Hevenyészett oszlopokat vertek le a nagykapu szélességében, ágakkal áthidalták, az egész oldalát és tetejét vastagon borították zöld lombokkal.

Ölszám hordta mindenki a rengeteg kerti virágot, belül azzal bélelték a zöld lugast, az elejét pedig a legszebb virágokból font füzérekkel szegték.

Nagyon szívesen üldögélt Ágneske a serénykedő, ügyes kezű asszonyok között, figyelte, hogyan lesz kezük nyomán színes virággal a vékákban tornyosuló, illatos halmazokból.

Kis asztalkát helyeztek a sátor belsejébe, rá patyolat terítő került, amin a legszebb, díszes virágvázák és gyertyatartók közé állított kereszttel emeltek oltárt.

Azokat kint lehetett hagyni napokig, onnét soha el nem vezett belőlük egy sem.

A körmenet előtt fehérruhás kis koszorúslányok hintették az összegyűjtött rózsaszirmokat, karjukra akasztott kosárából. Ministránsok mormolták a szertartás szavait és lengették füstölőiket, tömjén illatával töltve meg a levegőt. Baldachin alatt vitte az arany szentségtartót a teljes díszbe öltözött pap, aztán rövid misét tartott minden zöldsátorban.

Ebben a háborús esztendőben minden családnak volt katonája, vagy éppenséggel már hősi halottja. Az ima és az ének forró könnyöggel a szerettek életéért vagy lelki üdvösségéért, őszintén áhítatos lelkekből szállt az ég felé.

*

A posta épülete mellett lévő „Méterárú Bolt és Szabóság” vezetőjével Aranka és sógornői is jó barátságban voltak. Egy szép, fekete, göndör hajú kislányt vezetett át a pékházba a bolt tulajdonosa Breier Irén, hogy Ágneskével és a két kicsivel játsszon...

Azt mondta, a mai naptól Zsuzsi az ő kislánya és ezután itt fog élni velük.

Zsuzsit hamar megszerette Mariska is, Magduskát rá lehetett bízni, ügyesen vezetgette, tologatta a kocsijában. Ágneskének mondókákat tanított, babáinak apró ruhákat varrtak együtt.

A falhoz dobálta a labdát, jó magasra, hogy mire leér, el tudja mondani a dobáshoz tartozó kis rigmust:

– Egykettőre, perdülőre... – közben hol egyet-kettőt kellett tapsolni, hol megperdülni. A tíznél „pofozni” kezdett a labdával, miközben hadarta: – Tíz-tíz, tiszta víz, ha nem tiszta vidd vissza, majd a cica megissza.

Új kis barátnője csak ámult, hogy soha nem ejtette el a piros pettyest.

Vagy kötéllel ugrált:

– Egy: érik a meggy. Kettő: feneketlen teknő. Három: te leszel a párom. Négy: barna kislány hová mégy – és így tovább, aztán a tűzhez érve itt is szaporázni kellett a szökdelést, gyorsabb mondókára.

Ebben a faluban a sok rossz hír, a sok gyász és egy német invázió ellenére is békés volt még az élet, nem látszott a megszokottól sokban különbözni. Az emberek dolgoztak, a háborús eseményeket csak távolról érzékelték. Nem fogyott ki az élelem, csak az otthonra begyűjtött cukorból volt már kevés. Az igaz, hogy a borbélyüzlet kuncsaftjai közül hiányozott a férfiak derékhada, de akik oda jártak, azok éppúgy megtárgyalták a sokasodó német csapatokat a nyugati határon, mint a futballmeccsek legújabb eredményeit, hogy hogyan rúgta be 11-esből a gólokat az ellenfél kapujába Sáróssy doktor és Ónódy.

Az órás nagyapa minden híradás után nyugtalanabban rótt a métereket lánya konyhájában a bejárati ajtó és a kredenc között.

Mióta az USA mégis belépett a háborúba és az angol-amerikai csapatok Olaszország felől közeledtek, teljesen biztos volt abban, hogy Magyarország kilép. Feltétel nélküli megadásról beszélt és bízott abban, hogy Churchill előbb-utóbb az oroszokkal szembe fog fordulni.

– Papa kérem, a szovjet előbb ideér, mint az angolok. Hiszen már a Kárpátoknál van. Ha pedig a német megneszeli a mi hűtlenségünket, akkor megszállják az országot. – vitatkozott csüggedten a veje. – Ahogy a nyilasok, úgy az SS sem fog itt kesztyűs kézzel bánni a magyarral.

– Na, ezektől mentsen meg minket Mária!

Nem értette, de mégsem szerette ezeket hallani az unoka, azt hitte, ha nem beszélnek róla, semmi baj nem is lehet. De beszéltek, minden nap, míg egyszer apja, borotválás közben, a kuncsaft arcáról lehúzott szappanhab kupacot futtában törölgetve kézfejeről, be nem szaladt a lakásba, hogy a rádiót bekapcsolja.

– Mi történt? – ijedt meg Aranka.

– Nem tudom még, de azt mondják merényletek történtek a németek ellen és ez jó ürügy, hogy megszállnak minket.

Este erről újra volt mit vitatkozni, hogy volt-e merénylet vagy csak kitaláció az egész.

*

Március végére elsöpörte az ország viszonylagos nyugalma a katonai és a politikai felfordulás. A nyilasoktól még az is félt, aki soha egy szalmaszálat sem tett keresztbe.

Két ozorai családról félve suttogtak, gyakran hangzott el róluk a szó, hogy *nyilasok* és a kislánynak feltűnt, hogy a frontról hallott hírekről, többé senki nem mert hangosan beszélni.

Az iskolában Emi néni, az elsősök tanító nénije – aki a nagyobbacska lányokat hasznos gazdaasszonyi ismeretekre is tanította – a kézimunkaórát gyorsan feloszlatta és a hátsó kijáraton küldött haza minden kislányt, mert a nagykapun német oldalkocsis motorok száguldottak be hatalmas robajjal és szétvetett lábbal álló tiszt széles mozdulatokkal irányította őket:

– Lósz, lósz!

Az eddig csak hallomásból riogató háború bemutatkozott. Még csak annyira, hogy sejtette embertelen arcát, de ennyi is bőven elég lett volna.

Aztán jött Zsuzsi, és egy hatalmas sárga csillag éktelenkedett a kabátkáján.

– Miért van ez rajtad? Vedd le, nem szép, sőt szerintem nagyon ronda – mondta őszintén Ágneske, de ő komolyan nézett, nem válaszolt semmit.

Este a szülei figyelmeztették, hogy ne szóljon erről többé, mert Zsuzsikának se tetszik a csillag, de viselnie kell. Ezt egyáltalán nem helyeselte, mégis el kellett hallgatnia, érezte, amit anyja mond, a mögött megbújik valami súlyos titok.

Egy napon a házuk három nőtagja a deszkakerítés felett nézett ki az utcára. Ő egy lentebbi résen kukucskált, hiába akarták elküldeni onnét... Érdekelte, a felnőttek mitől lehetnek úgy megrémülve.

Kintről zűrzavaros hangok jöttek be. Valaki jajveszékelt.

– Nem vihetik el, itt a kikeresztelési okmány!!! – És rohanva lebegtetett valami papírt Sommer doktor bácsi felesége, akit ilyen ziláltan öltözve ő még nem látott soha.

A túloldali vizesárok szélén három csendőr állt, *teljes díszben*, közömbös arccal, feszesen, szuronyos puskájuk szigorúan meredt a szomorúan beborult égre, mintha fent sem találták volna helyezésre méltónak, amit itt lent láthattak.

Rózenspitz nénit – (Vagy ahogy ő hívta, a kedves *Spicnénit*, aki neki mindig adott olyan cukorkát, amiben valami édes, ragacsos lé volt és mondta, hogy – Egyszerre! mert különben a blúzodra folyik. – Ezért azt ő akkor egyszerűsítve elkeresztelte ”*egyszegjé*”-nek, aztán az elnevezés éppúgy rajta is maradt a cukorkán mint a nénin) – egy negyedik, marcona csendőr lökdöste.

Aztán néhány sötét egyenruhás jött, akiknek szalutálva jelentett valamit a marcona. Ekkor az úttesten már egy csoport ácsorgott, nem mindenkit ismert, de köztük voltak a szintén boltos Erdősék, a doktor bácsi, a férfisزابó Róderék, sőt még Breierék is az ő Zsuzsijával együtt.

Anyu hirtelen felkapta kislányát az ölébe, beszaladt vele a lakásba, becsukta az ajtót és gyorsan magaelé kötötte a kötényét, előkapta a krumplis kosarat, hogy meghámozza a levesbe valókat. Nem mert kérdezősködni Ágneske, csak este hallotta meg, hogy elvitték a falu *zsidó* lakosait a pinchelyi gyűjtőhelyre, amit *gettó*-nak hívnak.

Onnét aztán egyetlen ember tért vissza pár nap múlva. Alírást gyűjtött a község az orvosáért, amit valami csoda folytán elfogadtak...

A falu doktor bácsija megmenekült a tól.

– Apu, megmondanád, mi az a deportálás és hogy zsidó? Az valami bűn? – Kérdése hiábavalónak bizonyult, pedig lett volna még kíváncsiskodni valója.

– Nem kislányom, az csak egy vallás, ők csak másképp imádkoznak, mint te. Most ne kérdezz ilyeneket. Egyszer majd megérted.

Meg kellett tanulnia, hogy sokszor a hallgatás az okosabb dolog.

Egyszer hatalmas vita, hangoskodás szakadt meg hirtelen az üzletben. Az udvari ajtó közelében játszott, ezért feltűnt neki a hirtelen támadt, teljesen szokatlan, kuka csend, hát még közelebb húzódott, bekukucskált.

Ugyanolyan sötétbarna inget látott – amin szerinte több szíj volt a kellenél –, sötét nadrágot, sapkát, mint a múltkor az utcán, amikor elvitték Zsuzsit. Amin még jobban megakadt a szeme, a mereven előre lendített kar, ami lefelé fordított, összezárt ujjú tenyérben végződött, mintha távolban a semmit akarná érinteni.

– Kitaratás! Éljen Szálasi!! – kiáltotta felvágott fejjel és ugyanúgy állt meg az egyik, mint az utcán a múltkor. Azóta tudja, hogy a szétvetett lábak a hatalom fitogtatása, a fölényes erő jelzése, ijesztgetés akar lenni.

– Heill! – ugrott fel egy kopott kis emberke, ugyanúgy előre dobva a jobb kezét..., a többi kuncsaft mintha csak mormolt volna valamit. Magában már majdnem kuncogni kezdett, de aztán inkább megszeppent. Apu feltűnően elfoglalta a kezeit a porcelán szappanozó-csészével és furcsa hangon, túl gyorsan vágta ki:

– Kitaratás. Tessék parancsolni M.... úr! Máris szabad vagyok. – és *felvágta* a bőrpárnát, azaz megfordította, mint minden vendég után az újabbnak.

Ettől lett olyan csend az üzletben? Ilyen csak üresen, vasárnap délután és a hétfői „borbélyünnepnapon” szokott lenni, amikor az utcai spaletta ajtók zárva voltak és az udvar felé szellőztették a frissen takarított, olajozott

helyiséget. Hirtelen senkinek nem akadt semmi elmesélni valója, amíg a barna inges férfi ott ült a forgószékekben. Pedig ő megkérdezte:

– Mi újság van errefelé, Pataki úr?

– Minden csendes M. úr kérem – felelte halkán a borbély.

*

A nyár valami ismeretlen feszültségben telt, esténként fények villantak az ég alján, aztán egyre sűrűbben és hosszabb ideig tartóan. Aggodalommal nézte a nép ezt, a nemkívánt tűzijátékot.

Néha olyan alacsonyan söpört el egy vagy több gépmadár – éktelen zúgással a fejük felett –, hogy azt hihették, beakadnak a templom tornyába. A Kálváriára kirendelt őrszemekre egyszer géppuska-tűzet nyitottak és egy ozorai ember ott meg is halt. – Ő lett a falu első ártatlan, polgári áldozata a háború pogány oltárán.

Lövészárkot ásni rendelték az embereket, a családok addig retteghettek a hozzátartozójuk életéért, amíg azt haza nem vezérelte a jó sorsa. De ezt a szolgálatot megtagadni, egyenlőt jelentett a szembeszegüléssel, amit a nyilasok úgymint azonnal megtoroltak volna.

Ilike, a fodrász húga a postáról minden délben átment testvéréhez. Kicsit súgtak-búgtak a hírekről, a fiatalka levették sanyargatásáról és még a lehetséges behívásukról is. Minden gyereket nem sikerült jól elbűjtatni...

Arról is suttogtak, hogy dunántúli falvakat ürítenek ki, hogy így mentsék a polgári lakosságot arra az esetre, ha az a zóna harctérre válik, mert nagy lesz a pusztítás.

Nem igazán hitte mégsem a nép, hogy tényleg akkora veszély is jöhet rájuk.

II. rész

Az oroszok már...

A front egyre közeledett, mintha állandóan az ég dörgését hozta volna a vihar szele. Mindenki menteni kezdte, amiye megmaradt a novemberi német dúlás után, és amit abból még értékesnek gondolt.

Hová is dughatta volna, mint az anyaföldre. Minden házban, putriban és gangosban csomagoltak az asszonyok, mert – most még akármit ehetünk, de aztán lesz-e mit!?

Pincék mélyén falazták a kis fürkékbe rejtett értékeket, éjszakánként kertek végében ásták a vermeteket. A gondosan csomagolt zsírosbödönök, a rengeteg hamuba soronként lerakott füstölt kolbászok és sonkák tűntek el szem elől, a frontot túlélni és nem éhen halni akaró lakosság leleményéből.

Katits bácsi titokzatos arccal jelent meg a fodrásznál.

– Nászurammal úgy gondoltuk, hogy senkit nem avatunk be, csak magát szomszéd. Egyedül egyikünk se tudná elásni, amit el akarunk dugni, hát segítsünk egymásnak.

És egy egész éjszaka dolgozott náluk Plávics papa és Károly.

A finom óborral teli hordókat bezsúfolták a pince hátuljába, falat emeltek elé, csak egy 200 literes csiger-boros és egy 20 literes rumos hordót hagytak kint. A friss fal elé pedig mindenfélét halmoztak, a lomokat beszórták földdel, mintha időtlen idők óta nem bolygatta volna azokat senki.

– Ezekre a kint hagyottakra dobjunk *csutakévéket* (csuta=kukoricaszár), így elég könnyen megtalálják, nem fognak tovább keresgélni – mondta valamelyik és szépen be is takargatták a csalóka hordókat. Egy másik éjszaka pedig apósánál dolgozott a fodrász. Az ékszerbolt készletét és az eladásra való órákat kellett biztonságos helyre elfalazni.

A németek visszavonultak a Sió északi oldalára. Ezután kezdődött meg a menekülés. A Csendőrs Órs is kezdett pakolni. A parancsnok szomorúan búcsúzott borbélyától.

– Magukat sajnálom itthagyni, szerettem ezt a falut. Csak egy autóval mehetünk, el kellett dönteni, hogy mit pakolhatunk fel, és mi marad. Van egy szép hálóbútorunk, azt szívesen felajánlanám. Ha megmentenék, és nem jövünk vissza, akkor legyen a maguké. Ha visszaenged a szerencse, akkor elszámolunk. A sógorom műbútor-asztalos. Ő készítette nagy gonddal, de ha életben maradunk, csinálhat újat. A nappali antik, ahhoz ragaszkodik a

feleségem...viszünk annyit, amennyi felfér a teherautóra. Elindulunk...ki tudja, mi lesz?!

Amikor kifordult a megrakott autó a boltozatos bejárat alól, a parancsnok felesége így köszönt el:

– Zsótér itt marad. Mindent hordjanak át vele, amit itt hagyunk.

– Mint a patkányok! – mondta valaki, de nem kapott választ. Azzal széledtek szét a báméskodók, hogy jó érzésű ember nem örül a másik bajának, pláne, ha az soha nem is ártott neki semmit.

Így történt aztán, hogy a szép hálószobabútort a borbélyhoz, a konyhabútort pedig Blázsovicsékhoz cipelt át – Zsótér segítségével – Gyuri bácsi és Károly.

Még egy fekhely is járt a konyhabútorhoz. A két ágyvég pont olyan halványzöldre festve, mint a kredenc. Az biztosan a konyha sarkába, a kiscselédnek szánt ágy volt. Az egyik kamrát berendezték vele a pékék, oda Zsótér beköltözött, immár civil ruhába öltözötten.

– Jöjjön Pataki úr, van ott még hasznos holmi.

És hordta Magda néni a gyönyörű zománcedényeket, porcelán étkészleteket, meg egy gondosan megtöltött kamra tartalmát: finom befőtteket, savanyúságokat, kis és nagy üvegekben.

– Gyűjön maga is Arankám! – invitálta a fiatalasszonyt.

– Jaj, én nem akarom más élelmiszerét elhozni... – szabadkozott gyorsan ő. – Azt úgysis Zsótérnak hagyták itt – vette el az élet annak, ami előbb csak önkéntelenül csúszott ki a száján.

A férfiak négy hatalmas, domború fedelű zöld ládat cipeltek át, amiből kettő Arankáé lett. Nagyon megörült a tágas „csendőrládának”, szépen kibélelte friss illatú, aranysárga szalmával, egyenként újságpapírba csomagolhatta a finom porcelánjait, féltett készleteket és gondosan elhelyezte az egyikben.

A másikba, rendben hajtogatva a ruhaneműk java került.

A szekrényben hagyták Károly tűzoltóruháit; a posztó díszegyenruhát és a csíkos vászon szürkét is, meg az asszonykának egy régi, nagyrózsás pongyoláját, mert azokat úgyses sajnálja senki, ha elvinnék.

– Valaminek maradnia kell, azt úgyses hiszik el, hogy amink van, azt mind viseljük. Így majd nem kutatnak tovább ruhák után –, bölcseledtek.

Pár nap múlva Károly úgy döntött, hogy porcelánt meg üveget vehetnek a háború után, ha életben maradnak, de ha nem lesz mit enni, akkor meg úgyses lenne rájuk szükség, tányér nélkül is éhen lehet halni.

Átrakták hát a ládából egy nagy ruhás-kosárba a drága, törékeny holmit és helyére mindenféle élelmiszert csomagoltak, a ládát elásták a kert végében. A vékát a törékeny holmival levitték a pincébe.

– Edény úgyse kell nekik, ne félj! – vigasztalta férje az aggodalmaskodó Arankát.

*

A ház folytatásában nagy, a Kálvária tövéig nyúló kert terpeszkedett, benne masszív, cseréptető kukoricagóré állt, amit hatalmas, félig a földbe süllyesztett téglapítményre emeltek.

Abban volt a Nemes nagykereskedés raktára. A hosszú, pincyszerű tárolóhely oldalának teljes hosszában jól záródó ablakok sorakoztak. Szellőztethető, száraz és tiszta alagsor volt. Ezt jó előre kiürítették, mert a ruházati cikkeket féláron kiárusították.

Vitte a nép, mint a cukrot. Szánalmasan, egymás kezéből kapkodva ki mindent.

Képesek voltak kicsit össze is verekedni egy-egy darab ruháért.

Amikor már szinte üresek voltak a polcok, egy elkésett öregasszony esett be az üzletbe.

– Má semmi se gyut nékem? Abba a nagy dobozba mi van ott fönn? – mutatott a kifosztott bolt legfelső polcán árválkodóra.

– Szemfedők – volt a sajnálkozó válasz. Az asszony kicsit hökkenne nézett, aztán *"boci-nesze"*, intett.

– Add ide gyerekem, jó lesz ais valamire...

*

Szokatlan, de példás összefogás következett. Minden férfi elő tudott állni valami használható javaslattal.

A raktárpincében a két oldalt sorakozó boxokat megtöltötték friss szalmával és szóltak az utca lakóinak, hogy válasszanak maguknak egy-egy oszlopközt. Amikor ideér a front, minden tülekedés nélkül foglalhassa el a „berendezett” helyét mindenki. Napokig hurcolkodtak, hogy a szükséges holmiknak megfelelő helyet találjanak. Vízet, élelmiszert és fűtőeszközt is vittek be, amit akkor lehessen felhasználni, ha csendesedik a harc és, ha nem kell attól tartani, hogy a füst elárulja a bent lévőket.

Kívülről az egész pincét körbetámogatták csuta-kévékkel, úgy, hogy a felületes szemlélőnek fogalma nem lehetett, hogy a góré alatt más is van, mint kőtalapzat. A bunker tökéletes bűvőhelynek látszott.

*

A két nyilas család egyikének – akik rettegetésben tartották a falut – két menekülő fiát ismeretlenek agyonlőtték a község határában. A részvét apró jelei itt-ott felfedezhetőek voltak, de ezt a „véget” előre ki lehetett volna számítani... nem igazán keresték a tettest. – Háború van...– mondván.

A másik családban pár éve történt egy tragédia, amire szintén azt mondta már akkor a falu népe, hogy „Isten nem ver bottal”.

Amíg a felnőttek a vendégeikkel múlták az időt, a gyerekek – akik közül egy sem volt több tizennégy évesnél – magukban játszottak.

No, és mit játszik egy katonagyerek? Hát katonásdit. Sőt, nyilas gyerek – kivégzősdit.

Apjuk – óvatlanul az előszoba fogasán lógó – puskáját a nagyobb fiú büszkén mutogatta fiatal barátainak, hogy nekik ilyen is van.

– Te, és ezzel lőtt is már az apukád?

– Azért van a puska, te buta! A hazaárulást meg kell torolni...

– Jó, akkor játszunk azt, hogy mi vagyunk a hazaárulók. Akkor hogyan „torolnál”?

– Álljatok sorba – lökte fal elé a vendégyerekeket meg az öccsét a nagyfiú, akivel már jól megértette az édesapa, hogy *a nemzetet hogyan kell megvédeni a nemkívánatos elemektől.*

– Pizskos, alja népség, pusztuljatok! – szavalta és rájuk fogta a fegyvert.

– Te, ezért haragudni fog apa – próbálta figyelmeztetni a kisebb fiú.

– Ne majrézz, észre se fogja venni, különben sincs megtöltve. Töltény nélkül ártalmatlan... Na, ide figyuzzatok: Így jár mindenki, aki ellensége a nemzetünknek és tiszta fajunknak! – Aztán meghúzta a ravaszt...

Öccsét a hasán találta a gyilkos golyó.

Rövid úton lezajlott egy tárgyalás, az összeomlott szülőket nem büntették (a bajtársiasság nevében?) *a nemzettestvérek...*

Később a már fiú is egyenruhában járkált.

A front közeledtével az apát elszólította a vakbuzgó szolgálat. Amikor az anya már biztos lehetett az oroszok bevonulásában, fuvarost keresett, hogy – jobb híján – azzal meneküljön a még kiskorú fiával. A faluban akkor már nem állt szolgálatára senki. Csak egy gebét sikerült szereznie és ketten elindultak a kertek alatt, a Sió partján. A kivénhedt ló nehezen birkózott a csúszós úttalan úton, a kocsi is csak egy könnyű homokfutó volt, a falu határára alig jutott túl. Olyan szerencsétlenül borultak fel, hogy a folyó medrébe guruló alkalmatlóság maga alá szorította anyát és fiát a jeges vízben.

Amikor megtalálták őket, már napok óta halott volt mind a kettő.

Egy este hatalmas robbanás rázkódtatta meg a falút. Nem hallatszott repülőgépzúgás, hát mindenki értetlenül tanakodott, míg ki nem derült, hogy a Sió-hidat kísérelte meg valaki felrobbantani, olyan ügyetlenül, hogy a beton ellenállt. A találgatás tovább folyt.

– Kik robbantottak? Van még itt német? Vagy magyar volt a robbantó? Nem lehetett valami nagy szakértő, hisz a híd még áll.

A következő detonáció már alig okozott nagyobb pánikot, pedig nagyobbra sikeredett az elsőnél és pont déli tizenkét órakor repült levegőbe a híd közepe. Voltak közeli házak, ahol a légnyomás kivágta az ajtót és még a szárfa is kilazult a falból. Vérnyomok árulkodtak arról, hogy akinek sikerült a robbantás, az maga is megsérült, elvonszolta magát, segítséggel bujkálhatott valahol, mert soha nem derült fény a személyére.

*

Ilike kisasszony a posta bezárása után beszaladt, hogy elmondja bátyjának, hogy papa és mama nem hajlandóak bunkerba menni.

Károly hazasietett a Sár-utcába, hogy jobb belátásra bírja a Pataki szülőket, de ezt hajtogatta Mariska mama:

– A mi kis házunkat itt nem hagyjuk! Majd itt ülünk apátokkal a díványon és kérjük a jó Istent, hogy hamar elvonuljon felettünk a front.

– És, ha bombázni fognak?

– Ha elpusztul a kis vagyunkánk, akkor úgyszincs miért tovább élünk...– és semmi okos érv, könyörgés nem bírta őket jobb belátásra.

December 3.-án Jenőfi órásmester leszaladt a Koppányból, hogy vejénél megborotválkozzon és tányéron vitt nekik egy szelet malacsültet.

– Olyan sokan vannak Karcsinál, hogy nem várhatom meg a soromat, én is kuncsaftot várok. Azt mondta, ha elfognak, feljön és majd otthon megborotvál. Ebből meg olyan sokat kaptunk, hogy elhoztam nektek a felét – tette le a ritka finomságot a konyhaasztalra. Megcsókolta az ágyán fekvő Ágneskét.

– Miért fekszel?

– Eltört a járógépe, nem járhat benne, de pár órát viselnie kell, hogy ne zsugorodjon a térde, mert ki tudja, mikor vihetjük megjavíttatni – magyarázta anyja, de nagyapának soha nem volt türelme várakozni, már rohant is...

– Édesapám, ha jönnek az oroszok, azonnal siessenek ide – kiáltott utána a lánya. Felemelt karjával csak úgy, mentében legyintett, de nem tartotta érdemesnek visszafordulni.

– Csend van még!

Nemsokára elfogytak a kuncsaftok a borbélyüzletből.

– Nem eszem most, előbb megborotválom a papát, visszafelé a Gosztola bácsihoz is beugrom – mondta Arankának, a fehér köpenyre csak egy kiskabátot kapott magára, fogta a *pakkot* és elsietett.

Rendkívüli szép idő volt, melegen süttött a decemberi nap. Senki nem járkált, kihalt volt végig az utca, minden házban ebédeltek.

Ahogy befordult volna a Koppányba, nem akart hinni a szemének. Két steppelt ruhás siheder – vele szembe – egy géppuska-állványt gurított ki az utcából és azt önmaguk körül forgolódo géppisztolyosok kísérték két oldalról, kezüket a lefelé irányított fegyveren, lövésre készen tartva.

Sarkon fordulva szaporára fogott léptekkel igyekezett vissza. Bepillantva látta, hogy az utcával párhuzamos Kálváriáról, szinte leözönlő oroszok öntik el az udvarokat.

– Csak úgy hömpölygött lefelé a sok pufajkás! – mondta később.

Neje épp szedegette a megszáradt ruhákat az udvari kötélről.

– Davaj, davaj! – hallotta valahonnét és elrohant mellette két katona a kert felől, a kapu irányába. Emlékezetében örökre megmaradt, hogy csak úgy csapkodta fiatal arcukat a prémes sapka (usanka) két, lelógó füle. Megrémülni sem maradt ideje, mert férje termett mellette.

– Azonnal a pincébe!! – csak letette a szerszámos kis pakkot valahová...

De már Zsótér is ott termett, Ágneskét a rácsos ágyával együtt kapták fel és ahogy vitték, körülötte látta szinte az egész utcájuk népét rohanni.

– Most mi lesz? – hallotta anyu hangját, ahogy öccsével a karjában előttük szaladt.

– Ideért a front.

A pincét azonnal eltorlaszolták, amint a várható utcabeliek belül voltak. A férfiak végigjárták a boxokat, hogy megállapítsák, hiányzik-e valaki. Még a legöregebb házaspár is ott kuporgott.

Róza asszony – az órás felesége –, a tőle megszokott módon kezdett fulladozni, de veje rászólt:

– Mama kérem, most ne kapjon szívrohamot, ez nem arra alkalmas időpont. – És Róza mama nyelt egyet, rögtön le is mondott a szokásos jelenetről, amiről mindenki tapasztalta már, hogy az úgysem más, csak figyelemfelkeltő és nem igazi roham.

Akkora aknatűz váltotta fel az addig szinte lusta csendet, hogy azt hitték a bujkálók –, ha egyáltalán kiszabadulnak valaha innét – a falunak csak a hamuját találják.

A harc egész hajnalig nem szünetelt. Egy ablakrésen lobogó tűz fénye világított be. Amikor besötétedett, a kukucska azt vélte látni, hogy talán az egész utca ég.

Három kicsi volt velük, Magduska, Pataki Árpika és Nemesék Péterkéje. Hol az egyik, hol a másik apróság sírt fel.

– Az ilyen nyávogó macskákat nem kellett volna idehozni. Elárulnak bennünket a sírásukkal – morgott az öreg Bándics bácsi.

Hát jobban tette volna, ha meg se szólal. Nekik soha nem volt gyerekük és ezért eddig együttérző sajnálattal tisztelték őket. Ezzel a kijelentéssel aztán az öreg, magukra zúdította mindenki haragját.

– Vén hülye, maga már épp eleget élt, inkább maga maradt volna kint...– sziszegte Margit, de kiabált is volna szívesen, ha mert volna.

Hajnalra csend lett. Kísérteties, ijesztő csend.

Plávics bácsi és Károly tanakodtak, hogy ki kellene kémlelni. Zsótérral kióvakodtak. Soká tértek vissza.

– Bátran ki lehet menni, elvonultak egy szálig. De amit kint látni fognak... a legrosszabbra készüljön fel mindenki – mondták.

Valóban katasztrofális kép várt a pékház két családjára, csakúgy, mint az utca népére.

Minden ajtó tárva, nyitva volt a házban. A lakások feldúlva, mindenütt befőttes üvegek félig üresen, a legtöbbnek darabjai a földön, kiömlött tartalmukból meredeztek. A szobák felforgatva, Aranka összetépett, emberi ürülékkel összemocskolt pongyolája a padlón. A sarokban összerakott csendőr hálóbútort össze-vissza dobálták. A szekrény oldalában egy géppuskasorozat sebei – hátha abba bújt az ellenség.

Később, amikor Alexandert megismerték, ő felvilágosította Károlyt, hogy a pongyolát estélyruhának nézhették, az egyenruha is felbőszíthette őket, éppúgy, mint a szép bútor, no meg a csillogó fodrászüzlet illatszerei. Az ellenség jólétéről beszéltek nekik az itt talált rekvizitumok.

Az üzletben minden fiók tartalmát az olajozott padlóra borították, fiókok többsége szilánkokra volt törve és téglék üvegcsék, illat- és vegyszeres edénykék összetaposva. A tisztaszest és kölniket biztosan megitták, mert ilyen tócsákat nem hagytak... Egyik tükörbe belelőttek..., a pakk kifordított belsővel, szinte panaszolta; – *bát ez a háború?*

A konyhaasztalon hagyott malacsültet megették, a tányér kettétörve szomorkodott, mint amibe belecsaptak a jóleső lakomát megköszönni. Mellette állt egy baracklekváros üveg, benne egy savanyú-uborka darabja.

– Láthatóan azzal mártogatták a lekvárt a paradicsomba tévedt katonák, így halmozva az élvezeteket – jegyezte meg keserűen Károly és kiment, körülnézni az udvaron is. Plávics is akkor lépett ki az ajtajukon.

– Maguknál is feldúltak mindent Gyuri bá’?

– Mindent, de a lisztes kamurát megkíméték, csak egy zsákba eresztett bele egy sorozatot a *ruszki szoldát*...– valami furcsa humorral vegyes tehetetlen méreggel hangjában bólintott a szomszéd.

A disznóólban négyből három hízó feküdt vértócsában, egy világgá mehetett a nyitott ólajtón. Az elásott holmira láthatóan nem találtak rá... De a pincében akadt, ami kellett nekik. No, nem a porcelán! Elvitték a vékát, egyszerűen kiborítva belőle a féltett készleteket.

– Itt tényleg keresztül ment a front – ült le Aranka száraz szemmel, de belül sírva, kezében a teáskészlet egyetlen épen maradt csészéjét simogatva. Aztán megtalált még pár ép darabot, a cukortartót – igaz, csak egy füllel – a levesestál fedelét, három kistányért... két csészét.

– Élünk anyukám! – ölelte át a férje. – Hozok tűzrevalót, gyűjts be, én meg megyek, megkeresem az öregjeinket.

Nők az örvényben

– Nézze Józsikám. Mi hárman, szépen ideülünk egymás mellé a díványra, imádkozunk, amíg el nem vonul a front. A Jó Isten megsegít.

A postai kézbesítő könyörgött:

– Ténsasszony, kérem! Csak nem képzelik, hogy magukat kikerüli majd a golyó?

– Örökké csak nem fognak lövöldözni? – Vonta meg a vállát Pataki mama.

– Anyám izeni, hogy a mi pincénkné van még hel, bőven. Ilike kisasszony se mozdul ki itthonrul, ha maguk nem gyűnnek. Hát nem sajnánák az ű fiatal életit? Gyűn az a komisz muszka...

Na, ez az érv már elgondolkodtatta a mamát. Még ránézett a nagyszoba zöld-plüss díványára, ami a Sió-völgyre néző ablak mellett kínálta puha ölet, csábítóan...

– Na, gyere papa. Megyünk a Béndekólába – határozta el magát sóhajtva.

– És a fosztogatók, akiktől a házadat úgy félted?

– Gondolj a lányodra. Hallottam én már a katonákról... Ott legalább el tudjuk bújtatni.

Ili fellélegezve dobált be néhány ruhadarabot egy táskába. Még az oroszok előtt, de az utolsó pillanatban kiérték a pincesorra.

Aztán kivilágos-kivirradtig állt a bál... A Sió északi lankáján a németek, déli dombjain az oroszok, küldözték egymásnak pusztító üzeneteiket, zavartalanul, mintha közöttük nem is utcák, házak, emberek húzódnának meg, dermedten lapulva a szokatlan háborgatástól. A felkelő téli napsugár szomorúan, erőtlenül emelkedett fel, mintha ódzkodna a derengésből világossá tenni, hogy egyetlen éjszaka alatt mivé tették ezt, az eddig oly békés völgyet.

Lélekszakadva rohant be a pékházba egy Sár-utcai ember.

– Pataki úr! Pataki úr! Hamar, hamar! Mind meghalhattak, hisz ott egy ép darab se sok, annyi sincs! – Kiabálta kissé érthetetlenül.

– Mit beszél maga? Hol nincsen ép darab?

– Az akna...

– Akna? – és ugrott is a már úgyis indulni kész Károly...

– Várjon szomszéd! – Gyuri bácsi utána iramodott, de alig bírta beérni a fiatalembert. Amit később aztán elmeséltek, abból megtanulhatta mindkét család, mi az, *iszonyodni*.

A falu képe pusztító vihar utáni volt, de ki figyelte azt akkor? Szemük látta, agyuk taszította, halasztotta a felfogást. Csak utólag eszméltek rá.

A Sár-utcában rohangáló emberek álltak félre az útjukból. Futottak a házig. Lábuk ott szinte földbe gyökerezett. Minden házon foghíjas lett a tető, de a Pataki házén egyetlen ép cserép sem volt, egy ablakon szakadt függönyrongy lebegett, a másik helyén pedig hatalmas lyuk tátongott, a többi üres kerettel bámult rájuk. Borzalmas romban az egész ház...

Egy asszony fordult ki az udvarról, ahogy megismerte őket, hatalmas batyut eresztett le hirtelen a lábához és zavartan lépett eléje a kidőlt kapuoszlopnál, hogy valamennyire elrejtse. De feleslegesen takargatta volna zsákmányát. Csak Plávics penderített rajta egy nagyot, hogy el is tűnjön rögtön az összegyűlt, szorongó tömegben. Károlyt úgysem érdekelte más, mint az, hogy beljebb mit fog találni.

Remegő lábakkal botorkált, végig, az eddig oly nagy becsben tartott, gondos kezekkel felkötözött, most leszakadt szőlőlugas vesszőin lépkedve, be a lakásba, a szüleit keresni. Ajtók nem állták útját, azokat mintha egy óriás tépte volna ki tokostól. Seholy semmi, csak a megtépázott falak, törmelék. Rémitő csendben, porszagú huzat kavarta a hideg levegőt a romok felett.

Elszorult torokkal ment beljebb. Ott vastagon borított mindent a tollpihe.

– Alatta lehetnek? – rogyott le, tenyerét a tok és huzat nélküli, iszonyatos paplanhoz közelítette. Plávics megérintette a vállát.

– Ne. Majd én...

Aztán ő se nyúlhatott a szemfedőnek hitt halmazhoz. Rekedtes hang szólalt meg a hátuk mögött. A kézbesítő a látvány döbbenetétől akadozó szava, de amit mondott, az ebben a borzalomban igazi örömhírré vált.

– Azon akartak űnyi, mielőtt elkönyörögtem üket mihozzánk! – babonás ijedelemmel az arcán a sarokra mutatott, ahol a díszeitől és magas támlájától megfosztott, felhasadt plüssdívány állt, szeméttel beborítva.

– Élnek?

– Semmi bajuk!

– Istenem!

A fellélegzés mélyről jött férfizokogásban tört ki a fiúból. Aztán a három ember fokozatosan mérte fel a látványt.

A felkoncolt dívány melletti ablak helyén tátongott az egyik lyuk, amin a hívatlan vendég bevágódott, és a szemközti falban a másik, ahol a robbant. Röpte a dívány felett vezetett, kaszálva minden útjába esőt, hogy aztán szétfröccsenve üssön ezernyi lyukat... A plafon tépett hasából kusza gerendacsonkok lógtak. A robbanás ereje pedig miszlikre aprított itt mindent.

Kotorászni kezdtek a tornyosuló törmelék halmazában. Középen egy szabályos gömbalakzat emelkedett ki a zűr-zavarból. Tétován nyúlt hozzá a fiatalember és, ahogy lesepergette róla a törmeléket, féhéren csillant meg... Hihetetlen!

A fal romjai, a bútor szilánkjai és szétpukkant ágynemű elterülő tolltengere felett trónolt a hatalmas opál lámpaernyő. Alatta az öntöttvas kehelyben az összeroppant üvegedény – petróleumszagot árasztva – mellette és körben a szép, kacsaringós öntöttvas tartóelemek dirib-darabjai.

Károly szeme elhomályosult. Üzenetet érzett ebben a csodában, az épen maradt törékeny, szépséges burában. Talán a túlélés reményét.

Tovább mentek. – Ez iszonyat! A kisszoba fala, mennyezete szilánkoktól megspriccelve, csupa seb. A bútorok sérült darabjai a leírhatatlan mindenféleből meredeztek ki. Amit nem ért a lövedék, azt a légnyomás szakította szét.

A konyhában viszonylag kisebb volt a pusztulás, a becsapódott törmelék közepén diadalmasan állt sértetlenül a nagy étkezőasztal. Közepén a szeméttől elborítva, de jól kiemelkedve, árván, egy szem ép tojás. Ezen már csak nevetni lehetett.

– Nem fogunk éhen halni. Ha itt megmaradt ez a nyomorult tojás, akkor másutt találunk még ennivalót! – adta át óvatosan Józsefnek. – Vigye el a Mamának, mondja meg neki, hogy ez meg a lámpaernyő megmaradt!

– Maguk jól vannak? Mit monggyak nékiek?

– Jól. Élünk. Mondja azt is, hogy vigyázzanak egymásra, majd megkeresem őket, ha biztonságban lesznek a gyerekeim.

*

Othon, kihasználva a hihetetlen csendet a fodrászék és a pékék egy nap alatt közösen feldolgozták a legyilkolt malacokat. Plávicsek kamrájában, ahol eddig az átmentett konyhabútort zsúfolták össze a liszteszsákokkal, a sarokba „eldugták” egy szapulót és abban sózták le a húst, sonkákat, szalonnákat, kocsonyának valót. Átdobtak rajta néhány zsákot, mintha csak lom lenne alatta.

– Ha megtalálják, akkor se biztos, hogy eevszik, eztet nem ehetik meg nyersen – bölcsekedett Gyuri bácsi, de kevés meggyőződés volt a hangjában. – Sütnyi-főznyi pejig ne aggyon nekik időt a magosságos!

Lobogott a tűz a katlan alatt, abárolták a disznósajtnak és husoshurkának valót, majd a betöltöttet, amit a Tolna megyei falvakban utánozhatatlan finomra tudtak keverni. Az oldalast és a karajt darabokra vágták, húst daráltak, kolbászt töltöttek, az asszonyok azonnal nekiláttak mindent lesütni. Közben folyton riadoztak. Kintről néha rohanó lépések hallatszottak, egy-egy közelebbi puskalövés, de a már-már megszokott harci zaj csak távolról...

Pecsenyeillat terjengett, mégsem érzett éhséget senki sem, nem is beszélve a fel sem merült disznótoros hangulatról. Inkább attól félték, hogy az éhes katonák jönnek majd az orruk után. De be se tévedt senki, azok mással lehettek elfoglalva.

Abban nem bíztak, hogy háborítatlanul be fogják fejezni a munkát, a zsírt mégis elkezdték kiolvasztani, és nem történt semmi zavaró. Estére hurkák, sajtok lepréselve..., bődönökben, tepsikben hűlt a sok, zsírral nyakon öntött hús, úgy, hogy az teljesen befedje, darabokban és szeletekben, kolbászok pedig csigába csavarva. Ha sikerül megfagyva eldugni, akkor zsírjában sokáig elállhat, hozzá lehet nyúlni az éhezőnek.

Munka után jobbnak tűnt a bunkert választani éjjeli búvóhelyül, mert a lakások már nem lehettek többé biztonságosak. Az éjszaka csendjében eltűntettek minden kihűlt ételmezt és minden nyomot, aztán dermedten várt minden – ember, étel és lét –, a beláthatatlan folytatásra. Nyugalanság, rémület a levegőben, amit nem tudott eloszlatni a csend. Inkább fenyegetően hatott még az is.

Ami ezután zúdult rájuk, azt élő lélek ki nem érdemelhette. Ártatlan, békés falvak városok, nők és gyerekek semmiképp sem. Hosszú hetek a háború élvonalában.

A harcok úgy vertek fészket a Dunántúlon, mintha soha többé nem akarnának tovább állni. A csendesedést mindig arra használták fel a férfiak, hogy kimerészkedtek friss vízért, élelemért, de a teljes fegyvercsendet hiába várták.

„– December 8-áig a német 2. páncélos hadsereg visszafoglalta Marcalit. Az arcvonal a Balaton és a Dráva között 1945. Március végéig Marcali-Nagybajom-Nagyatád-Barcs térségében szinte befagyott. –”

Csak a mégis látszó jelekből következtettek rá, hogy épp' ki kerekedett felül, az orosz, vagy a német. Az állóharcban négyszer cserélt gazdát a falu.

A rengeteg nő, gyerek mellett öregemberek és néhány, katonának be nem vált férfi ott lapult, de a jól álcázott raktárban sem sokáig maradtak biztonságban.

Pár napig nem találtak rájuk. Tűzszünetkor néhányan kimerészkedtek, közölünk hol Gyuri bácsi, hol Károly, hol Zsótér osont be a kamrába élelemért. A lesózott húst is meg-meg kellett forgatni a szapulóban. Őrszem mindig állt a résnél.

– Minden csendes? – állt meg Károly a leselkedő mellett.

– Ippen az, hogy láttam valakit bemenni a házba. Ölég régen, azt lesem, mikor gyün ki.

Aztán egy nagyot káromkodott.

– Ez megtanáta a szapulót. Ott viszi a sunkát al!

Tanakodni kezdtek, az biztosan visszajön, hoz valami szállító eszközt. Hirtelen döntöttek, néhányan kiszaladtak, felnyalábolták a szapulót a még benne pácolódó hússal és átcipelték a bunkerba. Aztán a kukucskáló visszaállt a lesbe.

Jött is a tolvaj másodmagával, zsákokkal felszerelve. Határozottan vették az irányt, tűntek el a házban. Pár perc múlva kirohantak és tekintgettek körbe-körbe, bosszús karmozdulatok és rúgások után kullogtak el. Hogy idegenek voltak, az nyilvánvaló, mert a góré nem érdekelte őket, arra nem gyanakodtak, az alatta lapulók pedig régen érzett örömmel ünnepelték ezt az apró győzelmet.

– Nagyon fogy a kenyér, egy éjszakai csöndet kihasználunk, sütünk – jelentette ki a vérszemet kapott Margit. Azonnal lehurrogták. Később mégis elkövette ezt a bravúrt a három férfi, Gyuri bácsi, Zsótér és Károly. A tornyosuló, sötét felhők fenyegették őket, mert ha abból hóesés lesz, a lábnyomokat nem tudják eltüntetni, az árulójuk lehet. Esett is egy kevés a forró kenyerekkel megtett utolsó fordulóig, és ami aztán lehullt, jótékonyan elfedte a lopakodók lábnyomait. Addig velük volt az Isten, aznap nem volt mozgás a házban, de még az utcában sem.

*

Nemsokára mégis új mozgolódás kezdődött kint. Remegve lapultak a bujkálók.

– Csend! Valaki szimatol, meg se moccanjon senki! – hangzott el egy sűgva kiáltás, amilyent addig el se lehetett képzelni...

Vékony, gyenge fénysugár szökött be előbb egy, majd sorban a többi ablakon.

– Az oroszok felfedeztek minket... Valamelyik rájött, hogy a csuta mögött pice van...– Sorban tolták el a kévéket az ablakok elől...

– Ez egy katonal!... Kint világosabb van, nem lát be, de előbb-utóbb megtalálja az ajtót is – hadarta egy fojtottan is rémült hang.

És valóban. A befeszített ajtón vastag, steppelt ruhás katonák nyomultak be, csizmájuk tompán, a szalmán susogva is döngött. Lövésre tartott gépfegyverrel sorakoztak fel félkörben.

– Germanszi jeszty? Vengerszkij szoldát? Davaj, davaj! – Nem mozdult senki.

– Nyet, nyet! Nicsz nyemecki! Magyarok vagyunk! – próbálkoztak többen is, akik kicsit érteni vélték a nyelvet, de félrelökte őket a legényke, aki alig volt több, tizenhét-tizennyolc évesnél. Ordítottak eddig teljesen ismeretlen szavakkal, aztán váratlanul egy sorozat lövés hangzott el. Dobhártyát szaggató, soha nem tapasztalt hangerő, éles sikoltásokkal aláfestve, ami túlságosan is árulójává vált a sok, védtelenül itthon hagyott nőnek.

Utána csend lett. Szörnyű csend.

Az oroszok előbb egymás közt tanakodtak, aztán szó nélkül kifordultak, csak egy lövésre kész gyerek maradt bent, szétvetett lábakkal, az ajtón belül.

Jött ám hamarosan a sikoltozás gyászos következménye!

Vállára vetett köpenyben – alatta jól látszó tisztí uniformis –, két fegyverrel a háta mögött érkezett egy – a rossz világításban is láthatóan – fiatal férfi. Végigment az oszlopokkal elválasztott boxok előtt, és vakító zseblámpájával bevilágított minden zugba. Egyetlen szót nem szólt, végigvizsgálta a néma hodályt. Riadt szemekkel találkozhatott csak a tekintete, akiket nem tudott úgysem azonosítani, de annyi biztos, hogy megjegyezhetette: itt rengeteg nő bújik, azaz szeretne elbújni... Aztán sarkon fordult, mint aki elégedett a vizittel és eltűnt, a lépegető csizmája előtt mozgó fénynyaláb után.

A férfiak eszméltek előbb.

– Gyorsan, a fiatalabbak az alsó rekeszekbe!

Ágneske már addig sem tudta mire vélni, hogy a törött járógépét miért kell az ágyban viselnie, legnagyobb, csodálkozó tiltakozása ellenére is, éjjel, nappal. Ekkor még anyu is mellé kuporodott, apu gondosan beágyazta oda őt. Kisdunyhával meg két pokróccal takarta be őket. A sötétség leple jótékonyan segített az álcázásban. Csak egy beteg gyerek látszott a hálós gyerekágyban, meg sok-sok takaró a nagy hidegben.

Mariska és Margit, mint két riadt madárka, összebújva kapaszkodtak egymásba. Kálmán a kezét tördelve, mindig láb alatt toporgott, míg Plávic bácsi rá nem kiáltott, hogy tűnjön el már valahová, hogy ne is lássa. Akkor lekuporodott az oszlop tövébe, ahonnét olyan pillantásokat látott az, aki belevilágított az arcába, hogy aztán sietve fordult is el tőle. Rejtett zavarodottsága teljesen előjött. Ez lett akkor a feleségének és Mariskának is a szerencséje. Az orosz katona is szinte tisztelettel hagyta őt békén, sőt, az eszelős ember mögötti zugba is elfelejtett belesni.

Az ácsolt, vastag ajtó hamarosan kivágódott, két katona az első férfit – aki útjukba került – vállon fogva előre lökték és – inkább gondolták, mint értették –, azt parancsolták neki, hogy vezesse őket.

– Agyin barisnya! Davaj, davaj!

Az meg csak botorkált, feldühítette a katonákat. Azt várták tőle, hogy hozza elő a nőket, de ezt ő se, más se akarta érteni. Aztán összeretelték az erősebbik nemet egy sarokba... Aki megmozdult, abba belerúgtak, rájuk fogták a puskát.

Két legényke közrefogva, egyenként vezette el a lányokat, asszonyokat.

Jajveszékeléstől volt hangos a pince, az utca felé lejtő udvar és a ház. A visszahozottak annál csendesebbek lettek. Kócosan, csapzottan vonszolták magukat, roskadtak le a sötét sarokba, de az sem volt, aki karjába vonja őket, mert már vitték azt is...

Egy finoman öltözött kis asszonykát két orosz cipelt vissza, alighogy elvitték. Durván fogták a két hóna alatt, erőtlen lábait húzták a szalmán, feje előre billent élettelenül.

A kislány reszketett, anyu remegését is átvette! A férfiak kevéske csoportja a puskák csövével nézett farkasszemet. Apját nem látta a sötétben, de tudta, köztük kell lennie.

Még a picik is csendben lapultak, amíg a katonák meg nem jelentek a váltásért. Az akkor feléledő sikoltozás is egyre gyengébbé vált... Mít is tehetett volna bármelyik férfi? Ha agyonlövetei magát, még árva is lesz az, aki élve marad.

Hat lánytestvér a tizenhét és tizenöt éves húgaikat dugdosták volna, de a zseblámpa fénykörébe került a fekete vállkendő alól kibújó, vastag hajfonat...

– Terus még kislány! Ne merj hozzányúlni te állat! – ordított valaki a sötétben, eltorzult hangon. Zuhanó test puffanását nyűszítő sírás követte...

Amikor visszajött a kis Terus, csak leült és dúdolgatni kezdett:

– Meghal, meghal...

– Ki hal meg te? – akarta átölelni egyik testvérnénje.

Visítva lökte el magától, aztán összekuporodva ült, rémült, eszelős tekintettel bámult a lángba.

– Nagyon beteg lett, meghal, meghal. Ááá, láláá...

*

Hajnalban ébredt Ágneske, anyja mocoogni kezdett mellette. A vastag deszkaajtó két szárnya tárva, metsző hideg zúdult rájuk.

A férfiak halkan tanakodtak, majd hangosan szólt egyikük:

– Mindenki szedelőzködjön, keressünk magunknak valahol a Kálvárián jobb bunkert, ezt a pincét már felfedezték, itt ennyi nőt nem tudunk megvédeni. Szét kell szóródnunk.

Megfogták a hálós kiságyat, és a gyereklány a feje fölött hallhatta:

– Visszavisszük a gyerekágyat a lakásba, aztán elindulunk.

Ekkor motorzúgás szakította meg a kinti csendet és állította meg a menekülést. Egy dzsip, utána pedig katonákkal teli teherautó fordult be a kapun. A leugrálók össze-vissza kiabáltak, a magyar fülnek zagyva nyelvükön. Gyorsan visszakotródott a riadt nép, azt hitték, nem látták meg őket, pedig csak nem törődtek velük.

Később derült ki, hogy magas rangú tisztnek foglalták le a házat. Ügyet se vetettek a civilekre, de tudták, hogy ott bujkálnak.

Előbb úgy jelent meg két pufajkás, mint „akkor” először, ismét nagy riadalmat kelteve.

– Málénkij robot, kartocska...– és kezükkel mutatták a hámozó mozdulatokat. – A riadalom nőtt, aztán kevert nyelven szólalt meg az egyik:

– Nyet bántani, pucol kartocska! – és már meg is álltak Aranka és Margit előtt. A férfiak próbáltak közbelépni.

– Én is megyek veled...– mutogatott a mellére Gyuri bácsi.

– Da. Papka, pasli – volt a meglepő válasz. Ez volt Alexander, aki kiválogatta a neki tetszőket. Így történt aztán, hogy Ágneske szüleit, Margitot és Gyuri bácsit kiterelte a pinceajtón, a mögöttük ballagó két orosz.

– Na, ezeket se láttyuk többet! – mondta valaki. Mariska azonnal a gyerekek mellett termett, Öcsit Magduska mellé fektette és a kislányt csitította.

– Ne félj, nem lesz semmi bajuk. – Ezután riadtan várták a cammogó idő múlását. Soká az igaz, de visszajöttek. Aranka sírógörcsöt kapott, amikor a szívére ölelte két gyermekét, de elmondták, hogy tényleg csak dolgozni kellett, a „kartocska” krumplit jelent, amiből egy egész zsáknyit pucoltak meg hárman, Gyuri bácsinak pedig egy halom szalonnát és húst kellett

összeaprítania, amit tepsikbe raktak a lekarikázott krumplival, és a befűtött kemencébe rakták.

Aztán a tiszt maga elé rendelte a férfiakat. Lövészárók ásásra vitték őket. Károly a lapátolás közben rosszul lett, véreset hányt, bevérzett a gyomorfekélye. A katona meglátta, azonnal hazazavarta. Orvos nem volt elérhető, még hely se, ahol pihenhetett volna. Keményen tartotta magát, hihetetlen önfegyelemmel.

A tiszt tudott kicsit németül és beszédbe elegyedett vele. Kérdései nyomán kiderült, hogy borbély, hogy az utcafronti lakás az övék, hogy Plávicsek pékek és három kisgyerek van a házban. A tiszt elmagyarázta kézzel-lábbal, hogy amíg ő itt lesz visszaköltözhetnek, a borbélyék csak a konyhájukba, a pék csak azt a szobát foglalhatja el a családjával, amiben a kemencék vannak, de sütnie kell a katonák számára.

Pár, viszonylag nyugalmas hét következett, amiben a karácsony is beköszöntött.

Egy hamarjában levágott fenyőág jutott Patakiéknek, amire diót és a daueroláshoz szükséges sztiolba csomagolt, fél kockacukrokat varázsoltak a szülők.

Hálát adtak, hogy még élnek, és szívükben az alvó reménnyel énekelték el a

„Mennyből az angyal”-t.

Háborúban az ember

Az ember alkalmazkodóképessége csodálatos. Hosszúra nyúló állóháború következett, közben mégsem aludhattak a civilek téli álmat, mint a medve. Enni, tisztálkodni, élni kellett akkor is, ha fenekestül felfordult a világ.

A borzalmakhoz is hozzá kényszerültek szokni. Északról időnként repültek a német lövedékek a Sió fölött a falura, a Kálváriáról és a Várból pedig válaszoltak rá az oroszok.

Többször *cserélt gazdát* Ozora, de a németek nem merészkedtek többé átgázolni a Sión, nemcsak azért, mert délről mindent elöntött az orosz invázió. Hanem már nem is lett volna mit rekvirálni, se élelem, se ló, akkor meg minek? A malom raktárából és magtárból is elvitték a gabonát, csak a leleményesen elrejtett érték lapult földben, álcázott falak mögött. Aki még élt, az már edződött. Erősödött a fásultság, de a túlélés ösztöne is.

*

Az utcai szobájuk olyan idegen lett, hogy Aranka undorral lépett csak be, meg sem tette volna, de Margittal és Mariskával az oroszoknak kellett kocsonyát főzniük.

Hosszú deszkákat hoztak oda a katonák, hokedlikkal alátámasztották, és arra rakatták ki velük a sok tányért, hogy megdermedjen a benne illatozó finomság, mert ebben a szobában volt ahhoz való hideg hely. Addig legalább nem kellett attól tartaniuk, hogy beköltöztetnek oda is egy tisztet, mert a háló az élelem kamrájává lépett elő, sőt abból nekik is jutott. Ó, nem az adakozás okán. Dehogy, dehogy!

Amikor félve háritani próbálta Mariska a felkínált kóstolót, akkor ráfogták a puskát. Meg kellett etetni a szakácsokat, nehogy eszükbe jusson megmérgezni az ellenséget.

Közben felfedezték a varrógépet, megkérdezték, azon ki tud dolgozni.

Arankát mellé ültették, ő pedig rémülten varrni kezdett... Hamarosan jött egy *Maruszja*, hozott rengeteg, vastag vásznat, megmagyarázta, hogy abból milyen alakú, mekkora duplasarkos zsákokat kell készíteni.

Ezekben az egységcsomagokban aztán, meghatározott súlyú küldemények indultak útjukra, messzi orosz földre a családnak. Volt abban monogramos evőeszköz, selyem hálóing, minden, amit még fellelt a Vörös Hadsereg.

Károlynak is adtak – nagyon kellemetlen – feladatot, kalauzolni kellett a tisztiszolgákat, borospincék felkutatásához. Persze, hogy nem örömmel ment, de ami még borzasztóbb volt, neki velük kellett innia. Ez a gyomorfekélyének egyáltalán nem lehetett ínyére.

Pláne, amikor már a bor ki is fogyott, és a hordók alján ülepedő seprőt csapolták vödörkbe. Bevitték a konyhába, és úgy itták a sűrű, lilás – folyadéknak is csak jóindulattal nevezhető – masszát, hogy olyant embertől még nem látott az itt élők világa. Az asszonyka kétségbeesve nézte, hogy ezt a szörnyűséget férjével is megittatták, mese nem volt.

Aztán a csodás és hihetetlen következmény, biztosan az átélt szenvedésekért az élet ajándéka volt. A beteges fodrász gyomorfekélye ennek ellenére – vagy épp ettől –, jó időre begyógyult.

Valami más különlegesség is örök emlék maradt – ezekről, a vademberekről – Ágneskében, aki ágyában kucorgott a konyhában berendezett sarokban.

Amikor még csak félrészeg állapotban ülték körül a konyhaasztalt, megpendült egy különös hangszer és az egyik valami nagyon szép dallamot zümmögött, aztán énekelt hozzá, majd a többi is bekapcsolódott, de nem azonnal és nem egyszerre. Elkezdtek a többiek halkán dúdolni az énekszó és a zeneszerszám alá, majd egyre többen, felszabadultan, egyre bátrabban énekeltek.

Szinte sírták áhítattal ismételve a többi között ezt az idegen szót: szulikó Ágneske felült az ágyában, ő sem értette őket, de szemében a riadtságot ragyogás váltotta fel. Pár év múlva az iskolában megtudta, az egy grúz lánynév és meg is tanulta a szép dalt:

*Fájó szívem majd megszakad,
nem találtam sírhantodat
Űzött, hajtott búúúúm, bánatom,
Te vagy-e itt szép Szulikóm*

*Erdő mélyén hűs fák alatt
Piros rózsaszál most fakad,
Űzött, hajtott búúúúm, bánatom
Felelj hol vagy szép Szulikóm!*

*Ránk borult az ég csendje már
Megszólalt egy szép kismadár*

*Csengő hangja fááj és egy dalt dalol
Hová lettél szép Szulikóm*

Először hallottak a magyarok orosz népdalt, méghezvá kánonban énekelve. Gyönyörűen szólt az ének, elfojtott emberi érzésekkel tele és kicsorduló könnyeikkel tisztítva ki a mocskot, amit az embertelen háború hordott össze bennük. Kicsi, kerek hangszert pengetett hozzá Alexander, amiről később megtudták, hogy balalajkának hívják. Visszaváltozott az egész vad társaság emberré, akiket elsodort az élet a szülőföldről, ahonnet soha ki se mozdultak volna, ha béke van.

– Otthon maradt családjukra gondolhattak – magyarázta anyu a kislánynak – az apró gyerekeikre, az anyákra, húgokra, az asszonyaikra, akik szántottak, vetettek, arattak a harcoló férfiak helyére állva.

*

A borbélyok tanultak pedikűrözést is és Károly figyelte egy furcsán bicegő középkorú tisztet, aki többször hozott csokoládét a gyerekeknek. Megszólította, és valamit megbeszéltek. Egy délután vizet forralt és Alexander hamarosan bevezette a tisztet, lehúzta a csizmáját, az pedig fájdalmas arccal csomagolta ki a láthatóan elgyötört lábait. Össze-vissza álló lábujjain benőtt körmök és hatalmas tyúkszemek éktelenkedtek.

Amíg ázott a lába, arcára kiült, elterült a jóleső érzés, ami láthatóan eláradt egész fáradt testében. Beszélni kezdett és olyasmiket is elmondott, amiért rövid úton hadbírótság elé állíthatták volna. A háború előtt leningrádi egyetemen tanított a tiszt és jól beszélt németül.

Közben két katonalány ment át a konyhán, egyenesre szabott, térdig érő szoknyájuk felett feszes zubbony, erős lábukon puha, rövidszárú csizma. Nevetgélésük hallatszott ki, míg átöltöztek. Röpülő ujjú, virágos selyemruhában és magassarkú cipőben jöttek elő, vastagon kifestve, bódító kölnifelhőbe burkolva, ami úgy úszott utánuk, mint egy nyúlós slepp.

– Ezek azért álltak be katonának, mert otthon ennivalójuk se volt. Arany élet ez nekik, mindegyiknek van magasrangú tiszt pártfogója. Ha vége lesz a háborúnak, otthon megint a kecskével, disznóval laknak majd együtt a faházban – mondta a lányok mögött becsukódó ajtót nézve a tanár, közben boldogan mozgatta felfrissült lábujjait a borbély ölébe terített törölközőn.

Megkérdezte, mi baja van a kislány lábának, és amikor végeztek, azzal búcsúzott, hogy visszajön érte, mert van nagy tudású orvosprofesszor barátja, aki az övénél rosszabb lábakat is megoperált... Még jó, hogy akkor nem

értette Ágneske, hogy mit mond, mert akkor biztosan nem mosolygott volna vissza rá a búcsúsimogatásakor átadott csokiért.

Tanácsot is adott, hogy amikor nekik tovább kell majd állniuk, ne maradjanak a lakásban, mert nem minden parancsnok tud a civil lakosokra így vigyázni, mint ők.

Hamarosan csomagoltak is, és Mariska lélekszakadva rohant be Patakiékhoz, hogy megtalálhatták az egyik rejteket, mert az evőeszközös dobozukat látta befelé gyömöszölni egy hátzsidóba.

Károly szaladt a parancsnokhoz, hátha visszakaphatja, mintha azt a csekélyke vagyontárgyat lényeges lett volna megmenteni...

Aztán bánta is már, mert a tiszt felsorakoztatta a katonákat, lábukhoz tett csomaggal. Mariskát odaparancsolta a fodrász mellé, hogy az mutassa meg, melyik tette el a készletet, és a motozáskor melyik zsákból kerülhet elő. Ha valóban ott bújjik az érték, a tolvajt azonnal, ott lövi le.

Egyik ruszkiban és zsákmányban se voltak már hajlandók felismerni a tolvajt és a kérdéses díszdobozt, se a megszeppent Mariska, se Károly.

Ezt Alexander búcsúzóul megköszönte, megveregetve új barátja vállát, mint a ló farát szokás és hálából kezébe nyomott egy ezüst evő- meg két teáskanalat, aminek olyan nyele volt, mint egy kis hegedű, benne cizellált monogram. Mellé adott egy hasas, ibolyamintás finom porcelánbögrét.

– Harasó lenni tovaris, tedd el és gondolni Alexander. Druga.

Károly az egész szituációra emlékezni akart talán örökre. Ezután az ő terítéke nem nélkülözhetette sem azt a kanalat, sem a bögrét, de nem igazán a barátság szimbólumaként.

*

Aztán amikor az utolsó, már megismert, védelmet biztosító ruszki parancsnokot is felpakolták egy teherautóra, januárban egy nagy, német támadás után a falusiak jobbnak látták elmenekülni a tűzvonalban lévő utcákból. Ekkor rövid időre elszakadt egymástól a két család.

– Most hová megyünk, Karcsi? – nézett Aranka hideglelősen a férjére, miközben összekapkodott néhány szükséges holmit.

– A Kálvária déli oldalán, a pinceputri-soron viszonylag „szélárnyéka” van a golyóknak. Oda viszlek benneteket... Legszívesebben soha nem is jönnék ide vissza...

– Ahogy összemocskolták az otthonunkat, én se...– volt a kiábrándult válasz, és annyi csomaggal, amennyit a gyerekeken kívül elbírtak, felkerekedtek.

Ott találtak menedéket, ahol a sárgaföldbe vájt putrik népe élt. Akkor nem maradt idő arról medítni, hogy az – mint lakás – biztonságos, vagy nem. A frontvonalnál jobbnak ítéltetett... Földre szórt szalmán, sorban feküdtek a bezsúfolódott emberek, válogatás nélkül.

Ott egy hét alatt megtanulta Ágneske, senkivel nem szabad összedugnia a fejét, de ha mégis túl közel került hozzá valaki, akkor hogyan kell megölni az esetleg beszerzett albérlőt, a tetűt.

Az ütemesen zizzenő szalmára figyeltek fel. Az alkalmi fekhelyre merőlegesen elhelyezett, gömbölyűre vájt teknőbe fektetett Öcsi – a lábával így anélkül tudta ringatni anyja, hogy a szűk helyből ki kellett volna kászálódnia – ide-oda tekergette a buksiját. Zseblámpával nézte meg Aranka, hogy mitől nyugtalan a kicsi álma.

– Ó, te szegény gyerekem! – rémült meg. A pihés hajacskából hatalmas bogár hátsója meredt felfelé. A háziak felháborodva közölték, hogy ők tiszták, de mivel hamarosan vakarózni voltak kénytelenek ők is, hát Bertók néni – a háziasszony – nem tűrhette ezt. Kizavarta átmeneti lakóit a putri elé és egyenként hívott be mindenkit egy vizitálásra. Rögtön ki is derült, kitől ered a hivatlan vérszívó had. Csakhogy a tetűgazdát elkülöníteni a teljes eltávolításával volt csak lehetséges.

– Mi a fene! Már itt is az urak dirigálnak? – csapott az hatalmas patáliát, mégis a többségé lett az utolsó szó.

– Befogadtalak, bár tuggyuk, hunnan gyütté. Ha a tisztaság úri dolog, akkor igenis azok vagyunk! Ami a te hajadba van, az nem tennap lett. Mivel van hová menned, mennyi, kívül tágasabb! – szólt a kegyetlen kiutasítás.

Később mentegette magát a ház asszonya:

– A szoknya korca is feketülni a bogártul, éppen ahhiányzik még minékünk!

*

Pár hét, ide-oda költözés következett a kis Pataki családnak, néhány napig nagyszülőikkel is együtt bujkáltak.

Ilikét úgy beöltöztették, hogy Ágneske elsőre fel se ismerte nagynénjét, aztán meg rémülten kérdezte, miért nem mosakszik meg, csupa korom az arca, olyan, mint egy öregasszonynak öltözött kéményseprő, abban a szakadt, piszkos ruhában. De aztán figyelni kezdte a többi rongyos nőt és magától is rájött, hogy a hamuból kent álarc és a rongyok, épp olyan „búvóhelyek” mint a szekrény mögötti üreg, ahová a legszebb lányokat dugták. Azok ketten csak pár percre jöttek elő, és a legkisebb mozgolódásra már tűntek is el a hirtelenjében vájt, szűk lyukban.

– Zdrasztvujtye! – állított be egy pufajkás legényke. Pataki mama ugrott és rémülten nyugtatgatni kezdte:

– Azonnal fiam, itt volt még az előbb a rossz tutyim, megkeresem, de tudnám, minek az neked...– és úgy fordult, hogy takarásában ne vegye észre a katona, hogy a legrosszabb tutyi Ili lábán van.

– Mama! A katona csak köszönt, nem kell neki a maga tutyija! – sietett Karcsi a megnyugtatóssal, mielőtt nagyobb baj történik. Senki sem mert nevetni, mert már hallottak a pár házzal arrébb történt lövöldözésről, ami egy ártatlan félreértés miatt kezdődött.

A még mozogni tudókat szedték össze és elhajtották lövészárkot ásni. Köztük volt egy lányka is, aki kihasználta az első, adandó alkalmat és – ahogy az őr félrefordult – hazaszökött, mert az előbb túlságosan nézegette őt. A katona utána eredt, ám a putrik között elveszítette a nyomát. Hát bement az első, nyitott ajtón és számon kérte az eltűnt lányt. Egy idősebb asszony, hogy az ott bújtatott lányokat védje, elfújta a mécseset, mire a hirtelen lett sötétben a katona lövöldözni kezdett. Az asszonyt találta el, de csak megsebesítette az arcát a szája közelében. Mégis nagy volt a baj, hiszen a falu orvosa isten tudja, hol bujkált. Hamarjában valami kemény tárgyat haraptattak meg vele, nehogy összenőjön a szája, azzal bekötözték, majd napok múlva, egy rossz ló vonta kocsival tudták Tamásiba orvoshoz vinni, aki megoperálta. Életben maradt, de örök nyomát hordta ennek a kalandnak a Mári néni arca. Órangyala tudta, most olyan kicsiségnek, mint a higiénia, nem szabad fontosnak lenni...

Néhány emberrel együtt Károlyt is elvitték árkolni. Már a második nap is felvirradt, de még mindig nem tértek vissza.

– Pedig jó gyerek volt ez a Karcsi, ugye Pataki úr? – kérdezte egy idős bácsi. Szájából hosszú szárú pipa lógott, rég szőrét vesztett „*miskabácsi sapkája*” alatt nagyokat bólogatott. Az apa csak némán felállt, eltűnt az udvar felé, de menyé felcsattant:

– Jaj, el ne temessék már, hiszen a többiek se jöttek még vissza, mindenkit nem lőhettek le! – aztán felkapta kislányát az ölébe és úgy szorította magához, hogy szinte fájtnak neki.

– Szépen süt a nap. Menjünk ki egy kicsit a gyerekekkel ebből a lyukból –, akarta másra terelni a szót a nagymama. Ekkor jött vissza nagyapa.

– Az udvarra ne vigyék a kicsiket, mert ilyenkor jár erre repülő, még idelőnek rátok. Legfeljebb a féltető alá...

Oda telepedtek ki. A konyhának használt építmény világosabb, tágasabb volt, mint a putri. A sarokban, rakott „*sparbelten*” főztek az asszonyok. Az üvegezett ajtótól jobbra-balra ablakon láthattak ki, le a napsütötte völgyre. Az

ott kanyargó úton teherautó döcögött. A távolabbi domb mögül hirtelen repülő tűnt fel az égen és valami furcsa ropogás hallatszott. Nagyapa a karján Öcsivel épp, hogy a széket érte el egyik kezével, amin Ágneske ült. Azt ledöntötte és úgy hasalt le mellé, hogy zuhantában elkapta, és testével mindkét unokát takarta, míg a gépzaj elviselhetetlenül felerősödött, majd elhalkult. A plafon nélküli tetőn és a kőpadlón pattogott valami körülöttük. Az üveg- és cserépdarabok mellett ismeretlen, apró, idegen tárgyak gurultak...

Kis karcolásokkal megúszták.

Már esteledett. Anyjuk tisztába tette Öcsit, de az attól sem csenedesedett el, egyre tejiért nyöszörgött. Nyakából a hosszú sálat gyors, ügyes mozdulatokkal a haja alá emelte Aranka, homloka felett kétszer megcsavarta, majd a tarkójánál – egész haját belefogva – szorosan alágyúrta. Anyósa ijedten figyelt fel a „turbán” készítésre.

– Készülsz valahová?

– Én leszaladok a faluba, tejet kell szereznem – magyarázta a fiatal nő.

– Megőrültél? Karcsi már ottmaradt. Te is meg akarod ötletni magad? – jajgatott a mama.

– Visszajön, ne tessék félni, én is visszajövök, de ezek a gyerekek nem halhatnak éhen. Ha maradt még tehén a faluban, azt meg kellett fejni, valahol biztosan adnak tejet. – Felkapott egy köcsögöt és elindult a korán jött estében a kijárási tilalom előtt.

Nagyon sokáig nem történt semmi. A kisfiú álomba sírta magát nagyanyja karjában.

– Elkísérhetted volna papa! – tűnődött, miközben a kinti szürkület estébe fordulását bámulta.

– Ne zsörtölődjék ténsasszony – jött az öregember szava a sötét sarokból. – A’ jobb lenne, ha kettejük marad ott?

– Maga meg ne káromggyon má öregapám! Inkább szót se szójjon! – intette asszony-unokája, aki eddig csendben tett-vett.

És akkor megnyikkant a kisajtó. Ziláltan állt a gyenge méceses fénykörében a fiatalasszony, de kezében a tele köcsög, egy kendővel lekötve.

– Itt van a tej.

– Nem ért baj, kislányom? – sírta el magát Mariska mama.

– Nem. A fülem mellett néha füttyült valami, aztán a Gosztola bácsi berántott a kapun...Először vissza akart zavarni, de mondtam, hogy én tej nélkül nem jövök el... akkor a kertek alatt elkísért. Csöre néni meg azt mondta, hogy ott várjam meg a reggelt – hadarta furcsán, miközben a lábast a tejjel kissé lötyögtetve a platnira tette...

Amikor a kislány felébredt, apu ott aludt mellette a szalmán. Halálosan kimerülten ért „haza”, de azzal a hírrel, hogy találkozott Pláviccsal.

– Azt mondta, újra feltűnt Alexander, beszéltek is vele. Zsótér is előkerült. Szerinte visszamehetnének mi is. Ott a parancsnokság a Nemes házban, meg talán már nem is lőnek annyira...

Másnap reggel megint felkerekedtek...

*

Az új orosz csapatoktól féltve a nőket, abban állapodtak meg Nemesékkal, hogy a 4x4 méteres mosókonyhájukat elfoglalhatja a két család.

Az alatt a két hét alatt – amíg ott éltek – Ágneske végre, újra hallotta nevetni is az anyját. Cukorrépát reszeltek, mákot daráltak és Mariskával meg Margittal rétest nyújtottak az arra nemigen alkalmas nulláslisztből. Szakadt, ellenállt, de hasonlított a süteményre. Csak szokatlan – egy kicsit földízű – volt a répától, de mohón estek neki a hadirétesnek. Magda néni meg prószát süített kukoricalisztből és annak a lepénynek édeskés, finom ízét még sok évtized után is érezni véli a felnőtt Ágnes.

Éjszaka szalmát szórtak a mosókonyha kövére és azon aludtak sorban a nők, Magda néni, Aranka, mellette Ágneske, aztán Mariska és Margit. A kicsik megint fateknőbe kerültek a lábak közelébe, a férfiak az ajtó elé szorulva, de ott legalább őrködve alhattak.

Dr. Sommer

Falat bontottak és előkerültek a lesütött oldalassal teli tepsik, a csendőrrőrsről átmentett, ötliteres üvegekbe elrakott, gusztusos savanyú paprikák, amik közt színesek is voltak, zöldesek és pirosodók. Csak úgy kínálta magát mind, és naponta friss kenyér is jutott hozzá, mert a három férfinak üzemeltetnie kellett a kemencét. Ez volt az ára – és egyben haszna –, hogy a szovjet

katonáktól ott kapott menedéket a két család. Kiszolgáltatva, de a továbbélés hitév el, amikor még remény se látszott.

Az egyik nagy falatozás kellős közepén a visszakövetelt és bujkálásából előkerült Sommer doktor bácsi állított be a népes mosókonyhába. Megkérdezte, van e még szódabikarbónája Károlynak, mert ő most talált a felforgatott rendelőjében néhányat, és kitette táskájából a kicsi, kocka alakú, fehér márványpapíros csomagokat, amiket olyan jól ismert a kislány.

– Higgyék el, jobb ez, mint a gettó...– nyugtatta a helyben is menekülteket, miközben elfogadta a kedves invitálást és kanyarított egy jóízű falatot a kézbefogott puha kenyérből és oldalasból.

Ez az összezártság nem csak a két – addig teljesen különböző életvitelű – családot hozta még közelebb egymáshoz, hanem a fiatal, szép Mariskát és a nyilvánvalóan fülig szerelmes Lózeret is. Ezt vagy nem látta, vagy nem akarta akkor tudomásul venni senki.

*

Az elvonuló csapat katonái hátrahagytak egy halom, bőrszerű, vastag orosz inget. Ez az állag a koszból is adódott, de hamar felfedezték az asszonyok, hogy azoknak nem a rengeteg ruhatetű az egyetlen ismérvük. Elnyűhetetlennek látszó anyagból varrták őket.

Lózer találta ki, hogy a kert végében el kell ásni mindet úgy, hogy egy-két csücsök kilógjon a földből. Senki nem hitte, hogy azon tényleg kimászik az undorító siserehad, de azért elásták az ingeket.

Aztán amikor vége elvonult a háború és ott állt a nép kifosztva, rongyosan, akkor megnézték, mit rejt a föld. A mellén oldalt gombolódó, vagy kötökkel zárható, bő ruhadarabokat valóban elhagyták a tetvek. A nők aztán hamulúgot készítettek, áztatták, kifőzték és festették, Isten tudja milyen színezővel. Sötétbarna és bordó festéket kaptak egy asszonytól, aki annakidején azt tudta felhalmozni a kiárusított boltból.

Kisnadrágot, mellénykét varrtak abból a ruháikat kinövő aprónépek, a háború viharában hazavergődött Pataki nővérek. Inkább a cérna kopott ki belőle, de az anyag soha el nem vásott, ki nem szakadt. Készült belőle a nőknek egyenes szoknya, a férfiaknak zubbony, amit „lemberdzseknek” hívtak.

A túlélést is tanulni lehet, a kényszer pedig találékonnyá teszi az élni akarókat.

III. rész

Amit a vihar lerombolt...

Még hűvösek voltak a reggelek, de nem csupán amiatt indult frissen a nap. Nem szűnhettek meg takarítani a lányok-asszonyok, minden reggel kihordták az ágyneműt a napra, szellőzni. Kiszellőztetni a borzalmak, a rosszlelkű, hívatlan vendégek után.

– Meszeljétek ki a kisszobát is, hogy mire Gyuri visszagyün, ne érezze ott se a háború nyomát.

Aranka úgy érezte, az idegenek szagát soha nem lehet kiűzni a lakásból. A kiásott ruhaneműből pedig kimosva, vasalva is csak sokára párolgott ki a dohos földszag. Ráadásul mosószereket nem is lehetett kapni.

– Magda néni, maga tud szappant főzni?

– Tunnék én angyalom, de ahó szóda is kőne. Aptya má keresett, égértek is néki lúgkűjet, ha lesz, szólok magának is.

Így tanult meg Aranka szappant főzni a földben megavasodott disznóhúsból, zsiradékból és maró lúgkőből. Az udvari katlanban főzték, kavargatták a szürke, gusztustalan pempőt. Amikor besűrűsödött, lécekből eszkábált, vászonnal kibélelt rekeszbe öntötték és a lecsorgó levét felfogták. Az volt a „szappanalja”, amivel előbb a fából készült konyhai eszközöket, kosarakat, székeket súrolták, majd a beszennyezett padlót olyan fehérre, mint a gyúródeszka a takaros konyhában.

Ágneske az egész műveletet nagy élvezettel nézte végig, mert a még puha, de már formálhatóra szilárdult masszát spárgával vágták egyforma kis kockákra. Szép piramist rakott belőle anyu a kamra polcán, és amikor kiszáradt, azzal mosta tisztára a ruhákat és őt is a padlóra tett mosóteknőben.

Naponta érkeztek idegen *csere-berélők*, akik élelemért a kis értékeiket hordták és árulták az ország távoleső zugai között.

Ha hozzájuk tévedtek be elsőnek, akkor Plávicsektől szaladt át valaki, hogy megnézze, mit hoztak felkínálni, ha azokhoz mentek előbb, akkor Aranka ment mustrálni a „választékot”. Olyasmit is *megvettek*, amire pillanatnyilag nem volt szükség, mert azt tovább lehetett adni, mindig akadt, aki nagyon is megörült neki.

– Jónapot! – köszönt be egy láthatóan jobb napokat is látott, városias asszony. – Ágyneműm van, mit tudnának adni érte?

– Milyen ágynemű? – kapott a szón a borbélyné, hisz nemrég vasalta ki a féltett, szép damaszt asztalneműt és az egy rend hófehér, horgolt-betétes ágyszövetet a kelengyéből, amik átvészelték az ostromot és ezeket sajnálta használni a mindennapokban.

– Végben hoztam többet is...– fordult ki a nő örömmel az utcán várakozó szekéréhez.

És a három fiatalasszony lelkiismeret-furdalását leküzdve hozta elő a kincset érő tábla szalonnákat, babot, lisztet.

Két és fél vég anyag cserélt gazdát Arankánál a dugdosott élelemmel. Fehér vászon, hajszálvékony csíkos finom kanavász, és rózsaszín nanszú ágyszövetnek valókat hagyott ott a házaló asszony. Az utóbbit megfizették Mariskával, gyermekcihák készültek belőle és a maradékból tudtak varrni kisingeket, blúzokat, amit még ki is hímeztek, és húsvétkor abba öltöztették Öcsikét és Magduskát.

A jó üzletnek úgy megörült a városi nő, hogy megígérte, hoz ruhaanyagokat is hamarosan.

Egy verőfényes reggel arra ébredt Ágneske, hogy a verandán ketten teritnek és – teáskészlet híján – bögrékben párolog a *planta-tea* a régen látott halványrózsaszínű damaszt abroszon. Ragyogó szőkeességében ült ott egy addig soha nem látott nő, olyan anyja-korú, és fáradt, kopottságában is elegáns, finom mosolyú.

– Gyere, pesti rokonunk érkezett és hozott neked sok szép holmit...– ölelte ki az ágyából lánykáját Aranka.

Ha szépnak lehet nevezni a patent harisnyát... De volt ott lánykafehérnemű is, amiket a vendég lánya csak kinőtt. Akkor abból vidéken nagy hiány volt.

Ahogy az asztalt nézte az idegen nő, szeméből sóvárgás sugárzott.

– Irénkém otthon éhezik, kifordul a számból a falat...– sírta el magát. Aranka vigasztalta és mire rá tudta beszélni a reggelire, addigra már az a megegyezés is megszületett, hogy pár hétre vendégül látja a pesti kislányt.

A falu sok házában nyaraltattak addig alig ismert városi rokonyerekeket akkoriban.

A szép, szőke hölgy Pataki mama István nevű testvérének sógornője volt, a férje és Pista is, elesett a Donnál. Félárván maradt két kislány a nagy családban. Irénke már igencsak távoli rokon volt, de jól tudták, az éhező fővárosban a gyerekeket is legyengítette a nélkülözés. Rövid egyeztetés után a nagyjából helyreállított Pataki házba meghívták Pista kislányát, Károlyék pedig

unokahúgát, Irénkét. Az összes kinőtt, szép ruháját megörökölte Ágneske és a két fővárosi lányka pár hét múlva, feltáplálva került haza.

A másik emlékezetes csere-bere vásárlás ugyanattól a nőtől, amolyan háborús kényszerűségűre sikeredett. Matlaszét tudott csak hozni, hat méter sötétkék és öt méter piros alapon fehér pettyes, fényes anyagot. Hosszú egyezkedés után döntöttek úgy, hogy a kékből kijön két felnőtt ruha, legyen az Margité és Mariskáé. A pirosból pedig anyjáié mellett, még Ágneskének is lehet egy kis ruhája.

Még békebeli pongyolaanyagból készült tehát az első új – a kifosztott ruhatáruk helyébe lépő – holmijuk, az annyira várt békés hétköznapiakra.

A békébe történő átmenetet igazából nem is érzékelték boldognak. Annyi változott, hogy nem ágyúztak. Idegen biztosok ültek minden hivatalban. A boltok üresek voltak. Áruk helyett a rémhírek terjengtek, mint a fertőző betegség. A szovjet mintájú rendszertől rettegett a falú és olyan emberek kerültek elő a semmiből – vagy inkább az alvilágból, amit ők ellenállási mozgalomnak neveztek –, akik azelőtt a nincstelenek lenézett életét kényszerültek élni, most tele indulattal, az új világot hangoztatva fenyegetőztek, vezetői posztokat követeltek maguknak.

Tisztelt. Szaba. Elvtárs.
Tudatom véle, hogy holnap azaz Vasár nap Tamási
Laci ünnepi nap gyűlés lesz. és azok levél kísérettel
lesz. remélem hogy, te képviseltesd magadat
Délkelet felé. orára legyetek Tamási ban Szabó-
telepben. azáltalunk ki aztat földetünkön csak egyenlőre
hogyha. akarsz. forradalmi állapottat a vagy
szóval azt nevezni akkor csak meg kellé ki őket
Örökösödés 1945. V. 10. 19. én Szabótelep
Szabótelep
Tudós

Azok merészkedtek erre leghangosabban, akik a vak gyűlöleten kívül semmi tudással nem rendelkeztek, annál több forradalmi tapasztalattal. Élükön M.

István, akinek már igen rossz és régi kommunista híre volt, hiszen 1919-ben kétes szerepe után emigrált és a spanyol polgárháborúban, nemzetközi brigádokban harcolt, majd kijutott Amerikába is. A földosztó bizottságot is fenyegetéseivel befolyásolta, levelének ákom-bákomai önteltséggel és helyesírási hibákkal voltak tele.

A régi, termelői tudással rendelkező nagygazdák messziről figyelve a fejleményeket, inkább visszahúzódtak, sejtve, hogy a fenyegető hírű "kolhozrendszer" már nem az ő világuk lesz.

Amíg az ország felett az *Ideiglenes Kormány* próbált rendelkezni, addig a vidéket mérhetetlen szegénység és káosz uralta. A pénz rohamosan értéktelenedett, ügyeskedés nélkül nem lehetett beszerezni semmit.

Ezt, a rendnek nem nevezhető állapotot használhatta ki Plávics papa. Míg szívük mélyén jól elásva ott bujkált a rettegett igazság, önmaguk előtt se vallották be igazán, hogy Gyuri soha többé nem jöhet vissza, várták, reméltek...

A pékségnek pedig be kellett indulnia, mert a kenyér az élet. A két lány mellé beállt a papa, és olyan kenyeret sütöttek, hogy le a kalappal! Zsótér ott lakott a kiskamrában és mindenés volt.

*

Az előjárósághoz Gyuri bácsi ment be.

– Ha én – az aptya – nem lennék itt, akkor is ott van a kiskorú gyereke, akit megillet a fiam joga! Vegyék el tüle, ha tuggyák! Én magamtú senki emberfiának oda nem adom a sütődét. A falu meg nem maradhat kenyér nélkü, ezt maguk is tuggyák! – ütött az asztalra a vakmerő szó, amit az ököl azért mégsem mert volna megtenni...

Érvei ellen – úgy látszik – nem lehetett apelláta, a törvényt úgy értelmezték, ahogyan csak ki lehetett facsarni. Hát facsarták és mindenki jól járt.

Mindenki?

Egy nap az öregek nem voltak otthon. Lózer egy távolról hangzó, de félre nem érthető hangra lett figyelmes. Elindult a kihalt lakásban megkeresni a hang forrását.

A lefüggönyözött szobában Mariska az asztal fölé – egy fényképet átölelő karjaira – borult, egész testét zokogás rázta. Gyuri dacos szája nem vigasztalta, átható papírszeme csak némán tűrte a ráomló könnyeket.

A férfi csendesen megállt mögötte. Keze elindult a rázkódó váll felé, de meg-megállt a levegőben. Végül mégis megérintette. Mint amikor apró

madárka száll le az ágra, könnyű súlya alig mozdít rajta, mégis határozottan áll meg ott...

Az érintés áramütésként hatott. A lány felugrott, fordultában csak felvillant a mögötte álló alak. Két, könnyektől maszatos karja már fonódott is annak nyaka köré.

Ott zokogott a férfi mellén a régen vágyott lény.

– Mariskám! – nyögte. Karjait előbb csak széttárta, majd bezárta, mint egy kalitka ajtaját. Úgy ölelte magához, hogy egy pillanatra eggyé vált a forró asszonytesttel.

Aztán eszmélt Mariska, hogy a biztos menedéknek érzett, erős karok valójában idegen ember karjai, akit ő nem akarhat. Kibontakozott.

– Menjen. Ezt nem szabad – törölgette az arcát, nem nézett fel. Nagyon józan lett.

– Miért nem szabad? Akit maga vár, az régen nem él már, vallja be végre magának!

– Nem tudom... nem tudom..., de most menjen innét...

– Megyek, de jegyezze meg, hogy nekem maga az életem része már és addig nem nyugszom, amíg ki nem szabadítom ebből a börtönből!

”Börtön”...– tűnődött el Mariska. A minap hallott néhány szót a papa szájából, ami pont ezt a meghatározást juttatta akkor az ő eszébe is.

– Meglássd lányom, arany életetek lesz itt, ha kialakul az új világ. Senki nem szóhat bele az életünkbe többet. Mink, az anyjukommal segítünk néked főneveeni, ezt a kis gyönyörűmet..., miha te is a mi gyerekünk lennéé...

Ki az a mink? Hát a papa már a Gyuri nélküli életet tervezi?... Így, hármásban akarja nevelni Magduskát? Vele meg mit tervez?... Hogy itt öregedjen meg mellettük? ... Mintha? Hát ő nem a gyerekük, az biztos. Csak Magduskát akarják ezek!

Kinézett a dagasztó helységbe. Zsótér már a lisztet öntötte fel a szitába. Izmos karjáról válláig csúszott fel a fehér ing rövid ujjja. Ez az ember szereti őt, tud róla mindent, és annak fogadja el, ami...

Visszament az asztalhoz, gyengéden itatgatta fel könnyeit a kedves arcról ott a képen.

– Gyere vissza Gyurka, mert én elveszek itt nélküled! – Aztán eltette az almárium fiókjába, lesimította a slingelt terítőt, öntudatlanul megigazította a kicsi Mária szobrocskát meg két, leborított vásári bögrét, sóhajtott egy nagyot és ment ő is a dolgára. Mert dolga az volt mindig, volt bőven. Mint cseléd korában, de akkor kapott fizetést! Itt meg: – mintha..., – „miba”...

*

A borbély arra lett figyelmes, hogy Katnitsék egy ideje nem fogadják a köszönését. Próbálta időben elhelyezni ezt a pálfordulást és valahogy akkorra esett a számítása, miután az elásott hordókat napvilágra segítették. Nem értette, de nem is sokat töprengett ezen, volt más gondja.

Amikor kiástak mindent a rejtekből, Viktor hiába nézett utána, hiába kutakodott, úgy tűnt, egy kis 20 literes rumoshordó hiányzik.

– Ejnye, ezt megfújta a szomszéd. – Dühöngött magában, de bizonyítéka nem volt, hát mást nem tehetett, mint feltűnően ridegen bánt a segítővel és várta az alkalmat, hogy majdcsak lesz módja lecsapni a tolvajra.

Hanem az igencsak figyelmessé tette a kocsmárost, hogy a söntésben megjelölt üvegekből nem hibázik itóka, Kálmus mégis egyre többet szunyókál. Minden ebéd után kijelenti:

– Akkor én most megyek egyet aludni a körtefa alá. – Ott talált rá nap-mint nap, késő délután.

– Hé, te hétalvó! – rázta meg a vállát az apja és gyanús illat csapta meg az orrát a felriadó felől. Besietett az ivóba, leemelte a titkos jelzésű rumosüveget, de abban soha nem látta lejjebb az italt egy kortynyival sem, mint amennyit eladott belőle.

Már derengett valami az öreg fejében, csak azért értetlenkedett még, hogy a pincekulcs az ő zsebében, az ital az üveg jelenél, akkor honnét a rum gőze a fia fejében!?

Egy délután, az udvaron átmenő kocsmáros megtorpant. Távolabbról hozta a szél az ismerős, furcsa hangokat, mintha nem a kert felől jönne... Viktor elindult a hang irányába.

A körtefa alatt nem volt senki, de odébb az úton feküdt a hosszú létra – aminek a helye a pajta falánál lett volna – és amellet húzta a lóbórt Kálmánka. Ahogy föléje hajolt az apja, épp kifelé fújta a rumtól erjedő levegőt, közben édesdeden mosolyodott el, szája csücskén fényes csepp jelent meg a szép álm igazolására.

– No, a teremtésit neki, ezt megfogom! – Akkor otthagya, sejtette már a létra szerepét, de nem tudta, hová mászhat rajta a fia.

Csak estefelé és kicsit bicegve került elő a gyerek, de nem panaszkodott, egy hang nem sok, annyit se.

Másnap, ahogy a finom ebéd nyomát eltörölte Kálmus az orra alól, felállt, hogy titokzatos útjára induljon. Ekkor nem várta meg Viktor, hogy majd alkonyatkor kerüljön elő, kialudva a gazdag ebédet meg a rumgőzt, hanem azon nyomban utána eredt, óvatosan, macskát megszégyenítő léptekkel.

Kálmus egyenesen a létráért ment, azt a szénapadláshoz cipelte, szépen nekitámasztotta, aztán tőle szokatlan fürgeséggel mászott fel rajta. Onnét a magasból lenézett, megvakarta a kobakját, majd nagy nyögések kíséretében kezdte felhúzni maga után az árulkodni képes lajtorját.

– Híjnye, ez meg épp ott készül valamire! – Már nem annyira csudálkozott Viktor, a fejében tisztuló derengéssel várt csendben. Sokáig nem történt semmi, míg éktelen horkolás nem hangzott fentről. A szemközi fára is felmászott, de onnét semmit nem lehetett látni. Leült a fa alá.

Egy jó óra is eltelhetett, nagyon fárasztotta a várakozás, de nem tágított. Egyszer csak zizegett a szalma és megjelent fent a létra vége, csúszott lefelé, míg talajt nem fogott. Kálmán hasmánt óvatoskodva lekászálódott rajta, majd gondosan lefektette helyére a falhoz és elindult a ház felé.

Viktor felmászott a padlásra, ugyanazon az úton, mint a fia és kotorászni kezdett a szénában. Amikor koppant valami, akkor lehuppant a kerekebbik felére. A gyanú beigazolódva kuncogott a félhomályban.

– Ehhez bezzeg nagy esze volt! – motyogta még mindig hitetlenkedve és ült ott egy darabig, aztán amikor kigondolta mi a teendő, visszakortorta a szénát a domborodó rejtett kincsré és lemászott. Amíg a lajtorját a helyére cipelte megbotlott ő is a bakháton és majdnem elvágódott, azt is kiokoskodta, miért feküdhett az tegnap keresztben az úton a Kálmussal olyan nagy megértésben. Aha! Akkor részegen Kálmán eleshetett és ott, rögtön el is aludt, a terhét elejtve. Ma aztán fönn akarta kialudni magát, de azt semmiképp nem szeretne volna, hogy valaki utána másszon, vagy elvigye onnét a létrát. Hitetlenkedve csóválta a fejét még akkor is, amíg beballagott. Másnap aztán, ebéd előtt félrevonta a menyét.

– Ha megettük a levest, én kimegyek, mintha szólított volna valaki, te meg gyere utánam.

– Minek? – nézett az nagyot.

– Kimegyünk a pajtához, én felmászok a padlásra, te meg visszateszed a létrát a fal aljába.

– Akkor nem tud lemászni, ki elül akar ott elbújni? – ámult Margit, de aztán esett csak le az álla, amikor az apósa így folytatta:

– Ne sokat kérdezz, majd megérted, de megvan az eltűnt rum. Meg aztán nem is olyan hülye ez a Kálmus gyerek, mint hiszed!

Amikor a létrát visszatette Margit a helyére, még fentről leszólt Katnits:

– Mondd meg bent, hogy nem vagyok éhes, a főzeléket eltehetitek vacsorára.

Hamarosan zörgött a létra, mászott fel a rumra szomjas fiú és eszébe se jutott a homályban körülnézni. Szuszogva nyúlt fel a gerenda mögé szúrt szalmaszálért és amikor a hordó akonája helyére akarta dugni, hogy szívjon egy jóleső nagyot a finom nedűből, a lába földre – azaz szénába – gyökerezett. Erős marok ragadta meg a lopó kezét.

– Csak azt áruld el fiam, hogyan hoztad fel ide?

Később a fia furfangjával okvetlenül el akart dicsekedni, hát elmesélte a borbélynak az egész históriát, de kicsit szégyenkezve tette hozzá:

– Mostmár ne haragudjon szomszéd, de én magát gyanúsítottam...

*

Az akadozó vasúti közlekedést gebékkal húzott kocsik, meg a régen bevált, két lábbal megtett gyaloglások helyettesítették. Egy nap Plávicsek hírt kaptak Nógrádból. Mariska édesanyja éhezik. Azonnal haza akart menni a lánya. Akkor elindult egy szekér, amivel nagylelkűen egy egész zsák kenyérlisztet küldött Plávicsek papá a „nászasszonyának”, de azt semmiképp nem engedhette, hogy Mariska otthagyja őket. Az unoka sorsáról nem is beszélve, hisz Magduska egyedül az övék...

*

Az esővíztartály mellett homokozót csináltak a két kicsinek. Ott szaladgáltak, építettek homokvárat és hosszan beszélgettek egymással, olyan nyelven, ami mások fülében halandzsának hangzott, de ők láthatóan jól értették egymást.

– Ápátta – mondogatta a kis Magduska és az bizony Árpádkát jelentett. Hogy mikor jött rá a kisfiú igazi nevére, az rejtély, de érthető, hogy könnyebb volt neki ezt kiejteni, mint azt, hogy Öcsi.

Néha lecsüccsellt és éktelenül hamisan énekelni kezdett:

– ”Bóti jette janna jotta...” – ki ne értené? – *Volt egyszer egy hadnagyocska...*

Amit az anyukája szájából olyan nagy átéléssel – egyre szomorúbban, végül reményvesztetten –, olyan sokszor hallott énekelni.

A Vöröskereszthez megírták a sokadik levelet és végre jött egy válasz, aminek körülbelül ez volt a tartalma:

„Sajnálattal közöljük, hogy fiuk hollétéről nem sikerült adatot beszerezni, az eltűntek listáján tartjuk nyilván. Amennyiben kutatásunk sikerrel jár, az új információt azonnal közöljük. Addig is fogadják együttérzésünket.”

Nem és nem! Ezt nem lehetett elfogadni. Amíg ki nem mondják, addig nem hihetik el..., nem, nem hallhatott meg! Ha mondogatták is ezt, már egyre fogyott a hitük...

– Gyilkos háború!! Mindenkit megöl, nem csak a harcoló katonákat... –
sírta el magát a fiatal szomszédasszony is.

Mariska vállán nyugodott a pékség minden gondja és a ház körüli munkák nagy része.

Margit is rengeteget dolgozott, mert két helyen is helyt kellett állnia, de éppen azért akarta Zsótér munkáját is megtartani Plávics, hogy tehermentesíthesse a lányokat. A kamrát úgy rendezték be az Őrsről áthordott konyhabútorral, hogy ott lakhasson a legény. A berendezéshez tartozó ágy régen a parancsnokné kis cselédjének fekhelye lehetett.

Lassan kezdett állandósulni minden. A felszín sima volt, mint az állóvíz, de lenn a mélyben szunnyadó indulatok lapultak, mint hínár, amibe belegabalyodik az arra tévedt láb.

Vasárnap délután a mindennapos két-két szódásüveggel kezeiben ballagott az öreg végig a rézsútos járdán. Nem értette Ágneske, miért néznek össze aggódva a szülei. Csend volt, az udvar és gang üres. Gyuri bácsi furcsának találta, hogy csukva van Zsótér kamrájának ajtaja, hisz azt nappal nyitva szokták hagyni, hogy rajta friss levegő járhasson ki-be és a makacs kamraszag egyszer végre elpárologjon. Letett két üveget az ajtó mellé és benyitott.

A zsanér nyikordult, majd robbanásszerű hang mellett egy hatalmas káromkodás harsant. A másik kezében maradt, két szódásüveget bevágta a kamra téglával kirakott padlójára, az egyik felrobbant. Mariska ziláltan futott ki mellette, az öreg pedig a sapkáját is földhöz vágva ordította:

– A bűdös ribanc! A hálátlan bűdös k...! Hát ezér fogadtunk be?...Hát, persze! Cseléd a cseléddee! – utána üvöltött. – De most fogod a motyódat, le is út, föl is út!

Két irányból futott a két asszony, Magda néni a sparhelt, Margit a kapu felől.

A másik lakás előtt kint ült a szomszédcsalád, Ágneske riadtan látta, ahogy anyja csendesesen kulcsolja össze a kezeit:

– Ezt előre meg lehetett volna jósolni. Csak meg ne ölje őket!

A szóváltás életre-halálra komolynak hangzott a két férfi között, de Aranka bénultan ült a gangon, elfelejtette beküldeni a kislányt is.

– Feleségül fogom venni, szeretem – emelte fel hangját Zsótér.

– Ahhó minékünk is lesz szavunk. De takaroggy innend, színedet se lássam!

Gyuri bácsi elé állt a fiatalember, fölé magasodott, mint a szikla.

– Én innét nem megyek egyedül. Őket is viszem.

– Kicsodákat teel? A szeretődöt, azt viheted. De csupaszon, ahugyan gyütt. Meg osztán egyedű!

Felkapott egy gereblyét, amit az ajtó mellé támasztott valaki.

– Ezzee ütlek agyon, ha ki nem takarodsz. Fő is jelenthetlek, vóna mér!

– Jól van, elmegyek. Csak egy szót beszélhesek még Mariskával. – Nézett vele farkasszemet Zsótér, kicsavarta az öreg kezéből a gereblyét és elhajította jó messzire.

– Azzaa majd, ha én is úgy gondolom – erősködött még Gyuri bácsi. – Azzaa nekem is van még szavam! – tette hozzá már halkabban, inkább sziszegve a dühtől.

– Ha bántani merészeli, én magát megölöm!

– Ne fédd, nem bántom. Nem mocskulom be a kezemet vélle! – Farkasszemet nézett a legénnyel, aztán mint akinek hirtelen feldereng valami, otthagya, befordult a lakásba.

Zsótér kis idő múlva beszólt a borbélyüzletbe:

– Isten velük, mondják meg Mariskának, hogy hamarosan visszajövök érte.

Még nem volt világos, hogy mi következhet. Mariska csomagolt lázasan, aztán Magduskát kezdte öltöztetni.

– Mire készűsz te? Azt mán nem! Innet a gyereket ki nem viszed. Azt te nem neveeheted! Még mit nem! Azzaa mi számolunk be a gyerekünknek. Meg azzaa is, hogy tuttuk mink előre, hogy a cseléd nem feleségnek való.

– Gyurit hagyja ki ebből a papa! A kislányom... – bátortalan, kétségbeesett kiáltása pofontól némult el.

– Papa? Neked többet nem vagyok senkid, de neked sincs senkid, se gyereked se más, többet soha! Ez a legény is elszelelt!

Mariska kiszaladt a kapuig. Ott megtorpant. Zsótér már sehol sem volt és ő szégyellt volna futni utána. Olyan sok megaláztatás érte mostanában...

Visszaballagott és leroskadt a gangon a kisszékre. Bentről kihallatszott a család vitája.

– Nem kűdheted ee így aptya! Mi lesz velünk? Mink egyedű nem tuggyuk csinyáni... Megbotlott, eecsvarták a fejit, de az eement, ez meg itt marad. Gondúd meg, ha eezavarod, eeveszik tülünk a pékséget... tán még Magduskámat is!

Mariska csendesen sírni kezdett.

„Pékség, pékség! Gyurikám, hát ennek sohase lesz vége?”

Kijött hozzá a sógornője és együttérzés helyett megszállta valami kegyetlen káröröm.

– Most edd meg, amit főzté! Köllött neked a bátyám helett ez?!

– Margit! Három éve nincs hír róla! Ha élne, már itthon lenne! Gyuri meghalt!

Ahogy kimondta, végigborzongott egész testében. Ő mondta ki...? Ki tudta mondani.

– Meg-e? Aztán mostmá szabad is a vásár? – Margit szeme kegyetlen hidegséget lövellt. – Hálátlan vagy, tudod-e? Még az anyádat is mink etettyük!

A „testvérke” eltűnt, már a kemény asszonyi sors áldozata nézett szembe vádlón, gyűlölködve egy másik asszonnyal, aki képesnek látszott átlépni az árnyékán és új életet kezdeni a romokon.

Egy-két nap telt el, rettenetes veszekedésekkel. Zsarolták az anyát és hitték, hogy elvehetik tőle a gyermekét, mert ők az elvesztett fiúk helyét akarták vele betölteni.

– Mit képzete? Zsótért soha többet nem látod. Ha rendesen dógozol, jól viseled magad, itt maradhatsz, de eztán az lesz, amit mink akarunk...

Nemsokára beállított ő is a mindig megértő szomszéd házaspárhoz:

– Én elmegyek. Nem viszek el semmit, csak váltóruhát. Magduskámnak mondják meg, hogy nagyon szeretem és visszajövök érte, de előbb legyen biztos otthon, amiben élhetünk. Ezek addig szerethetik, tudom, mindent megtesznek érte. De én már nem bírom tovább a mindennapos mocskolódásukat meg ezt a cselédeletet.

Kis bőrröndjével, gyalog indult a fürgedi állomásra, hogy elkapjon egy vonatot, ami hazaviszi ismét oda, ahonnét egy szebb jövő reményével jött el, újra és újra.

Ha a boldogság ilyen makacsul fut előle, lesz-e még ereje tovább kergetni?

A Per

A vonatok nem menetrend szerint jártak, az üveg nélküli ablakokon huzat söpört ki-be és olyan zsúfoltak voltak a vagonok, mint a gyufásdobozok. De a nép utazni kényszerült, mert a városiak élelmet, a vidékiek közszükségleti cikkeket nem tudtak beszerezni másképp, csak csere-berélve, ami nagyon hamar feketézésbe torkollott. Aranyat ért a petróleum, a melasz, a zsír és a liszt, de azokat nem árulták boltokban, hanem az előállító helyeken voltak (ha voltak) fellelhetőek és a feketézők házaltak velük.

Hát, nem válogatott az utas, utazott bármilyen tehervonaton is, csak guruljon, lehetőleg amerre neki kell, és ha a kocsik belseje megtelt, akkor az emberfia-lánya felmászott a vagonok tetejére, és utazott a süvöltő széllel.

Mariska két nap alatt vergődött haza. Lelkében a kimerültség a haraggal, kétségbeeséssel és a tanácstalansággal vegyesen kavargott. Útközben nem volt nyugodt ideje, hogy átgondolja, mi is történik velük, csak kifosztottnak érezte magát. Azt tudta, hogy nagy igazságtalanság az, aminek áldozatai, de azt nem, hogy kinek, minek róhatná fel mindezt.

Gyurira gondolt és arra, hogy érte mindent ugyanúgy tenne meg ismét. Gyuriért, aki már Magduskában él tovább... Vajon mit tanácsolna most?... Ha élne!

Ahogy belépett a kisajtón, szemét a füle vezette a már távolról is hallható kopácsolás irányába. A szülői ház tetején lovagló ülésben Zsótér igyekezett egy szegőlécet felerősíteni...

– Gondoltam, ha beköltözünk, nem viheti el a szél fejünk fölül a tetőt...– kiáltott le vígan és sietve kereste meg lába a felakasztott létra fokát.

Szeptemberben csendben megesküdtek. Aztán indultak a kislányért, hitték, hogy már nem tagadhatják meg őt a szülőanyjától...

*

– Egyé kis virágom, angyalosom! – könyörgött Magda néni és vádoló pillantásokat lövellt szeme élete párjára a keszkenő alól, aminek kibontott két csücskét néha feldobta a feje tetejére. Akarta is viselni, meg nem is, hiába melegítette nagyon, megszokta, meg hát nem is volt illendő anélkül lenni egy éltes asszonyságnak.

– Ha nem kergeted el a világba azt a lányt, ez az ártatlan is enne rendesen – sugallta némán, miközben unokája összeszorította a kicsi száját, sőt még el is lökte az ételt kínáló kezét.

Aranka a hokedlit terítette meg Öcsinek, mert a kisszéken ülve már ügyesen kanalazott, jó étvággal tüntetve el mindent, amit elé tett. Arra lettek figyelmesek, hogy Magduska is hozza a kisszékét, letelepszik mellé és a kis Árpi minden második kanál főzeléket az ő szájába dugdos, a kislány pedig buzgón nyeli. Aranka hamar neki is mert egy tányérba, aztán odaintette a nagyanyját:

– Nézze csak őket Magda néni!

Unokája szépen eszegetett kis barátja mellett. Előbb minden nap ugyanazt főzte a nagyanyja, amit szomszédasszonya, de még azzal se tudta hazacsalogatni, Magduska csak Patakiéknál fogadta el az ételt. Ezután kitalálta, hogy kötényt föléje kanyarítva átcsempeszi az ebédet a szomszédba és azzal már sikerült becsapni a gyereket.

A másik gond, hogy minden nap úgy sírta álomba magát szegényke. Nem értette, miért nem az anyukája dúdolgat neki altatót. Őt követelte.

Felfedezték Öcsivel, hogy amikor zárva volt a borbélyüzlet, a folyosóra nyíló, kettős szárnyú, dupla ajtaja közé egymással szembe rakták a két kisszékét, oda beültek és ott hosszan „társalogtak”, másoknak teljesen érthetetlen nyelven. Mostanában a kislány egyedül is elbújt oda és mire rátaláltak, el is szundikált a sötétben.

*

A világ vihara elvonult, de ahogyan minden más, pusztító viharnak, a háborúnak nyomai is kitörölhetetlenül megmaradtak. A szétbombázott építményeket újjá lehet tenni, de a patinájuk romjaikkal együtt örökre elveszett.

Lehet új városokat létrehozni, az évszázados fák helyére csemetéket ültetni, de a lelkekben keletkezett sebeket nem tűntetheti el semmi. Hány nemzedéknek kell felnőnie, akikbe már nem öröklődnek át a beidegződött félelmek, és az előről kezdés kényszerű szorítása?

Az „új” lehet jobb, rosszabb, lehet időszerűbb, szebb, egyszerűbb. Lehet, lehet... Minden lehet, csak egy nem. Többé semmi sem lehet olyan hegek nélküli, mint volt. Az évezredek normák váltak – túl hirtelen – érvénytelenné.

Ahelyett, hogy megszűnt volna a nyomor, a társadalmi különbségek mosódtak egybe, minden előkészület nélkül. Mintha a színárnyalatok folytak volna össze, bizonytalan szürkévé. A lelkek mélye vált a legszíntelenebbé.

Nem számított, hogy becstelenül vagy szorgalmasan igyekeztél a felszínre törni, elítéltté, gyanús lettél a kiemelkedéssel, hát várakozással bújtál el a homályba, miközben az ismeretlen új étellel vajúdott a világ. A torzszülött újvilágban csak a nagyon gazdagok tűntek el, de a szegénység bekúszott mindenüvé, terjedt, fertőzött, mint a pestis.

A nép gépiesen vagy dacosan, de harcolt az életért, tudata hátsó kamráiba számúzta a rémisztő reménytelenséget, fel kart végre állni a romok porából.

*

A termés is szegényesebb lett a szokottnál, de a paraszt élete a föld, hamar megtalálta újra a módját, hogyan vessen-arasson. A nincstelenek is földhöz jutottak végre, de nem volt az se egyértelmű öröm. Mégis akadt, aki hitelbe, vagy épp' uzsorakamatra adott nekik vetni valót.

A fronton elesett férfiak helyett vetett, aratott, csépelte a nő meg a gyerek, esetleg az öreg papa, vagy akinek addig egészen más volt a feladata. Könnyeiket rejtegetve, mert a háború vesztes oldalán gyászoltak.

Arat minden épkézláb ember

A cséplőgép is elindult, voltak arra alkalmas, kijelölt szerűskertek, ahová be tudott állni és ott napokig dolgozott.

Mivel az „abonált-vendég” (természetben fizető) – mint olyan – megszűnt, a pénz, ha volt, egyre kevesebbet ért, a boltok úgyszólván üresen kongtak, a fodrásznak is más módon kellett gondoskodnia családja élelmezéséről. Hívták, hát átmenetileg bezárta – az amúgy is pangó – üzletét és leszerződött

mázsálóellenőrnek a „masinához”. Hosszú hetek kemény munkája után vihette haza a „részesedést”, amit vihetett örletni a Sár-utcai gőzmalomba, vagy cserélhetett érte bármit, ami volt még (vagy már) a feketepiacon, mert a gabona értéktartó csereeszköz maradt. A később megalakuló Földműves Szövetkezet egy részjegyét is fél mázsa búzában állapították meg.

Az iparosfeleségek eddig csak azt láthatták, hogy a rekkenő meleg délben, a cséplőgépnél dolgozó summásoknak hogyan cipeltek naponta ebédet a hozzátartozó asszonyaik. Most Aranka is beállt az „ebédes asszonyok” közé. Sietve kellett megfőznie a lehetségesen kiadós ebédeket és együtt indulni a többiekkel, minden nap tizenegy órakor, hogy délben – az egy óra hosszára leállított gép mellett – teríthessenek a porlepte, napbarnított embereknek, a csekély árnyékot adó kazlak tövében.

Derűsen tette a dolgát, készítette az egyszerű, de tápláló tejfölös krumplilevest, meg a túrós csuszát, vagy a zöldbab főzeléket, aminek a tetejére csirkepaprikás dukált. Az alapanyagokat pedig bárhogyan, de be kellett szerezni, mert a család egy évi gabonájának megszerzése függött tőle.

A hozzátartozók aggodása – hogy ezt a munkát a gyomorfájós Károly nem fogja bírni – úgy oszlott szét, mint a kóbor felhő. Ha volt is még valami abból a sanyargató fekélyből, az bizony begyógyult ezalatt, a szokatlan fizikai megterhelésben töltött idő alatt, ami talán a szabadlevegő javára írandó. Mintha a szervezete is tudta volna, mekkora a „tét”. Kedélye helyreállt, arca kisimult. Jól érezte magát.

Magduska, Ágneske és Öcsi

A három gyerek pedig – mit se tudva a világ pálfordulásáról, de a létért való harcáról se –, nagy egyetértésben ebédelgetett az étkezőasztallá kinevezett hokedli mellett. Hogy anyjuk evett-e és mikor, azt nem is látták...

*

Csendesen állt meg a homokban játszó apróságok mellett Mariska. Torkát fojtogatták a lenyelt könnyek.

– Ápátta...– magyarázott valamit a szőke tündér a másik szőkének, mert köztudott ugye, hogy a nők mindig jobban tudják... Aztán árnyék vetődött a kislapátra, hát feltekintett és már pattant is, mint akit egy békebeli rugó lök, az elvesztettnek hitt anyukája nyakába.

Bentről azonnal megjelentek a nagyszülők, futólépésben érkezett Margit is, aztán mindenkit elnyelt a lakásba vezető ajtó. Meg sem próbálták halkra venni a kirobbanó indulataikat.

– Ezt a kislányt te innend ki nem viszed! Mit képzesz? Kivakartunk benneteket a szarbúl, osztán jól megháláltad! Kurvákodtá a szegény mátkád házába'!!...

– Már törvényes házas vagyok...– kísérelte meg bátortalanul. – Zsótér feleségül vett!

– Má még, ee is vett!? Jól eendezted, de mustohának mégúgyse engeggyük oda! A gyerek a szegény aptyáé, azt nem aggyuk idegeny kezibel!... Arrú ne is ámoggyá!

Ilyen, és ennél sokkal keményebb mondatok zúgtak a levegőben, mint nem is olyan régen a súlyos bombázók. Kis idő múlva Mariska zokogva rohant a kapu felé. Blázsovics néni pedig, karján a megszeppent kislánnyal a szomszédba futott.

– Anyu? Apu? – kérdezte, de ők sehol, hát Ágneskét kellett meggyőznie:

– Ide figyej, mennyetek be a kuckótokba, csuktyátok magatokra és meg se mukkannyatok, mer Mariska nénéd el akargya rabúni Magduskát. Eevitetné a zsákos bácsival! Ugye tik is azt akargyátok, hogy inkább itt maraggyon?

Hát, persze, hogy azt akarták! Pisszenés nem sok, annyi se hallatszott kis kuckójukból, a spalettaajtó mögül.

Mariska előljáróval és Zsótérral jött vissza. Ismét sírt, könyörgött, vagy kiabált mindenki, Plávicsek végül úgy tettek, mintha keresnék, de ahogy *nem találták* a gyermeket.

Az egészből csak annyit szűrhettek le a hazaérkező Patakiék, hogy itt valami nagy dráma zajlott le, és ennek még ki tudja, milyen folytatása lesz.

*

Már rég hazaért a faluba az, aki életben maradt. A harangozó – a községbe utolsónak hazaérő hadifogoly –, megérkezéséről egész Ozora rögtön értesült, mert első útja a templomtoronyba vezetett és az addig dologtalan kötelet meghúzta, csengő-bongó örömenébe lendítette a néma harangokat. A házakból kiszaladtak, az asszonyok keresztet vetettek és a kapukban hallgatták, az oly soká nélkülözött mennyei hangokat, ami az egyik dicstelen korszak jelképes végét is jelentette számukra.

A harangozóné otthon felkapta a fejét, lecsapta kezéből a munkáját, hátracsúszó fejkendőjét lekapta, lebegett a kezében, ahogy lélekszakadva rohant végig a falun, fel a templom lépcsőin, amikor már elcsendesedtek a harangok. Az ő *élő* ura lépett ki a templomajtón! Előbb csak megálltak pár lépésnyire, szemben a régen látottal, aztán egymás karjába estek.

*

A szüreti multság egy egész napos rendezvény volt a községben, sőt, két alkalommal, mert háború előtt külön volt parasztbál a Nagykoksmában, és a Legényegyletben külön iparosbál is. Ezekre hetekkel előbb készülni kellett, és igazából a település életét jelenítették meg népi játék formájában, felvonultatva a falu jellegzetes figuráit, szokásait. A fiatalok előre megbeszélték ki, kinek lesz a párja, a jegyesek együtt jelentkeztek, a legények a szülőktől kérték el – nagy tisztelettel – a lányukat erre a szerepre.

A nagy napot megelőző este a fiú bekopogott a lányos házhoz, elhozta a jelmez kellékeit, amit a párjának kellett felvirágozni és a kalapot árvalányhajjal, a fokost jegykendővel díszíteni. Ezt a kis kendőt a lány hímezte, és addig maradhatott a fiúnál, amíg az vissza nem kérte tőle. Ha mátkájától kérte vissza, az a jegyesség megszakítását is jelentette.

A háború elvitte a legények javát, „elejét”, polgári és földműves családokból egyformán, válogatás nélkül. Évekig nem tarthattak szüreti multságot a faluban.

Most aki túlélte a lövészárkot, tífuszt és a fogságból is szerencsésen hazajutott, itthon mégsem fogadhatta hálás ünneplés – mivel a bűnös oldalán harcolt –, hát legalább azt megérdemelte, hogy visszatérjen ez a szép, búfelejtő hagyomány, amiben részt vehet.

*

Mariska nem látott a könnyektől, pedig lett volna néznie. Mellette állt az, aki már a férje, könyökénél fogva tartotta erősen, amikor meg kellett állniuk. Alig csendesedett el a toronyból csengő-bongó déli harangszó, messziről előbb csak a rezesbanda bombardjának ütemes, reccsenésnek ható hangjai

közeledtek, de ebből jellegzetes zene- és énekszó bontakozott ki. A Pap-híd felől lovas csöszök vágattak el az úton, majd vissza. Alattuk táncoltak a lovak. Aztán a menet is feltűnt.

*”Ez a vonat most van indulóba’ /
Az eleje fel van virágozva /
A belseje sárgára /
leszerelő, öreg bakák számára /
Mennek haza, végleges szabadságra...”*

A legények fokosaikat magasan lengetve diktálták a ritmust. Énekeltek a háborús gyötrelmeket feledni akaró felvonulók. Előkerültek a féltve őrzött, nemzedékről nemzedékre kicsit szebbített, vagy újra varrt magyarruhák, a díszmagyar falusi változatai.

A lányok nemzetiszínű szalaggal körben a fehér pliszé szoknyájukon, csipkés, bő, puffos ujjú ingválluk felett piros selyem, vagy bársony „pruszlik” (mellényke) és előttük zöld selyem kötényke, mindkettő csillogó flitterrel kivarrrva. Fejükön gyöngyös párta, hátul hosszú, széles nemzetiszín szalaggal megkötve, vagy csak a háromszínű pántlikával összekötött copf.

A legényeken lobogó, fehér ingujj és bő, lerakott gaty a csizmaszárra borulva. Fekete mellényük szivarzsebe felett is kis csokrocaska, az iparoslegényen bocskai mellény, és árvalányhajas kalapjukon nemzetiszín szalag lengett. (Ez a háromszínű pántlika aztán hosszú évekre eltűnt, se a sublótból elővenni, se boltban megvásárolni nem lehetett.)

A menet után, társzekéren a banda húzta, fejük felett baldachin, lógó szőlőfürtökkel, a féderes ülésen pincérlányok a vidám dallammal ringatták magukat, meg a kézben tartott kancsót, borospoharat. Az úton pedig ide-oda, keresztbe-kacsba szaladgált egy bekormozott képű bohóc a rongyos „drótóstóttal” kerülgetve a „kisbírót”, akinek néha megperdülő dobja elnémulásra intette a zenét, megállásra a menetet:

– Közhírré tétetik... Mári néni kakasa belefulladt a palacsintatésztába...– és további vicces hírek következtek amellet, hogy kihirdette az esti bált is, mindenkit szívesen invitálva. – Közhírré tétetik, hogy ma este nagyszabású szüretibál lesz a Nagykocsmában, a felkötözött szőlőfürtökre csőzspárok vigyáznak, azok lopkodóit a csöszök elfogják és a bíró és élete párja elé vezetik, ahol megkapják kellő büntetésüket. Zálogot kell adniuk, de a kiváltása reggelig tartó táncra kötelezés vagy némi aprópénzbírság is lehet...– ismételt dobpergés, aztán a menetben új nóta, gondtalan-vígan:

*„A bakának sejhaj,
a bakának nem csinálnak koporsót...
...Ágyúgolyó lesz annak a búcsúztatója,
barna kislány sejhaj,
barna kislány lesz a megsíratója!”*

Mariska megrogyott. Kegyelemdőfésként érte most itt ez, a tragédia-felejtő öröm. „...*lesz a megsíratója ...*” – motyogta kábultan.

Aranka és Károly a szüreti jelmezben 1930-ban

– Gyere szépen. A törvény meg majd segít, visszkapod a kislányodat, ezt garantálom! – Nyalábolta őt fel a férje és facsarodó szívvel vitte tovább.

A szüretet búcsúztatók pedig tánclépcsben folytatták útjukat, mentek a bíró házaspárért. Ez a cím azokat illette meg minden évben, akik a legifjabb házások voltak a faluban.

Minden kedvesen hívogató– és kocsmaudvaron megvendégelték őket, táncoltak, énekeltek egyet-kettőt mindenütt, mielőtt tovább indultak. A talpig fekete ünnepi dísz viselő, pipázó bíróval és a kasmírba öltözött – esetleg

pillét is viselő – élete párjával az élen, a Nagykocsmá udvarán ért véget a zenés körút, amit már napokkal előbb szólólugassá varázsoltak a *csőszpárok*.

A gyászoló családoknak sem lehetett ellenére ez a vígasság. Legfeljebb titokban ejtettek könnyeket, de az életnek folytatódnia kellett. A lelki nyugalma ki a templomban, ki a kocsmában kereste.

*

Gyakran megjelent Mariska Ozorán. Lelkében az anya vívódott, egy örökké élő szerelemből született kötelességtudattal. Őt nem érdekelte a pékség, de Gyuri féltve őrzött emlékéért, Magduska vélt javáért engedett a nagyszülők ragaszkodásának. Már csak látni akarta Magduskáját, ereje fogyóban volt a harchoz. Úgy gondolta, a nagyszülők a gyermeküket veszítették el, ezt be kell látnia. Vak gyűlöletük is oldódni látszott. Hatósági beavatkozás nyomására – nagykegyesen beleegyeztek, hogy két-három hétre magával vihesse, és ő a kikötött időre becsületesen vissza is hozta kislányát a nagyszülőkhöz. Négy, gyötrelmes esztendő következett.

Plávicsék azt sütötték ki, hogy a kislány nevében indítanak pert, a terveiket megghiúsítani akaró „menyüeknek való” ellen.

A törvény?

A törvény emberei felvilágosították őket, hogy mindkét részről kompromisszumra, közös megegyezésre van szükség.

A kiskorú érdekében kell pert indítani – javasolták –, mégpedig apasági kereset beadásával. Az idézést szorongva olvasta és aztán állt bíróság elé Mariska.

Kislánya neve alatt, annak keresetlevelét terjesztették eléje. Elkerekedett szemmel hebegte:

– Őt éves sincs a kislányom... én az anyja vagyok, ők tagadták meg éntőlem, hogy magammal hozzam...

Kegyetlenül zengett a törvény szava:

„Mélyen tisztelt Törvényszék!

Az F/1 alatt csatolt születési anyakönyvi kivonat szerint Tereskén 1943 márc. hó 11-én születtem M. Mária htb. Tereskei lakostól házasságon kívül.

Edesanyám Plávics György pékségéd, ozorai lakossal folytatott szerelmi viszonyt, és őt nevezte meg atyámnak; születési anyakönyvi kivonatát F/2 alatt csatolom.

Plávics komoly szándékkal udvarolt edes-anyámnak...el is jegyezte...

Az volt a tervük, hogy szülőfalujában önállósítja magát és aztán házasságot kötnek. Ebben azonban megakadályozta őket a háborús idő.

Plávics Györgyöt 1942. május végén behívták katonának és röviddel utána hadműveleti területre irányították. Az esküvői előkészületek már annyira megtörténtek, hogy a szükséges okmányokat is....

...mivel ígéretet kapott, hogy hamarosan szabadságot kap...

...édesanyám leutazott Ozorára és vőlegénye szüleinél várta...

...azonban 1942. szeptemberében eltűnt...ezt a körülményt az F/3 alatti helyhatósági bizonyítvánnyal..."

Mintha valahonnét messziről szűrődnének ezek a szörnyű mondatok... töredezetten értek a tudatáig. Mi közük ezekhez idegen embereknek??

„...én azonban azóta is ott vagyok, természetes atyám szülei nevelnek és gondoskodnak tartásomról..."

Az évek meg csak teltek. Nógrád Hont Vármegye Árvaszéke és a Szekszárdi Törvényszék között zajlott a per, több fordulóval keresetlevelek, jegyzőkönyvek, miszerint id. Plávics György és – természetesen – neje, Madurka Magdolna

„...a házasságon kívül született gyermeket törvényesíteni szándékozik..."

...Azért ő jár el ebben az ügyben, mert fia...az orosz harctéren...és azóta semmi hírt..."

És a Plávics papa nyilatkozata:

„– Én hajlandó vagyok az apja... helyett az atyai hozzájárulást megadni, melyhez az anya is hozzájárul...ugyan férjhez ment, de én, mint nagypapa, nem engedhetem meg, hogy a fiam gyermeke másnak a nevét viselje.”

Majd a véghatározat:

„A kiskorú újraanyakönyvezését elrendelem.”

Részletes utasítások következtek, hogy ezt milyen módon lehet foganatosítani. Az anyakönyv melyik oszlop, melyik sorába mi kerüljön. Alapfokon, ahogyan illik azt a tudatlan vidékieknek szájába rágni.

Ettől kezdve M. Mária Magdolnát hivatalosan "Plávics Mária Magdolna"-nak hívták. Nagyszüleinek ítéltetett az aranyfürtű, ártatlan gyermek. Hozzá tartozói

csendesen megegyeztek, hogy szegény kislány eztán Ozora és Tereske között ingázva fog élni.

Iskolába Ozorán írták be. Ha nyári szünetben túl sokáig volt Tereskén, akkor távirat érkezett:

"Sürgősen gyertek, meleg helyzet van!" – és a tartózkodási ellenőrzés már a nagyszülőknél, a pékházban találta a kis kóborló lánykát.

– Milyen jól elrendeztük – gondolta Gyuri bácsi, és hitte is talán, hogy ez mostmár örökéé így is marad, hisz náluk van csak biztonságban a lányka, nem ott, a ki tudja mekkora szegénységben...

Szegénységben? Amit egy gazdag lelkű anya adni tud, azt mind mellette, tőle kapta meg Magduska. Az igényességet is tőle tanulta és abban nem kapott helyet a földhözragadság, aminek áldozatául eshet szerelem, anyai közelség és az édesapa.

Az idő pedig pergett tovább, tovább.

Plávics volt Ozorán A PÉK.

– Gyuri, hallod-e!? – állította meg egy ozorai. – Hallottad, kik gyüttek a faluba?

– Ha eemondod, megtudom.

– Hát egy pékmester. Úri forma, megvan minden papírgya is! Má' épül az új kemencéje a nagy emeletes házba, amibű megvett egy negyedrészt!

Az következett be, amitől mindig is tartott. Hirtelen megérezte, itt ért véget a vásárolt falusi rangon ugyancsak vett joga. De amíg az árva Magduska nevéen maradhat a pékség, addig őt senki ki nem teheti és ez a sütőde lesz mindig az első... – emelte fel konok fejét.

Szívébe mégis belopakodott egy kis félelem.

*

– Papa, beiratkoztam a gimnáziumba és kollégiumban fogok lakni, amíg leérettségizem – közölte egy napon a nagylánnyá serdült Magduska, akinek már határozott tervei voltak a jövőre, amik között egyáltalán nem szerepelt a pékség, pláne nem az érte folytatott harc.

– Arrul szó se lehet, hogy az én unokám intézeti legyen!

– Papa! Azt kollégiumnak hívják és azoknak van, akik messze laknak a gimitől... – magyarázta Magdi.

– Mitül, te?

– Hát a gimnáziumtól!

– Aha – tolt fel a sapkát. – Hát persze! Akinek nincs hun laknyi...

– Ne mondjon má' ilyent Papám! Nekem két otthonom is van, mégis oda megyek, hogy ne kelljen minden nap utazgatnom!

- Osztán hun lenne, az a második heled?
- Hát az anyukám házában.
- Az meg mifene lehet? Képzelem!
- Ne képzelje, nézze meg!

A papa huncut szeme megvillant, mert az unoka szava szent. Felült hát bizony a vonatra és megérkezve a hitetlenkedő mosolyát meghatott csodálkozás törölte le...

Tágas, takaros, verandás ház előtt várta az egész család.

- Jó van no, de az a guminázijum, meg mi a fittyfenére lesz jó?
- Hát csak arra papa kérem, hogy aztán majd tanítónő lehessen belőlem.
- Nofene! – törölte el a hatalmas bajuszát és arra gondolt – minden érdemet önmagának könyvelve el –, hogyha már iparosnét úgysen, de úri kisasszonyt mégiscsak sikerül faragniuk Gyuri árvájából.

IV. rész

Áthangolva... tovább

1. Lepergett évtizedek

– Tudod Ágnes, különös, de pár napja jöttem vissza *nénnyétől*, és mostanában én is sokat foglalkoztam a múlttal, Ozorával... – hangzott a telefon másik oldaláról Magduska hangja.

– Margitról beszélsz?

– Igen. Amikor már a pékséget is államosították, nem dolgozhattak ott nénnyéék tovább képesítés nélkül. Az öregek előbb visszaköltöztek a szülőbe. Papa halt meg először, őt Ozorán temettük el. Margit nénnyéék Plávic's mamával együtt Pest mellé költöztek nem sokkal azután... Azt a nagy Katnits vagyont részben elvették tőlük, részben ők kótyavetyélték el. Apósáék rég meghaltak, nénnye mostanra nagyon megöregedett. Azt akarta, hogy én fogadjam be, de neki van családja, csak összeveszett velük. Ezt én nem értettem soha és most, amikor meghalt az egyetlen fia, elmentem a temetésre, ahova a nénnye el se akart menni. Én addig beszéltem a fejével, amíg rá tudtam venni, hogy kibéküljön a menyével és unokáival.

– Miért akart végleg szakítani velük? – kérdezte Ágnes döbbenetben.

– Hosszú história, de a lényege az, hogy amikor *Kálmán bátyya* már teljesen elborult, akkor a nénnye elvált tőle, és újra férjhez ment. De az annyira tehetetlenné vált embert sem hagyta magára. Ott, az új házasságában ápolta el a haláláig. A gyerekeinek nem tetszett, hogy hárman együtt éltek, elítélték érte Margit nénémet. Mintha vadházasságban, sőt bigámiában élt volna, pedig az, nem az volt.

– És a fia...?

– Hát, volt jócskán beütés Kálmán bátyjától... Dolgozott, de... korai halálának is egyik oka a mértéktelen ivás-evés.

– Most hol van Margit?

– Az unokáival... Rábeszéltem őket – kuncogta el magát Magdi. – Eljátszottam a békítő angyal szerepet, de nem ment könnyen!

Most csendes a Don

Mesélt, mesélt... Igazgató helyettes az általános iskolában már huszonhét éve, de tanít is még, volt balesete, voltak súlyos műtétei, de addig nem akarja abbahagyni a munkát, míg nem küldik nyugállományba. Felnőtt gyermekei, középiskolás unokái vannak, ügyész lányának a férje állatorvos, és a rendszerváltás óta képviselő.

Veje 2000-ben, a nógrádi polgármesterek és önkormányzati képviselők kis csoportja tagjaként elzarándokolt anyósa édesapjának felkutatására a távoli Oroszországba, a Don-kanyarhoz. Missziójukat a kettős jubileum alkalmával teljesítették.

Fényeslitke polgármestere vezette őket, aki a megelőző tíz évben tizennyolc alkalommal megtette már ezt a zarándokutat. Kisbusszal mentek a kétezer-kétszáz kilométeres távolságra. Hét nap a 2. magyar hadsereg 23. losonci gyalogezred salgótarjáni, balassagyarmati és losonci zászlóaljának csaknem hat évtizeddel ezelőtti útvonalán.

A voronyezsi ortodox kolostorban egy Péter nevű atya vendégei voltak, aki szeretettel adott szállást a magyar zarándokoknak. Tíz települést kerestek fel. Elvitték őket egy központi nyilvántartóba, ahol az unokavő rátalált ifj. Plávic György, a nagypapa nevére. Az ottani iratok nyomán indult tovább. A – ma már romos – kórháznak az elhagyatott udvarán – ahová akkor a repeszekből

súlyosan megsérülve szállították, majd ott bele is halt a sebesüléseibe – a kerítés tövében megtalálta az elhanyagolt sírt. Megrendülten szembesült a múlttal, és azok helyett, azok nevében, akik nem lehettek ott, virágot tett a sírra.

Látták a többi hősi temetőt, és azt is, hogy a magyar állam Rudkinóban és Bolgyirevkában központi temetőket alakított ki, de azokat felveri a gaz, elhanyagoltak. Ígéretet kaptak az orosz hatóságtól, hogy ezt a kegyeleti munkát még tovább folytatják, kibővítik. A felkeresett sírhantokon koszorúkat helyeztek a keresztekre. A sztorozsevojei temetőből, a hősoket – a világon végigszáguldó örület magyar, pontosabban nógrádi áldozatait – betakaró földből hoztak a hazai, érsekivádkerti emlékműhöz.

Az idegenben elesettek méltatlanul feledésre ítélt porai, ha jelképesen is, de hazajöhettek.

*

– Csókolom mama. Hogy tetszik lenni? – lépett be a betegeskedő nagymamához az unokavő. Homlokára nyomott egy pusztit, aztán kutatta az ismert arcot. Hogyan is fogjon hozzá a közlendőjéhez? Mariska annyit tudott, hogy Robi nemrég ismét külföldön járt.

– Mit hoztál megint nekem? – nézett rá szeretettel a mama.

– Erősítse meg a lelkét mamikám, annak az üzenetét, akiről soha nem illett itt beszélni, de mindenki tudta, hogy közöttünk él az emléke.

– Ne bolondozz velem, te gyerek...

Tudom, jobban szereti, ha nincs most jelen tanú, amikor ezeket átadom. – És úgy tette le az üvegbe zárt földet, mellé a gallyat, mint ereklyét, tisztelettről árulkodó, szinte áhítatos mozdulattal.

– Ezek Plávics nagypapa oroszországi sírjáról valók.

Felemelte tekintetét az asszony. Nézett, mint aki fel se fogja, mit hall, aztán megremegett a szép vonalú szája.

– Te ott jártál? Meg is találtad?... Istenem! – aztán nyúlt a gally felé és már nem vett tudomást arról, aki mellette áll. A fiatal férfi elhomályosuló szemmel hátrált ki, olyan hangtalanul, mint a suhanó gondolat.

Mariska pedig kettesben maradt egy ágacskával, egy marék föld mellett. Ujjaival finoman érintette, szemével simogatta, félrehajtott arcához emelte a „vendéget”. Nem sírt, csak omlottak a könnyek valahonnét, nagyon mélyről, onnét, ahol az a drága fiú rejtve, de drága kincsként élt benne.

Magyar sírkereszt az idegen földön

*

Mariska soha nem beszélt Gyuriról. Hűséges felesége volt Zsótérnek, az meg szorgalmasan társául szegődött annak a hatalmas bizonyítási kényszernek, amivel ez a család kiverekedte magát a nagy-nagy szegénységből. A fáradhatatlan asszony mellett apjaként nevelte Magduskát, ha kellett a szigorú anyuval is szembeszállt a kislányért...

Házat építettek – mostanig már hármat is –, előbb újat maguknak, majd Magduskának, hogy biztos fedele legyen. Fővárosi építkezéseknél „nógrádi brigád” alakított, akik ingáztak a hétvégi vonattal, ahogyan az évtizedeken keresztül szokása volt a vidéken munkát nem találó embereknek. Megbízható munkaézőnek ismerték el.

A család minden tagja rengeteget dolgozott, otthon szépen gondozott, jól jövedelmező málnásuk volt. Mariskánál mindennek helyén kellett lennie, rendtelenséget, lazaságot nem tűrt. Rendszerben is volt minden...

Minden? Ha rendszerben lévőnek lehet nevezni azt, hogy ebből a házasságból azért nem született gyermek, mert Mariska azt mondta: *nem*. Zsótér a gondolatát is leste, hálásan elfogadta őt az asszony, a szívét mégse adta cserébe. A „másik Gyurinak” nem szült gyermeket.

A hiány ott lebegett köztük, helyette folyton érezte jelenlétét valami, vagy inkább valaki.

Aki nem jött vissza a Don-kanyarból, akit soha nem hoztak szóba, mégis mindig ott volt velük.

Mariska nagyon ritkán engedte szabadjára érzéseit, akkor is csak amikor egyedül volt, ha senki nem leshette meg, nem zavarhatta lelke, emlékezése nyugalját.

Egy ilyen átszellemült állapotába lépett be – váratlanul – a férje. Csendesen nyitott a szobába, megállt a nő háta mögött, mint akkor, régen. Az apró kis tárgyak, fényképek és megfakult tábori levelezőlapok, megsárgult papírok előtt ült némán.

Felemelte rá arcát, de láthatóan csak a teste volt ott, szemét valami – a férje előtt ismeretlen –, soha máskor nem látott fény ragyogta be.

A férfi minden komplikáció nélküli, egyszerű, tiszta érzésekkel teli lelkébe mindig is volt gyanakvás, de most gyúlt világosság. Soha nem szeretett mást az ő felesége, mint azt a régen eltűnt egyetlent, az elsőt...

Szó nélkül néztek egymásra egy-két hosszú percig, aztán a férj kifordult az ajtón, ki a kapun és visszautazott Pestre, ahol várta őt a mindent felejtető munka.

Hétvégeken ugyanúgy érkezett a vonattal, ugyanúgy rakott rendbe mindent –, ami férfidolog akad egy ház körül – és ugyanúgy ment el, a gondosan felpakolt hazaival, mint eddig.

Senki kívülálló nem észlelt változást.

Egyetlen egyszer történt mégis valami, amikor az unoka bevonult katonának és először látta őt Mariska egyenruhában. Hiába volt teljesen más ez az uniformis, de a fiú, az mintha a régműltből lépett volna elő!

– Gyurikám! – súgta és kicsit megtántorodott, aztán heves zokogásban tört ki. Mert az unoka képében Gyuri jött vissza. Vonásai oly híven őrzik az elvesztettet, hogy az unokát látva később az ozorai rokonok is megdöbbenek ettől.

*

Aztán súlyosan megbetegedett Zsótér. Mariska odaadón gondozta, szeretettel ápolta őt. Amikor már biztosan érezte a férfi, amit az orvosok nem mondtak ki, hogy betegsége gyógyíthatatlan, akkor kerített magának egy jó erős kötelet, elment a pajtába és átdobta azt a gerendán...

Mariska meggyászolta tisztességgel, jó feleség módjára.

Nemsokára őt vette le lábáról valami lassan öltő kór. Már túl soknak bizonyult a lelki teher, amit keményen hordoznia kellett egy életen át és ahhoz mindig csak jött valami újabb. Ekkor mondta ki az őt gyámolító lányának:

– Mintha csak Te lennél most az én anyám!

Pedig az nagyon nehéz időszaka volt Magduska életének is. Nem sokkal előtte vesztette el ő is a férjét, úgy érezte, a jobbik felét, hisz ő volt a támasz, a vidámság és a nyíltság, a biztonság, minden. Még a „túlsó partról” is az ő szerelme ad erőt neki a mai napig...

Az a sok megpróbáltatás, bizonytalanság, meghurcoltatás, – ami megszületése előtt az édesanyjával egytestként, aztán aprób-nagyobb kislányként őt érte – az nem maradhatott hatástalan. Lelke érzékenyebb lett az átlagnál. Célokat tűzött ki, meg is valósította őket becsülettel, de soha nem tudott könnyen megbirkózni a konfliktusokkal. Szüksége volt rá, hogy védőn ott álljon mellette az örök optimista társa.

Amikor gyerekek voltak, már ismerték egymást. A fiú félárva volt, édesanyja egyedül nevelte, taníttatta. Ismeretségüktől egyszerű volt az út a szerelemig. Az Isten is egymásnak teremtette őket. Mindketten pedagógusok lettek, más-más faluban tanítottak, de hétvégeken találkoztak. Csak évek múlva tudtak ugyanabban az iskolában állást kapni.

Az elismert tanító házaspár sikeres nagyobbik gyermeke, a szorgalmas leány már jó sínen volt és magabiztosan haladt a célja felé. Kisebbik, a fiúgyermek döcögve jutott el az érettségiig. Azt Magduska katasztrófának élte meg, a példás pedagógus szülők kudarcának, ami – szerinte – elfogadhatatlan.

– Mindketten tanítunk és a mi gyerekünkkel történhetett meg ez?

A vendégek a szobában beszélgettek, ő a konyhában sütötte a rántott húst, és a könnyei szépen potyogtak bele a serpenyőbe, hatalmas sercegést okozva. Belépett a férje, meglátta ezt a kesergést, és értően fogta át a vállát.

– Egy árva panaszt nem akarok hallani! Lehetett volna akár mindkét gyereked rossz tanuló, vagy épphogy átlagos. A lányod végig kitűnő volt. Vedd úgy, hogy milyen jó, hogy nekünk van ilyen is, meg olyan is... – nézett rá biztató, boldog arccal.

Mint mindig, ekkor is megnevette feleségét.

Végül az vigasztalta meg az elégedetlenkedő anyát, hogy amikor az egyetemista lánya korrepetálta pótérettségi előtt álló öccsét, akkor megjegyezte, hogy agyon kéne csapni őt a lustaságáért, mert jobban fog az esze, mint neki bármikor. Meg fogja emberelni magát, és még minden lehet belőle...

*

Mariska családja felépítette lányának a fészket. Plávicz papa ismét oda utazott, megnézte és régi önmagát legyőzve mondta:

– Má én nyugottan haahatok meg. Megcsinyátatok a biztos jövőtöket.

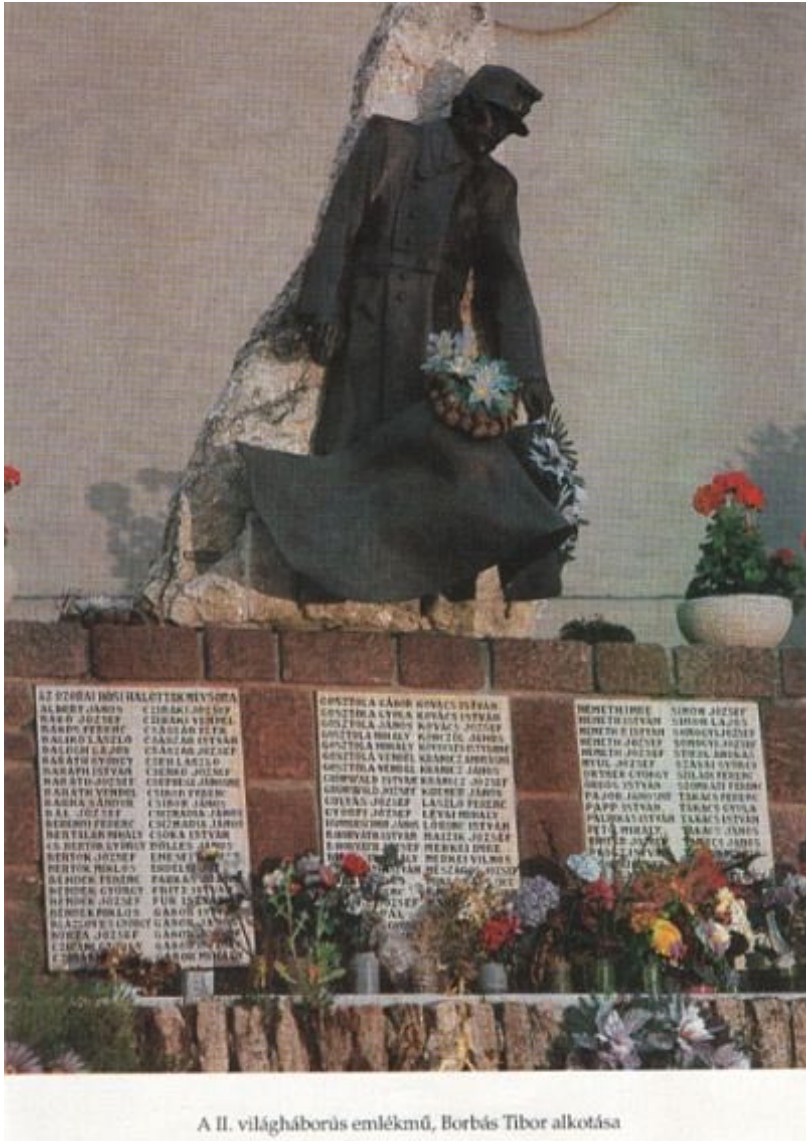
*

Mariska még egyszer el akart menni Ozorára, de ez csak egy halogatott vágyakozás maradt.

Végül pedig azzal a megnyugvással hunyta le szemét, hogy Gyuri ereklyéi, minden ígéretvétel nélkül is Magduska féltve őrzött kincsei lettek.

Ő is tervezi a zarándokútat, hiszen ott emlékmű őrzi az édesapja nevét, a többi ozorai elesettek között.

2. Napjainkban Ozora

II. világháborús emlékmű Ozorán

A templom kertjében áll a roskadozó katona alakja, alatta márványtáblákon a névsor, a II. világháború ozorai hősi halottai, akik között polgári áldozatok,

sőt asszonyok is vannak. Az akkori lakók száma kevesebb volt négy és fél ezernél, az áldozatok száma ehhez képest is nagyon sok, 141. Férfiak, nők és egy leány.

Huszonegyedik a sorban ifj Plávic György neve.

*

A bejárat csengő harsan bele a csendbe. A már e-mail-ben is megküldött meghívót és programfüzetet kézbesít a postás egy ezüsthajú asszonynak.

„Ozorai Pipo Napok” 2005. augusztus 19-21. Rendező: Ozoráért Baráti Kör Egyesület vezetősége.

A program hosszan, részletesen felsorolva, csábítóan áll a lélekben örök ozorai, idős bölgy előtt:

„Elszármasztottak találkozója, a III. ozorai festőművész-tábor, kiállítás a kortárs képzőművészeti alkotótábor anyagából, az Ozorai Napraforgó Népdalkör és egy gitárduó fellépése, – Pálffy György: ”Hukkle” című díjnyertes filmjének (melyet Ozorán forgatott) bemutatása, iparművészek kirakodó vására a piactéren, együttesek, citerazenekar, művészvendég, az ismert ozorai család leszármazottja – Paudics Béla – a könyvét dedikálja, István a király rockopera bemutatása, harci játékok, sportesemények, Szent-István napi bál a piactéren...”

Meghatottan mélázik el. Régen járt otthon, de sokszor beszélget még ott élő ismerősökkel, kapott már gyönyörű képeslapokat videofilmet, látta a televízióban, sőt interneten is és a rendszeresen visszalátogató hozzátartozói, barátai elbeszéléséből tudja, hogy Ozora többszörösen győztese a *Virágos Magyarorszáért* versenynek...

Tudja azt is, hogy a falu szegény, hogy kevés a munkalehetőség, idősödik és fogy a lélekszám, de az ottmaradók becsülettel küzdenek a boldogulásért.

Rendszeresek a fafaragó táborok, díszkapuk, játszókák és köztéri szobrok, emlékművek ékesítik. A nagy fordulat óta többszörösen újraválasztott polgármesterasszony jól kézben tartja a rendcsinálást... A munkanélküliséget is enyhítik, mert közmunkára hívja be a jónépet, és ettől olyan a község, mint a virágoskert. A kallódó ember pedig így hasznosnak érezheti magát.

„Ha az Alföld felől közelít meg az ember, akkor a solti elágazás után csakhamar változatos, dimbes-dombos, egyre szebb vidékre ér. A hazalátogatót úgy ringatja el, hogy itt szeretne maradni, itt élni, itt megpihenni” – olvashatjuk Ozora honlapján, mert az is van az interneten...

A falu – az évtizedek folyamán – hatalmas változásokon ment keresztül: Háború után (mint, ahogy az egész országban) földosztás, beszolgáltatás, tagosítás, TSzCs, államosítás, KTSz, gépállomás, szövetkezet... Mindez a múlt, de a megtörtént, az átélt múlt, ami nyomokat hagyott a lelkekben és az egész falun, jó és rossz értelemben.

A Civertan látképe napjainkban Ozoráról

A lakók száma egyre fogy, a faluszéli, hegyekbe nyúló kis utcák elnéptelenedtek, ott a házak omladoznak, de a Főszeg és a nagyobb utcák szép, új épületekkel gazdagok, a kiépített vízvezeték csövei bekúsznak a lakásokba, az ott élő fiatalok nem tudják már, ha mégis érdeklődnek, nagymamák magyarázzák el, mi volt az a putri...

Mindenütt járda van, az utak portalan burkolattal vezetnek szerteszét és a patinás Várat restaurálták.

A régi óvoda egy gyönyörű paraszt-barokk épület volt, azt a Rákosi-rendszer nem találta értéknek, lebontásra ítélte, most modern házak állnak a helyén, az egyikben orvosi rendelő és lakás, de állandó lakója nem mindig volt addig, míg egy fiatal orvos rá nem talált itt az élete párjára.

A gőzmalmot előbb államosították, aztán korszerűsítés címén villamosították, majd sürgősen leszerelték... Jelkép is lehetne ennek a téglából épült monstrumnak a sorsa... Minden ugyanúgy zajlott le benne is, mint

körülötte a világunkban, ami átviharzott az országon és – természetesen a falun. Ez a malom tart tükröt; ilyenek vagyunk.

A hetvenes évek elején kibelezett épületét a TSz-nek adták, ők gépszerelő-műhelynek rendezték be, építettek az udvarán egy hatalmas vastraverz színt a mezőgazdasági gépeknek. A rendszerváltás, a TSz-ek szétbomlása óta – az új módi szerint – magánvállalkozó szerelőműhelye lett.

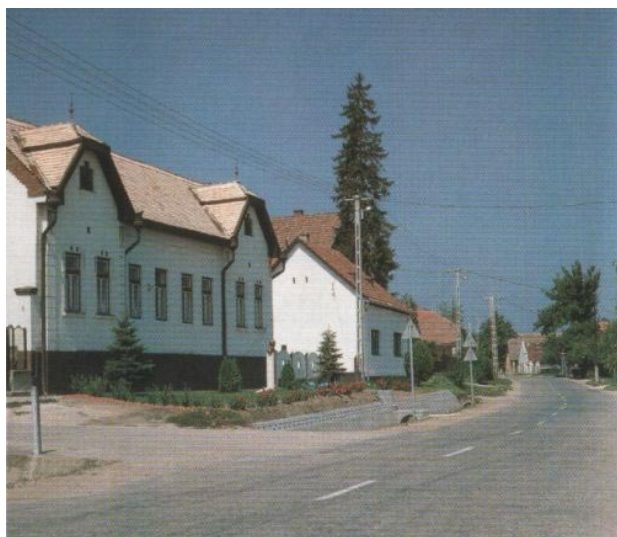
Mint az utca elején épült pékség is, ahonnét most is száll a falu felett a korareggeli kenyérillat. A modern sütőde két család összefogásából született, látja el friss kenyérrel és néhány munkahellyel a helybélieket, de hagyományos süteményeikért és békebeli kétkilós kenyéréért, no meg a nyolcmagvas barnakenyéréért a környékről is sokan állandó kuncsaftjaik.

Naponta szállítják a népszerű pékárut a környező települések üzleteibe.

Ozora apró boltjai is kiskereskedők tulajdonában vannak.

A földeket visszaigényelték, művelik, de a lakosság nagy része nyugdíjas. A fiataloknak másutt kell munkát keresni, aki a rendelőben, iskolában, a boltokban, műhelyekben már nem talál állást, az „eljár”. Sokan dolgoznak Székesfehérvárott.

Aki most Ozorára látogat, igazi, házias vendéglátásban van része, mert sok házban a túrizmusra rendezkedtek be.

A szép Nemes-báz előbb óvoda lett, ma az általános iskola alsó tagozatának ad helyet és a fehér falú „pékház” elején befalazták a régi borbély-üzletajtót, Vendégváros Egyesület alakult és a régi pékházból Vendégházat alakítottak ki:

Ahol Magduska „Ápáttá”-val játszott és ahonnét naponta kétszer áradt az akkori finom, frissen sült kenyér illata, ahonnét Gyuri a messzi Don partjára menekült az apai szigor elől, ott most az átutazók kényelmes, korszerű pihenőhelyet találnak.

Minden évben vannak hagyományőrző szüreti mulatságok, rendezvények. Avattak emlékművet a holokauszt áldozatainak is, tisztelgő emléktáblát Sommer Gyula doktor, Hadfy Béla volt iskolaigazgató, kántortanító és Pintér Endre Zsigmond tanító, helytörténész, kutató volt lakóházainak falán és fél évszázad után végre az emlékművet, a háború elesett hőseinek is.

A SZIGET mintájára kéthetes fesztiválokra jönnek össze rockzenekarok és, hogy vendégszerető helyre találtak, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Paradicsomnak nevezték el Ozorát.

Az utcákon farmerban, pólóban járnak a lányok és többé senki sem kérdezi, földbirtokos, bérlő vagy napszámos volt-e a nagypja, hol állt azon a bizonyos ranglétrán és a mostani fiatal hány hold földet visz a házasságba...

Sőt, a gyerekek már nem is szívesen maradnak a földművelés mellett, ha mégis, akkor az már nem is emlékeztet a régi életformára.

Párvalasztásban a szerelem dönt, és nagyon ritka esetben szólhat bele a szülők akarata.

Népdalkörben már csak a színpadra veszik fel a hagyományőrző fellépők a porcelán keménységűre „nyersűtt” alsószoknyákat és a gyönyörű pillét, amitől a régvolt lányok-asszonyok minden ünnepen egy-egy szál virággá változtak.

3. Záradék

Kezdetben is, de ahogyan előre haladtam az adatok történeté formálásában, egyre jobban kínzott a kötelességtudat és felismerés, hogy mindennek közzétételéhez szükséges nem csak az érintettek hozzájárulása, de jó nagy lyukak vannak az ismereteimben is, olyan az emlékezetem, mint egy szakadozott terítő, amit kifoltozva simíthatok csak el.

Tudatosult bennem tehát, hogy több okból is meg kell találnom Mariskát, akinek az életéről azóta igen keveset tudok, mióta – oly méltatlanul – elkergették Ozoráról.

Időközben nem csak én értem felnőtté, hanem a bennem felhalmozott emlékek is, de a távolság takarásába kerültek a vele, velünk történt események. Az Internet kéznél volt, tehát az *online* telefonkönyvvel próbálkoztam először, hisz azt tudtam, milyen néven keressem, sőt, a tartózkodási helyüket is sejthettem. Neve beütése után mégis beleborzongtam az első találatra. Félve nyúltam a telefonért. Aztán csak az ismétlődő kicsengés... és senki nem lépett be a másik oldalra.

Ekkor már nem hagyhattam félbe a kutatást, beindult bennem valami ösztönző szerkezet...

Kikerestem a település önkormányzatának számát. A jegyző vette fel a kagylót. Akadozva mondtam el, kít keresek. Felkészültem egy elutasító hangra. Ám ő szolgálatkészen kérdezte meg, milyen okból szeretném megtalálni... Már eredményt sejtettem a kérdése mögött, hát megmondtam. Azt is, honnét ered a régi ismeretség. Kissé hosszabb csend következett, aztán a várakozásomon felüli válasz:

– Én megpróbálok önnek segíteni. Sajnos Zsótérnét már nem fogja megtalálni, de a lánya itt tanít az iskolánkban. Először beszéljek vele, aztán visszahívom önt, még ma.

Hangja titokzatosnak tűnt.

Kétkedtem, hogy hihetek a fülemnek, mégis biztatásnak hangzottak ezek a szavak. De azt már végképp nem reméltem, hogy tényleg vissza is hív. Hanem ekkor ismét meg kellett bizonyosodnom, hogy jobban bízhatom az emberekben és az élet televan váratlan fordulatokkal.

Nem telt el egy óra, szólt.

– Nagyon kérem, ne haragudjon, hogy ilyen sokáig vártam, de az iskolában épp most romlott el a telefon, és át kellett mennem, hogy Magdinak szóljak. Ő ugyanis a barátnőm, így Ozora nekem nem ismeretlen. Abban a

pillanatban, hogy az ön nevét kiejtettem neki, elolvadt és olyan izgatott lett, hogy ilyenek rég láttam. Össze akartam hozni magukat rögtön, de azt mondta, ő inkább otthonról hívja fel. Előbb előveszi a fényképet, amit őriz az ozorai ház udvaráról, magukról az öccsével..., de nem is mondok többet, majd ő...

Bennem, ott belül elkezdett reszketni valami, mint a száraz nyárfalevél, ha a szellő játszik vele, szinte kopogtatta a mellkasomat.

Cammogott az idő estig. Amikor finoman megcsendült a telefon, összereztem és fohászkodtam, nehogy más valaki keressen hosszabb traccsolás reményében, mert most nem foglalhatom le a vonalat.

Magduska volt.

– Te vagy az? Tudod, nagyon megleptél! – A hangunk nehezen talált rá a természetes ritmusra. Remegett, el-elcsuklott, fojtogatott mindkettőnket a múltidézés meg a rátalálás megrendítő csodája. Mégis mintha nemrég váltunk volna el... A hosszú évtizedek és elágazó életutak ellenére mennyi a közös emlék! Tolult a sok mondanivaló. Néhány este újra hívtuk egymást ezután, és éjszakába nyúltak a beszélgetéseink.

Rejtélyek oldódtak, homályok világosodtak meg, kiegészült és zöld utat is kapott az emlékezőm a nyilvánosság felé.

– Írjál csak le mindent, amit tudsz a családomról, legalább felderítéd azt, amit elhallgattak előttem. Én meg segítek a történet folytatásával.

Aztán a következő héten,után kaptam egy gyöngybetűkkel címzett, tömött borítékot, benne fényképek, tábori levelezőlapok, örökbefogadási iratok, újságcikk a volt Szovjetunió területén meglátogatott katonasírokról.

*

Magamba roskadva ülök. Nehezen törődünk bele, mégis létezik olyan életút, amit sehogyan sem sikerül irányítanunk. Jön a szélvihar és tövestől csavarja ki a fát a kertedben. Nem tudsz védekezni, nálad sokkal hatalmasabb erővel állsz szemben.

Mindenki küzdelmét, minden lépését befolyásolja a körülötte zajló, létező, kegyetlen világ, ami tele van viharokkal, megnyert csatákkal és hiábavaló harcokkal.

Elindult Mariska, szívében tiszta vágyakkal. Hitte, kiléphet sors-adta helyéről, hogy jobb életet lesz képes teremteni előbb önmagának, aztán majd egy boldog családnak, jobbat, mint amilyen az őseinek valaha is volt. Tudta, nem lesz könnyű dolga, de erős volt a hite és lebecsülte az ősi törvények könyörtelenségét, azt pedig végképp nem láthatta be, hogy ami oly távolról épp csak közeledni látszott, az világégés lesz, és az ő életükbe is pusztító tüzet

hoz majd. Gyermekét kiemelte mégis abból a világból, neki ez volt a győzelem.

A hétköznapok egyszerű katonája volt ez az asszony, de az emberi sors erős lelkű, eddig névtelen hőse.

Bármit elhatározhatunk, kitűzhetünk célokat, a hozzájuk vezető út könnyebb, nehezebb, de különlegesen nehéz is lehet – „embere válogatja”.

Ki tudja, milyen rend szerint?

VÉGE